



Àmbit social i criminològic

CENTRE D'ESTUDIS JURÍDICS  
I FORMACIÓ ESPECIALITZADA

Ausiàs March, 40  
08010 Barcelona  
TEL. 93 207 31 14  
FAX: 93 207 67 47

 Generalitat de Catalunya  
Departament de Justícia

D O C U M E N T S D E T R E B A L L

## INVESTIGACIÓ

(Investigació encarregada, 2009)

# **Avaluació i impacte de les respostes penals al fenomen de la violència de gènere a Catalunya (2007-2008)**

Autores

Gemma Calvet Barot  
Mirentxu Corcoy Bidasolo

**Any 2010**

**AVALUACIÓ I IMPACTE  
DE LES RESPOSTES  
PENALS AL FENOMEN DE  
LA VIOLÈNCIA  
DE GÈNERE A CATALUNYA  
(2007-2008)**

Centre d'Estudis Jurídics i Formació  
Especialitzada

Departament de Justícia  
Generalitat de Catalunya

Dirigit per:

**Gemma Calvet Barot**  
Advocada i Consultora  
*Dret, Polítiques Socials i Drets Humans*

**Mirentxu Corcoy**  
Catedràtica de Dret Penal, Directora del Departament de Penal  
i Coordinadora del Màster de Dret Penal de la Universitat de  
Barcelona

## EQUIP DE RECERCA

Direcció. Gemma Calvet i Mirentxu Corcoy

Investigadors principals: Antonio Andres Pueyo, Manel Roca, Jordi Nieva

Exploració jurisprudencial: Fernando Rodriguez Olmos i Alba Jover

Exploració estadística: Agnès Felis

El Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada ha editat aquesta recerca respectant el text original dels autors, que en són responsables de la correcció lingüística.

Les idees i opinions expressades en la recerca són de responsabilitat exclusiva dels autors, i no s'identifiquen necessàriament amb les del Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada.

**Avis legal**

Els continguts d'aquesta investigació estan subjectes a una llicència de Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada 2.5 Espanya de Creative Commons, el text complet de la qual es troba disponible a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.5/es/legalcode.ca>. Així, doncs, se'n permet còpia, distribució i comunicació pública sempre que se citi l'autor del text i la font (Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia. Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada), tal com consta en la citació recomanada inclosa a cada article. No se'n poden fer usos comercials ni obres derivades.

Resum en català:

<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.5/es/deed.ca>

# ÍNDEX

1	PRESENTACIÓ .....	6
1.1	ANTECEDENTS.....	6
1.2	ACTUALITZACIÓ 2008 – JUSTIFICACIÓ .....	7
1.3	OBJECTIUS QUANTITATIUS .....	8
1.3.1	Objectius quantitatius concrets: .....	8
1.4	OBJECTIUS QUALITATIUS .....	10
1.4.1	Les fonts d'informació de dades qualitatives: els informants clau .....	10
1.4.2	Objectius qualitatius i àmbits temàtics específics a explorar en el focus group: 11	
1.4.3	Buidat jurisprudencial: .....	11
2	BUIDAT QUANTITATIU ESTADÍSTIC .....	12
2.1	Estadístiques dels serveis del sistema penal 2007-2008.....	12
2.1.1	Notes metodològiques .....	12
2.1.2	Fonts estadístiques explorades .....	13
2.1.3	+ Fonts complementàries Barcelona.....	13
2.1.4	Fonts complementàries Barcelona: Aquesta explotació ha estat elaborada com a complement de les dades existents. ....	44
2.2	Exploració estadística del recull jurisprudencial 2007-2008.....	53
3	VALORACIÓ QUALITATIVA DELS OPERADORS JURÍDICS .....	66
3.1	Programes d'intervenció existents i per víctimes i agressors .....	66
3.1.1	Programa Marc de Tractament en Violència de Gènere .....	66
3.1.2	Programa marc d'ordenació de l'atenció integral de les víctimes de l'Oficina d'Atenció a la Víctima del Delicte.....	77
3.1.3	Protocol de coordinació interna per a la gestió de les Mesures de Protecció a Víctimes .....	89
3.2	Focus Group .....	98
4	VALORACIÓ QUALITATIVA DE LA JURISPRUDÈNCIA SOBRE VIOLÈNCIA DE GÈNERE A CATALUNYA DE 2007 A 2008 .....	103
4.1	Introducció.....	103
4.2	Problemes interpretatius i d'aplicació dels delictes previstos als articles 153 i 173.2 CP.....	105
4.2.1	Violència de gènere i aplicació de l'article 153 CP. Diferències respecte de l'article 173 CP .....	105
4.2.2	Violència domèstica de l'article 153 CP .....	110
4.2.3	Aplicació de l'article 173.2 CP. El requisit d' <i>habitualitat</i> .....	112
4.3	Amenaces i coaccions en l'àmbit de la violència de gènere.....	114
4.3.1	Problemàtica de les amenaces en l'àmbit de la violència de gènere..	114
4.3.2	Relació entre delictes d'amenaces i d'injúries.....	119
4.4	“Relació d'afectivitat”: concepte i problemàtica. Tractament de les altres relacions previstes a l'art. 173.2 CP .....	121
4.4.1	Parelles de fet i de dret i anàloga relació d'afectivitat.....	121
4.4.2	Altres relacions familiars. Requisit de convivència .....	124
4.5	Agreujants. En particular, el domicili .....	126
4.6	Eximents i atenuants de la culpabilitat. Embriaguesa. Malalties mentals ...	127
4.7	Agressions mútues i legítima defensa. Arravatament i obcecació .....	131

4.7.1	Valoració jurisprudencial de l'agressió mútua .....	131
4.7.2	Atenuant d'arravatament i obcecació .....	135
4.8	Ordre de protecció. Mesura d'allunyament. Presó provisional. Trencament de condemna .....	136
4.8.1	Ordre de protecció .....	136
4.8.2	Mesura d'allunyament i consentiment de la víctima .....	139
4.8.3	Delicte de trencament de la mesura d'allunyament+ .....	143
4.8.4	Presó provisional <i>versus</i> mesura d'allunyament .....	152
4.9	Penalitat. Suspensió de condemna. Substitució de penes de presó. Treballs en benefici de la comunitat. Regles de conducta. Expulsió del territori nacional ...	153
4.9.1	Substitució de la pena de presó per treballs en benefici de la comunitat o cursos de formació .....	153
4.9.2	Expulsió del territori nacional .....	154
4.10	Judicis ràpids i prova. En particular, eficàcia de la testifical de la víctima ..	156
4.10.1	Prova dels fets, càrrega de la prova i dret de defensa .....	156
4.10.2	Dispensa de declarar .....	158
4.11	Conclusions .....	160
5	ASPECTES PROCESSALS ESPECÍFICS: LES CONFORMITATS PENALS I LA RESPONSABILITAT CIVIL DEL DANY A LES VÍCTIMES .....	164
5.1	Deficiències de les diligències d'investigació i dels mitjans de prova .....	164
5.2	La problemàtica de les mesures cautelars .....	169
5.3	La responsabilitat civil .....	171
5.4	La conformitat i la seva escassa incidència actual .....	174
6	INDICADORS PSICOLÒGICS DE VALORACIÓ DEL DANY A LES VÍCTIMES DE VIOLÈNCIA DE GÈNERE I ACTUACIONS JUDICIALS REFERIDES A LA VIOLÈNCIA DE GÈNERE .....	177
6.1	Els indicadors del tractament de la violència de gènere als processos judicials penals .....	177
6.2	El problema de la Violència de Gènere i la Violència contra la Dona: la ubicació dels indicadors en l'acció judicial .....	180
6.3	El problema de la violència psicològica i el dany moral en el context de la Violència de Gènere .....	191
6.4	Indicadors proposats en valoració psicològica forense per identificar la violència psicològica .....	197
6.5	Proposta integral de nous indicadors per mesurar els efectes de la violència de gènere .....	209
6.6	Resum de les taules d'indicadors .....	211
7	CONCLUSIONS FINALS .....	225
8	Referències .....	233

# **1 PRESENTACIÓ**

## **1.1 ANTECEDENTS**

Per encàrrec del Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada del Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya, Gemma Calvet va dirigir des de l'Institut Genus durant els anys 2005 i 2006 una prospecció quantitativa i qualitativa en relació a l'impacte en el sistema penal i penitenciari català de la violència de gènere amb perspectiva evolutiva 2003-2005. L'objecte de l'estudi va ser dirigir una mirada a la realitat de l'aplicació de la Llei Orgànica 1/2004 de Mesures de protecció integral contra la violència de gènere en la seva vessant de tutela penal i emmarcat a l'àmbit de Catalunya.

A través de la recerca, presentada l'any 2007, es va dinamitzar un procés d'escoltar als diversos serveis i operadors que actuen al voltant del sistema penal i penitenciari a Catalunya per tal de fer una primera aproximació a l'impacte dels nous dispositius legislatius i jurisdiccionals. El treball d'investigació-acció va facilitar un procés amb repercussions que van molt més enllà de la redacció escrita de l'estudi, ja que va propiciar el contacte entre operadors i la permeabilització del sistema penal. Des de llavors s'han impulsat iniciatives transversals com el protocol català des de l'Institut Català de les dones o la Comissió impulsada des del Departament d'Interior i els protocols existents al Departament de Justícia.

La radiografia a què va donar lloc l'estudi constava de dues vessants: la quantitativa —amb l'exploració de les fonts existents— i la qualitativa, identificant i escoltant els operadors. Durant dos anys es va copsar el gran interès i preocupació que el tema suscita, i un cert desemparament dels diversos recursos en el sentit de demanar ser escoltats i dotats de més instruments per tal de que la resposta sigui més òptima. La insuficiència de recursos i el desequilibri territorial a Catalunya, juntament amb la manca de coordinació, van quedar plasmats com els reptes més urgents, però l'important

dèficit en els sistemes d'informació de dades quantitatives relatives a l'impacte de la violència de gènere en el sistema penal i penitenciari es va fer palès també d'una manera evident.

## **1.2 ACTUALITZACIÓ 2008 – JUSTIFICACIÓ**

La LIO 1/2004 va suposar un punt d'inflexió en la regulació de la violència en l'àmbit de les relacions afectives en el nostre país que respon en bona mesura a la magnitud del fenomen a l'Estat espanyol. A Catalunya es va aprovar a l'abril del 2008 la *Llei dels drets de les dones a eradicar la violència masclista* per afrontar els reptes que planteja la implementació de la Llei integral, optimitzar els recursos existents, desplegar-ne d'addicionals i millorar la coordinació entre diverses instàncies. L'accés de les dones als dispositius d'atenció i suport sense haver de passar pels jutjats penals és una de les grans aportacions de la llei catalana que poden contribuir en gran mesura a la lluita contra la violència vers les dones. Ara bé, la obligatorietat de denúncia, la necessitat de mesures judicials de protecció a la víctima i el caràcter públic dels il·lícits penals vinculats a la violència de gènere, juntament amb la necessitat d'adaptar les respostes penals a les reals necessitats de les víctimes, tenint en compte la complexitat del fenomen, fan necessari un constant aprofundiment i avaluació permanent sobre el sistema penal.

El treball de recerca ha de ser, doncs, permanent i sistemàtic, i és amb aquest objectiu que es va plantejar la present proposta de seguiment de l'estudi realitzat amb perspectiva evolutiva 2003-2005, ampliant el seu abast fins l'any 2007-2008 i impulsant l'establiment d'un sistema d'informació estadístic permanent que proporcioni uns indicadors a partir dels quals s'extraurà periòdicament una radiografia transversal de l'impacte del fenomen, a partir de la selecció i sistematització de les diverses fonts consultades, creuant les dades de les seves estadístiques i memòries 2007-2008.



L'actualització d'aquesta prospecció ens permetrà valorar l'evolució en l'articulació i significació dels dispositius jurídics de protecció a la víctima existents, el seu coneixement, la disponibilitat de dades per elaborar indicadors de risc, l'efectiva atenció a la víctima de maltractaments, el seguiment dels procediments penals, el funcionament dels jutjats de violència contra la dona, etc., així com els instruments tècnics d'intervenció i les respostes jurisprudencials de les Audiències Provincials a Catalunya.

Tanmateix s'han incorporat nous indicadors com els costos econòmics de la intervenció penal i penitenciària en els diversos programes.

### **1.3 OBJECTIUS QUANTITATIUS**

Partint dels objectius que es van plantejar per a l'estudi original, en aquest cas es tracta de reflectir la situació de les dades existents a Catalunya – sistematitzant les fonts a explorar en forma de dades estadístiques de l'impacte de la violència de gènere en la jurisdicció penal i en el sistema de mesures penals i penitenciàries a Catalunya en el període 2007-2008—, però donant un pas més en el sentit de dotar l'Administració de Justícia d'un instrument de monitorització permanent. L'anàlisi de les memòries 2007-2008 ens permetrà extreure taules evolutives del nombre de denúncies realitzades, els procediments oberts, les mesures de protecció, les ordres d'allunyament, les sentències condemnatòries i absolutòries, les mesures penals alternatives i els ingressos penitenciaris, entre d'altres variables. La font primordial serà el Consejo General del Poder Judicial, que tal com es va assenyalar en el seu moment és la font més ordenada a través del seu Observatorio i el Registre central, que centralitza les dades judicials.

#### **1.3.1 Objectius quantitativs concrets:**

- Conèixer el **número de denúncies** i el **número de procediments**, així com la possible progressió, a Catalunya

- Conèixer el número de **mesures de protecció i ordres d'allunyament i presó provisional** amb caràcter cautelar
- Conèixer el nombre de **sentències condemnatòries**
- Conèixer en nombre les característiques de les condemnes: **mesures alternatives, presó, ordres d'allunyament**
- Conèixer el nombre de procediments en que estan **implicades persones d'altres països**
- Establir uns primers paràmetres de classificació dels fets per **gradació de conductes**
- Determinar el nombre de **trencaments de l'ordre d'allunyament** denunciats per les víctimes

En l'estudi 2003-2005 es va constatar que la multiplicitat de categories utilitzades per les diverses fonts explorades a l'hora de tractar les mateixes variables dificultaven enormement l'agrupació de les dades recopilades segons el marc teòric de la investigació i, per consegüent, la comparació significativa en termes d'anàlisi quantitatiu. La diferent conceptualització de les dades segons l'organisme que les recull —o la utilització d'un llenguatge propi per a tractar el fenomen—, que sens dubte incideix en la codificació de les dades, és el motiu principal de la disparitat, però també cal contemplar la possibilitat que les dades no sempre es codifiquin amb el mateix rigor. El problema estadístic perdura encara que alguns serveis han millorat els seus sistemes d'informació.

Tenint en compte que les dades del Departament de Justícia són transcendents als efectes del present estudi, s'han elaborat nous indicadors de cara a la optimització del sistema d'informació i a la elaboració de una radiografia més completa

Nous indicadors que es proposen:

1. Nombres de presos preventius i penats per violència de gènere
2. Nombre de primaris i reincidents en el tipus de delictes
3. Nombre d'interns per trencament de mesura
4. Població penitenciària amb altres delictes violents
5. Nombre de persones que han participat en programes VIDO a presó
6. Nombre de penats a VIDO en mesures alternatives
7. Incidència cost econòmic VIDO exterior/interior
8. Impacte del règim disciplinari en els interns condemnats per violència de gènere
9. Nombre d'interns amb ordre d'allunyament

## **1.4 OBJECTIUS QUALITATIUS**

### **1.4.1 Les fonts d'informació de dades qualitatives: els informants clau**

Per a l'actualització de l'estudi es va convocar un nou *focus group* supervisat per tal de promoure un cop més la interacció i el contrast de visions sobre el tema, així com l'avaluació progressiva de l'estudi entre els operadors jurídics. En el grup hi participaran els actors institucionals representants dels informants clau, que pertanyien a àmbits de treball i tenien perfils prou diversos: jutges, fiscals, advocats, forenses, psicòlegs, criminòlegs, treballadors socials i tècnics d'atenció a la víctima o d'associacions de defensa dels seus drets, membres dels cossos policials...

#### **1.4.2 Objectius qualitatis i àmbits temàtics específics a explorar en el focus group:**

1. Anàlisi qualitatiu del fenomen i de les respostes jurídiques
2. Anàlisi qualitatiu de l'impacte de la legislació vigent en els dispositius existents
3. Establiment dels factors de risc que es consideren a l'hora d'adoptar les mesures de protecció
4. Anàlisi sobre la problemàtica de la prova en els procediments penals.
5. Aproximació als programes de tractament i formació pels condemnats a violència de gènere
6. Valoració del dany a les víctimes i Responsabilitat civil
7. Anàlisi de jurisprudència: realització d'un diagnòstic jurisprudencial, criteris d'interpretació i duració dels procediments fins l'execució
8. Les conformitats penals: incidència i efectes
9. Indicadors econòmics dels costos de les mesures penals

De la informació obtinguda s'extrauran i sistematitzaran les conclusions de cara a l'informe final.

#### **1.4.3 Buidat jurisprudencial:**

La investigació ofereix com a complement del diagnòstic un anàlisi de jurisprudència amb la construcció d'indicadors específics processals i tècnics jurídics. S'han elaborat els indicadors processals, i psicològics, el mètode d'obtenció de dades i s'ha dissenyat una graella amb programa informàtic d'exploració de dades (VEURE ANNEX 1) a partir de l'anàlisi de 542 resolucions judicials.

## **2 BUIDAT QUANTITATIU ESTADÍSTIC**

### **2.1 Estadístiques dels serveis del sistema penal 2007-2008**

#### **2.1.1 Notes metodològiques**

En aquest capítol només es consignen les dades existents de les diferents fonts explorades: Departament d'Interior, Departament de Justícia (Oficines d'Atenció a la Víctima del Delicte), Consejo General del Poder Judicial (Observatorio de la Violencia Doméstica y de Género) i Institut Català de les Dones.

Les dades de Catalunya es complementen amb un buidatge específic per a la ciutat de Barcelona amb informació procedent del Jutjat Degà i del Col·legi d'Advocats.

Cal tenir en compte que els paràmetres i les dades incloses en les estadístiques d'una mateixa font poden variar d'un any a un altre, i per aquest motiu no sempre és possible establir comparatives anuals. Quan no es dona aquesta correspondència, es consignen les dades disponibles per als diferents períodes de forma independent.

L'Institut Català de les Dones, concretament, inclou la següent nota a la seva web: "La manca de criteris comuns que permetin la identificació i quantificació unívoca dels casos de violència masclista, sumada a la complexitat del seguiment dels processos judicials, han motivat una diversitat de dades en relació aquests casos. De fet, la diversitat de competències dels organismes que recullen la informació, fa que pugui haver-hi dades diferents en relació als criteris seguits."

S'ha optat per realitzar una exposició sistemàtica de les dades, presentades de forma transversal sense valoració de les mateixes, donat que moltes no són coincidents i, en desconèixer el sistema d'obtenció utilitzat per cada servei, no es poden considerar concloents. En tot cas, l'exposició que oferim pretén donar

elements objectius de caràcter quantitatiu que poden contribuir a orientar les polítiques públiques vers la violència de gènere a Catalunya.

### 2.1.2 Fonts estadístiques explorades

- Departament de Justícia
- Departament d'Interior
- Consejo General del Poder Judicial
- Institut Català de les Dones

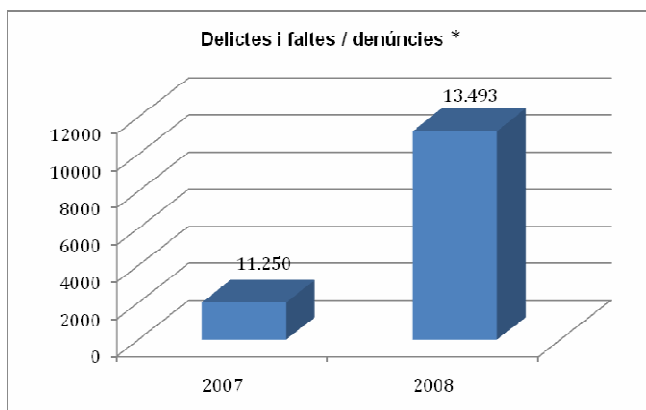
### 2.1.3 + Fonts complementàries Barcelona

- Il·lustre Col·legi d'Advocats de Catalunya
- Jutjat Degà de Barcelona

#### 2.1.3.1 Denúncies

##### 2.1.3.1.1 Departament d'Interior

Gràfic 1: Denúncies de delictes i faltes



\*Segons terminologia utilitzada per la font en els informes 2007/2008

**Taula 1: Denúncies de violència domèstica per regions**

<b>Taula per regions violència masclista àmbit parella</b>										
<b>Any 2008</b>	<b>RPMB</b>	<b>RPC</b>	<b>RPG</b>	<b>RPMH</b>	<b>RPMS</b>	<b>RPP</b>	<b>RPPO</b>	<b>RPCT</b>	<b>RPTE</b>	<b>TOTAL</b>
Fets principals (àmbit parella)										
sense trencaments de condemna	2575	958	1586	3477	2549	655	149	458	61	12468
Trencaments condemna (àmbit parella)	345	170	141	312	336	79	17	54	0	1454
<b>Denúncies (àmbit parella)</b>	<b>2802</b>	<b>1078</b>	<b>1700</b>	<b>3741</b>	<b>2772</b>	<b>720</b>	<b>168</b>	<b>461</b>	<b>51</b>	<b>13493</b>
Detinguts majors (àmbit parella)	1640	513	855	2190	1875	438	119	328	48	8006
Detinguts menors (àmbit parella)	8	2	6	20	13	1	1	0	0	51
Víctimes ateses (àmbit parella)	2366	850	1423	3303	2491	146	652	458	67	11756
Víctimes mortals (àmbit parella)	1	2	2	0	1	0	1	0	0	7

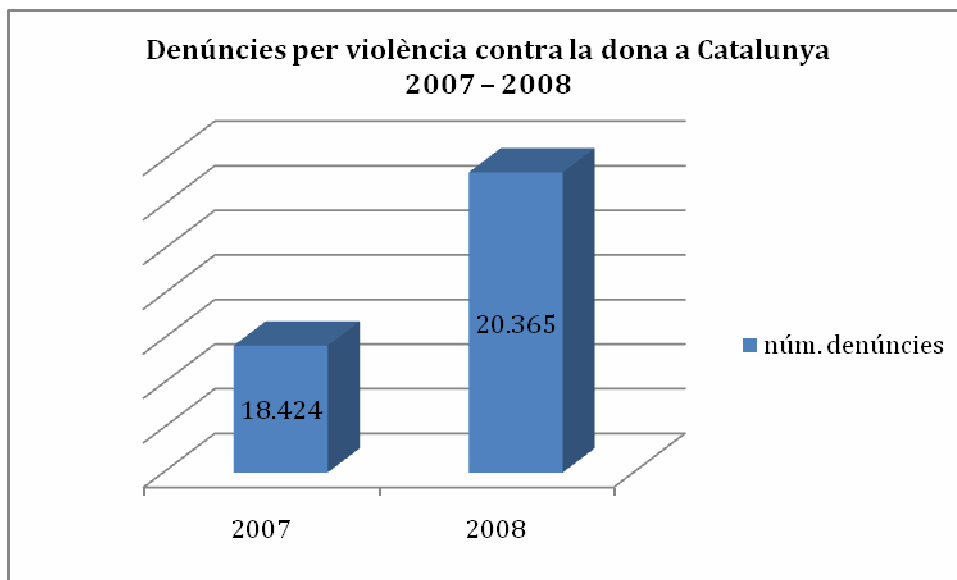
2.1.3.1.2 Consejo General del Poder Judicial – Observatorio de la Violencia Doméstica y de Género

**Taula 2: Denúncies per violència contra la dona a Catalunya 2007 – 2008.**

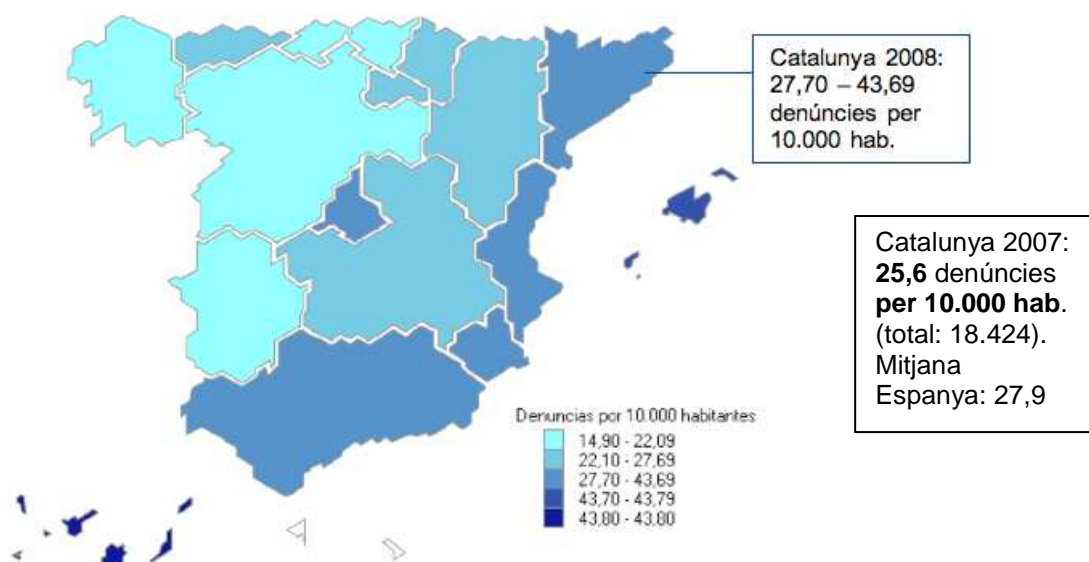
	<b>Total</b>	<b>Per 10.000 hab.</b>
<b>2007</b>	18.424	25,6
<b>2008</b>	20.365	27,70 - 43,69 *

\*A la Memoria del 2008 del CGPJ no s'especifica la mitjana exacta de cada Comunitat Autònoma; segons el mapa per franges, Catalunya pertany a la indicada.

**Gràfic 2: Denúncies per violència contra la dona a Catalunya 2007 - 2008**



**Mapa 1: Denúncies per cada 10.000 habitants a l'Estat espanyol**





L'increment en més de 2000 denúncies entre el 2007 i el 2008 és un senyal que evidencia que la visibilització del fenomen i l'ús de la denúncia penal ha tingut un important increment. Com es veurà en l'apartat posterior aquest increment del 2008 evoluciona a la baixa al 2009.

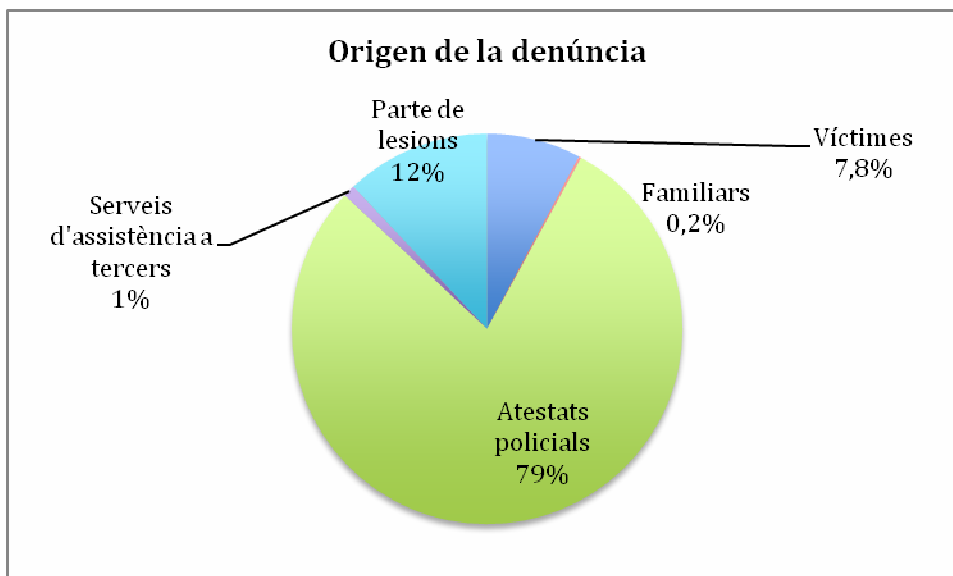
#### 2.1.3.1.3 Origen de la denúncia

El Consejo General del Poder Judicial ha incorporat unes dades relatives a les denúncies que, malgrat no estar analitzades respecte al 2007 – 2008, sí que consten referides al 2009. Considerem interessant incorporar-les als efectes de poder complementar la prospecció efectuada al voltant de les denúncies i dels tipus de violència denunciats.

El 2009 es van reduir les denúncies per violència de gènere (-5,6% respecte 2008) i van augmentar les denúncies a continuar el procés judicial (+1,4%).

Denúncies Catalunya: 12,4 per cada 1.000 dones (mitjana Espanya: 15,1).

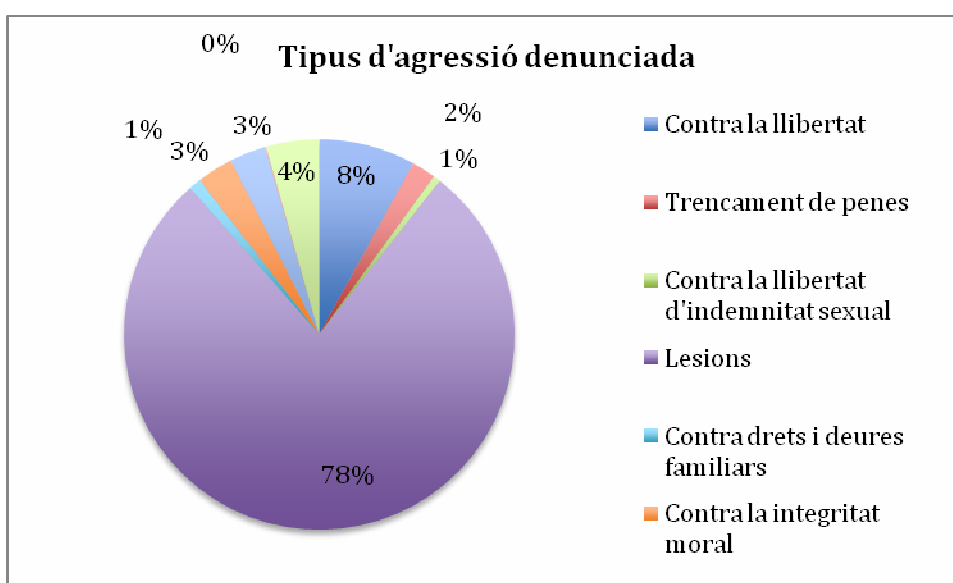
**Gràfic 3: Origen de la denúncia**



\* El percentatge consigna com a 'atestats policials' inclou els iniciats a partir de la denúncia de les víctimes (22.821), de familiars (387) i fruit de les intervencions directes de la policia (4.778).

Només un 7,8% de les denúncies les presenten les víctimes directament als jutjats, la majoria opten pels dispositius policials. Un 13% de les denúncies tenen origen en els serveis sanitaris.

**Gràfic 4: Tipus d'agressió denunciada**



Les denúncies per violència física amb lesions és la més important de forma notòria, destaca també el percentatge de les denúncies per amenaces.

### 2.1.3.2 Detinguts

#### 2.1.3.2.1 Departament d'Interior

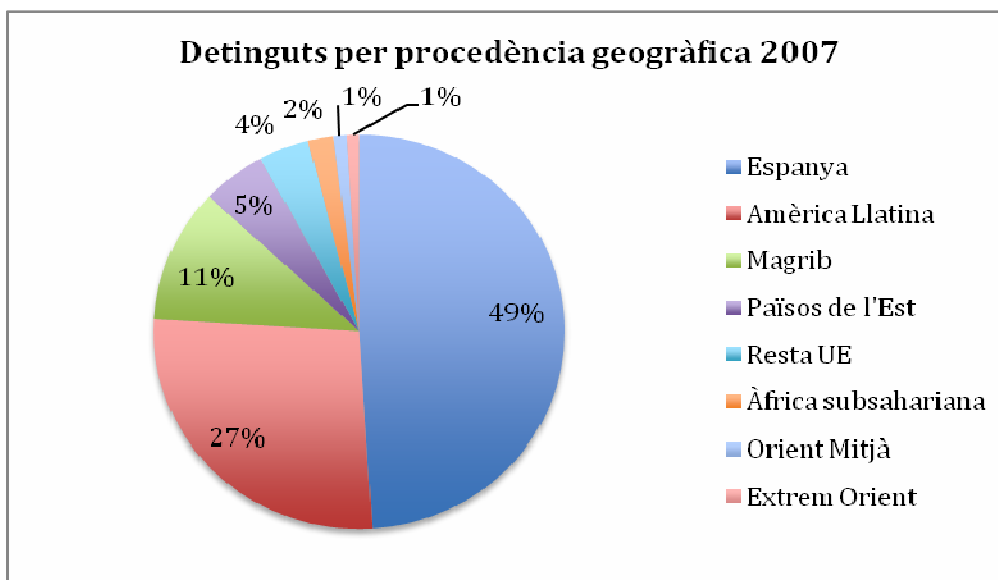
**Taula 3: Detinguts a Catalunya 2007 - 2008**

	2007	2008
<b>Total</b>	5.927	8.057
<b>Menors</b>	(no disp.)	51

**Taula 4: Detinguts per violència domèstica 2008**

<b>Violència masclista en l'àmbit de la parella</b>	<b>1r trimestre 2008</b>	<b>2n trimestre 2008</b>	<b>3r trimestre 2008</b>	<b># trimestre 2008</b>	<b>TOTAL</b>
Fets principals (sense trencaments de condemna)	2916	3245	3374	2933	12468
Trencaments de condemna	357	352	377	368	1454
<b>Detinguts (Total detinguts)</b>	<b>1858</b>	<b>2082</b>	<b>2188</b>	<b>1929</b>	<b>8057</b>
Detinguts menors d'edat	9	20	14	8	51

**Gràfic 5: Procedència geogràfica dels detinguts al 2007**



### 2.1.3.3 Víctimes ateses

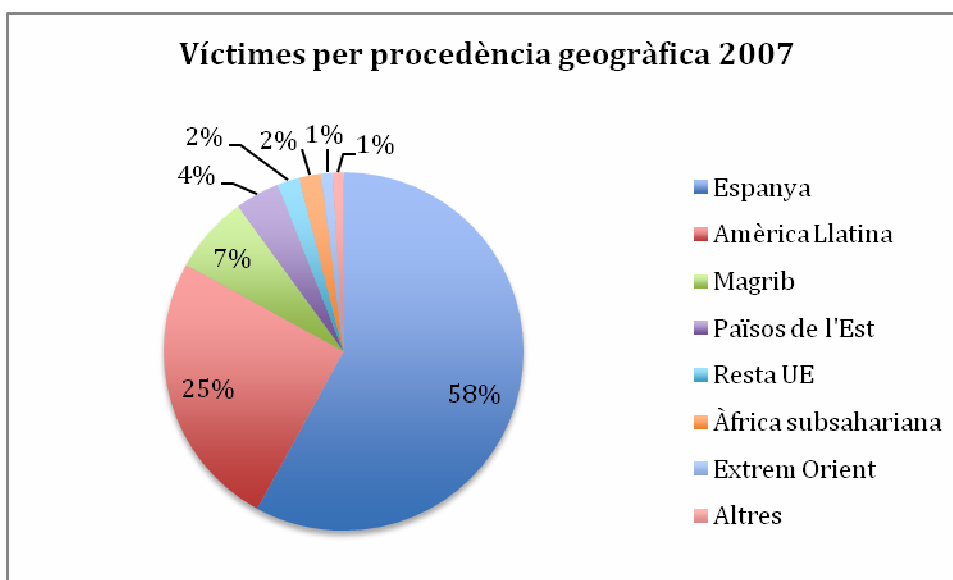
#### 2.1.3.3.1 Departament d'Interior

**Taula 5: Víctimes ateses per violència domèstica per regions 2008**

Taula per regions violència masculista àmbit parella										
Any 2008	RPMB	RPC	RPG	RPMH	RPMS	RPP	RPPO	RPCT	RPTE	TOTAL
Fets principals (àmbit parella) sense trencaments de condemna	2575	958	1586	3477	2549	655	149	458	61	12468
Trencaments condemna (àmbit parella)	345	170	141	312	336	79	17	54	0	1454
Denuncies (àmbit parella)	2802	1078	1700	3741	2772	720	168	461	51	13493
Detinguts majors (àmbit parella)	1640	513	855	2190	1875	438	119	328	48	8006
Detinguts menors (àmbit parella)	8	2	6	20	13	1	1	0	0	51
Víctimes ateses (àmbit parella)	2366	850	1423	3303	2491	146	652	458	67	11756
Víctimes mortals (àmbit parella)	1	2	2	0	1	0	1	0	0	7

Total víctimes 2007: 10.324

**Gràfic 6: Víctimes per procedència geogràfica 2007**



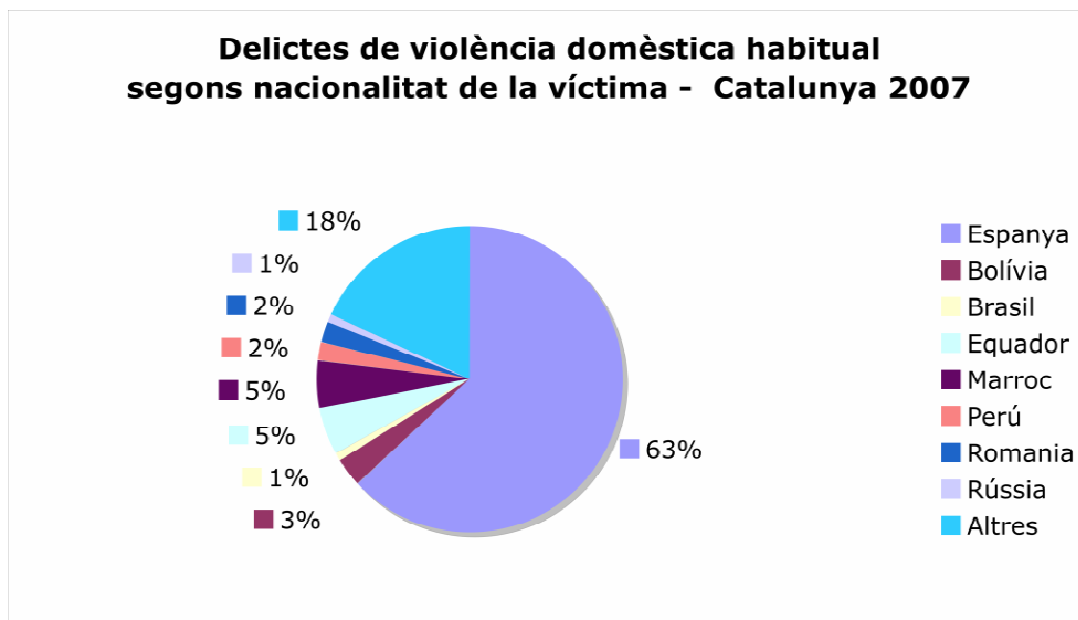
2.1.3.3.2 Departament de Justícia – Oficina d'Atenció a la Víctima del Delicte

**Taula 6: Delicte soferts per la víctima**

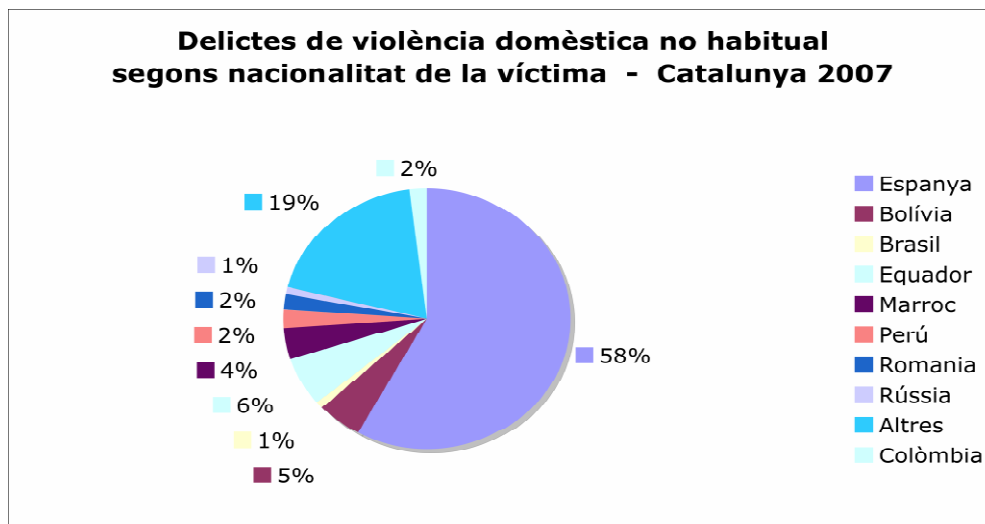
	2007	2008	*
Violència domèstica habitual	5.217	713*	
Violència domèstica no habitual	3.442	4.281	

La dada del 2007 es refereix a persones ateses per violència habitual, mentre que el 2008 es comptabilitzen només les persones donades d'alta per primer cop durant aquest any.

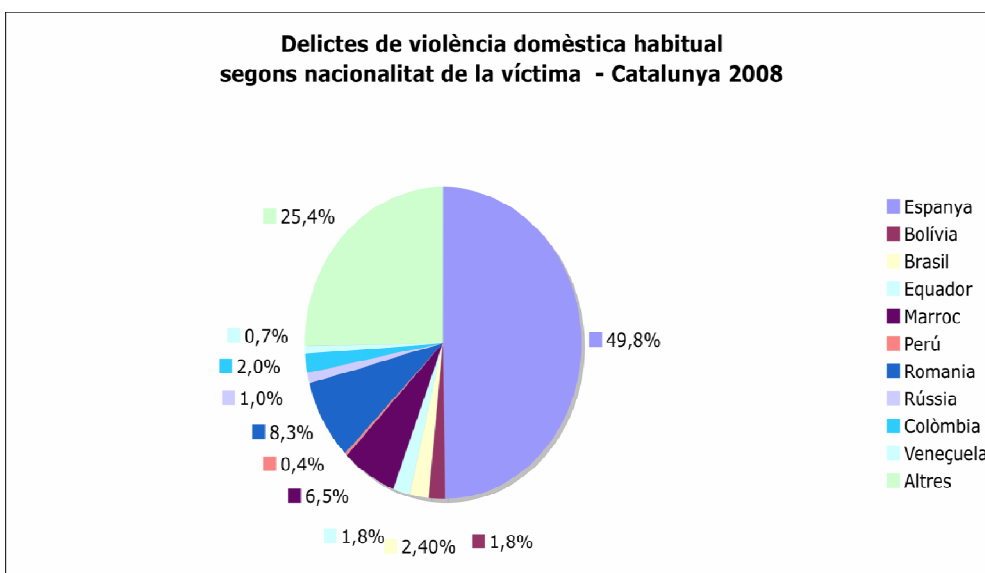
**Gràfic 7: Delictes de violència domèstica habitual segons nacionalitat de la víctima – Catalunya 2007**



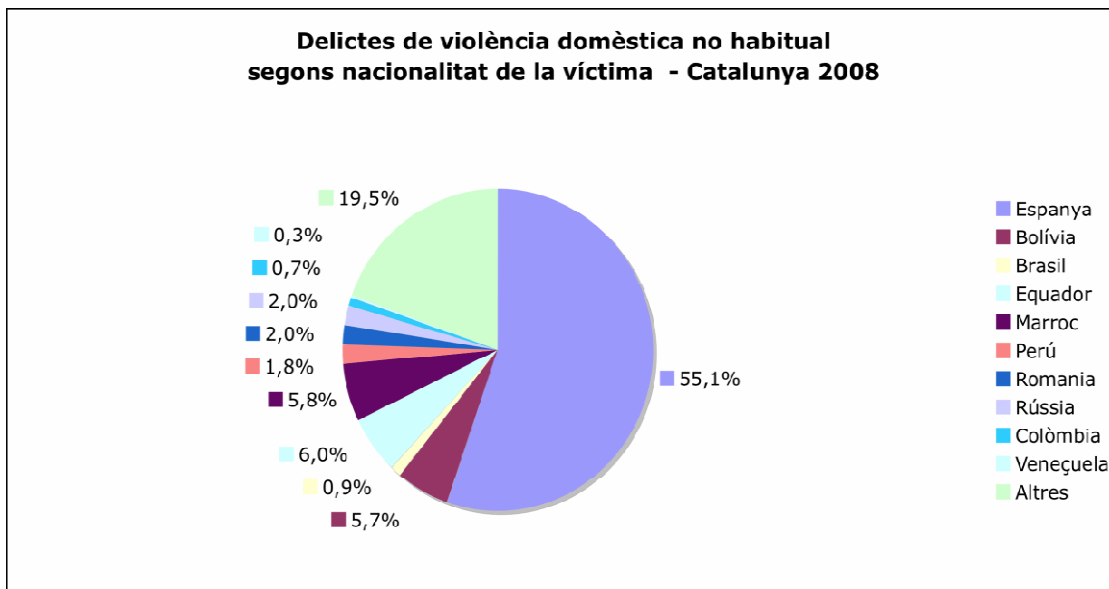
**Gràfic 8: Delictes de violència domèstica no habitual segons nacionalitat de la víctima – Catalunya 2007**



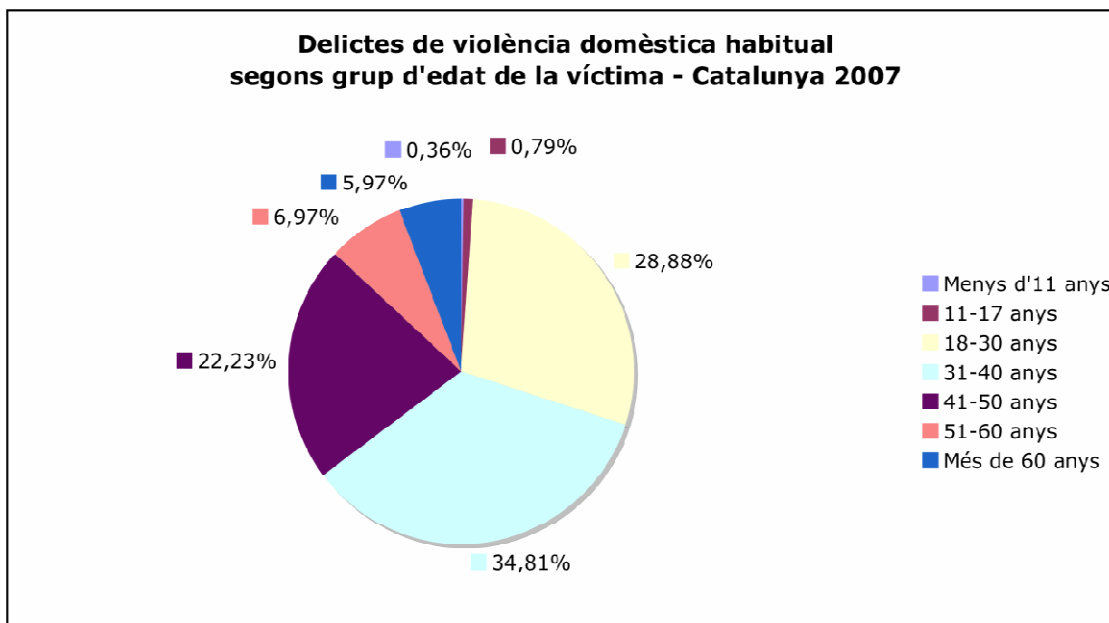
**Gràfic 9: Delictes de violència domèstica habitual segons nacionalitat de la víctima – Catalunya 2008.**



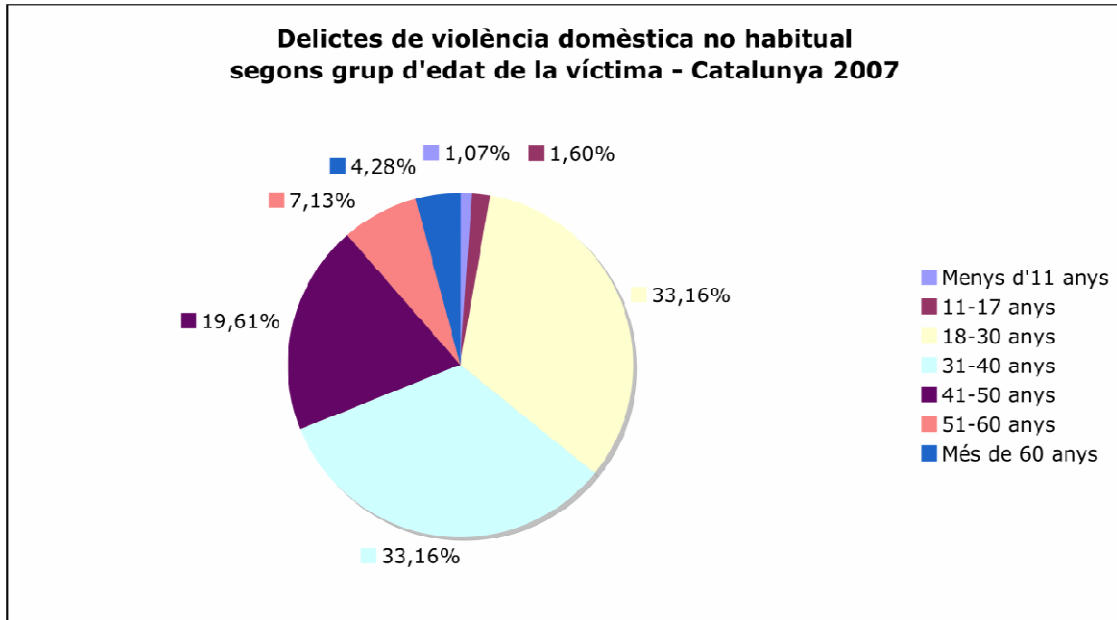
**Gràfic 10: Delictes de violència domèstica no habitual segons nacionalitat de la víctima – Catalunya 2008**



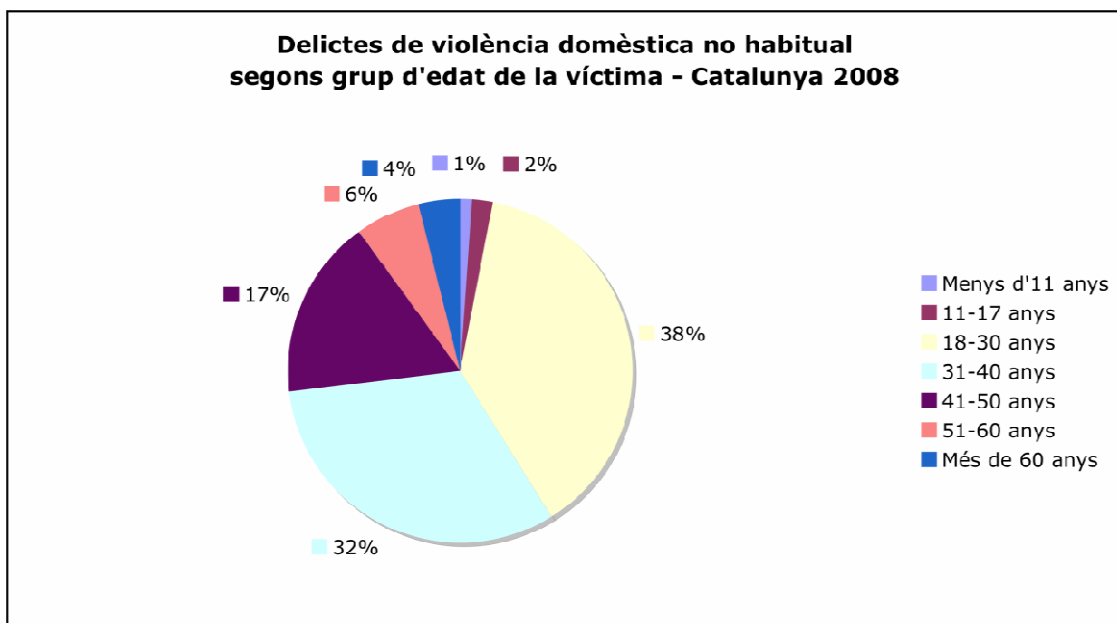
**Gràfic 11: Delictes de violència domèstica habitual segons grup d'edat de la víctima – Catalunya 2007.**



**Gràfic 12: Delictes de violència domèstica no habitual segons grup d'edat de la víctima – Catalunya 2007.**



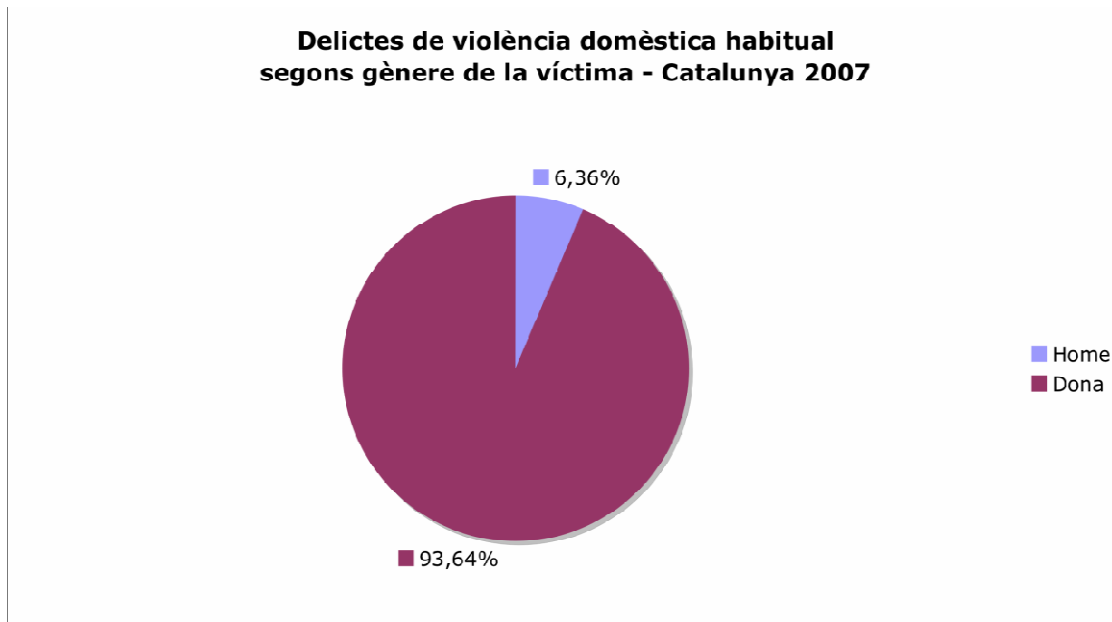
**Gràfic 13: Delictes de violència domèstica no habitual segons grup d'edat de la víctima – Catalunya 2008.**



El perfil general per edat de la víctima en els dos anys, tan per violència habitual com no habitual està proporcionalment repartit entre 18 i 50 anys.

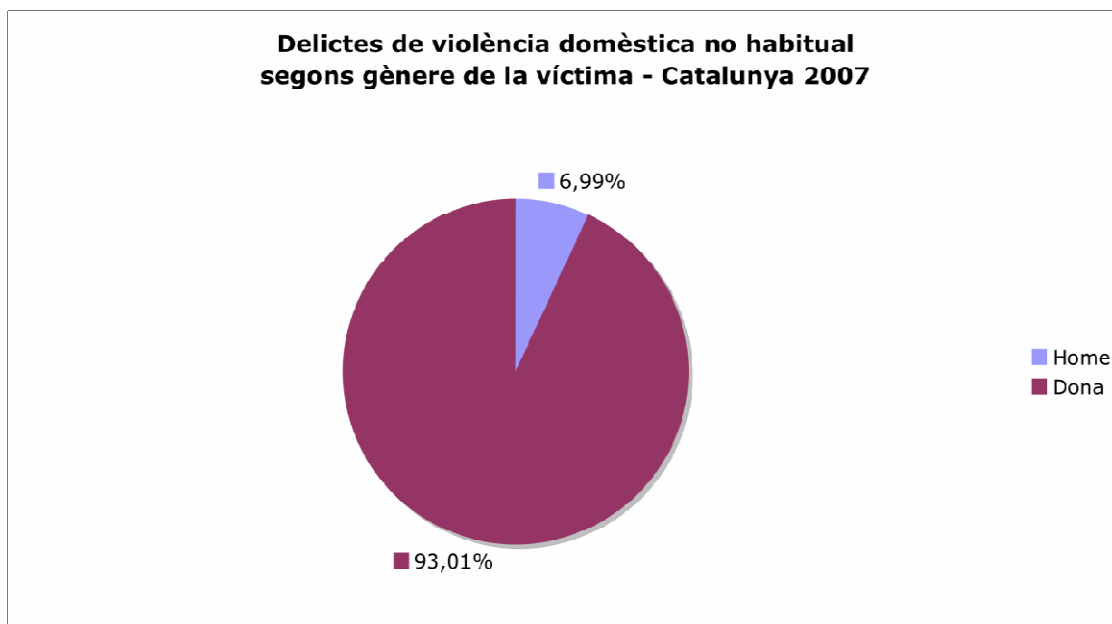


**Gràfic 14: Delictes de violència domèstica habitual segons gènere de la víctima – Catalunya 2007.**



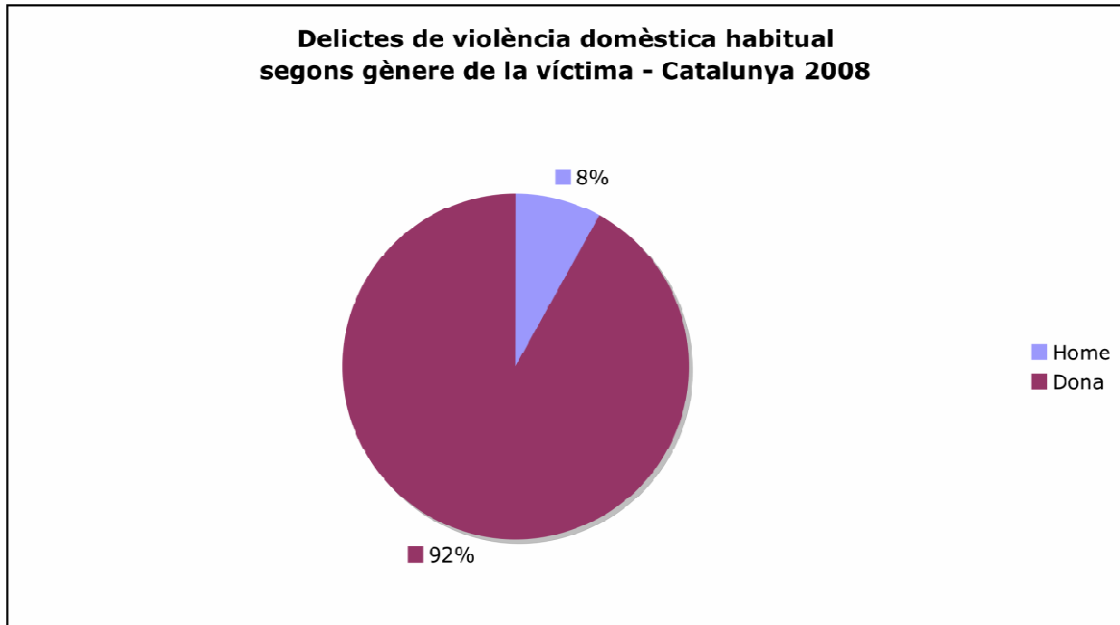
Un 93,64% dels delictes de violència habitual és comesa per homes front un 6,36% per dones.

**Gràfic 15: Delictes de violència domèstica no habitual segons gènere de la víctima – Catalunya 2007.**



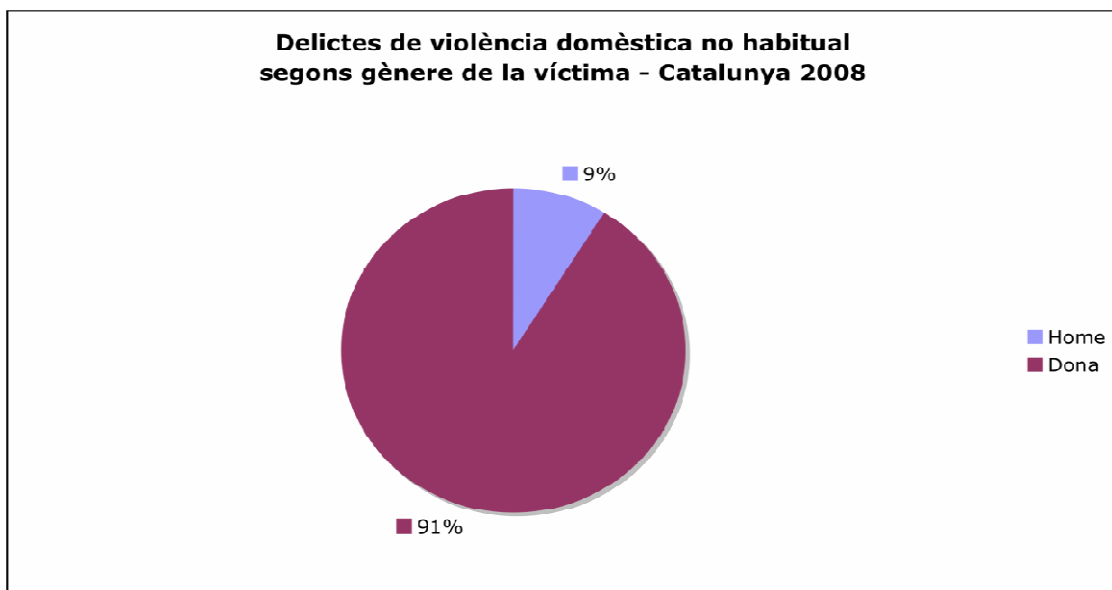
El % pel que fa a la violència no habitual és molt similar.

**Gràfic 16: Delictes de violència domèstica habitual segons gènere de la víctima – Catalunya 2008.**



Hi ha un lleuger increment l'any 2008 en dones condemnades per violència habitual un 8% l'any 2007 i un 9% l'any 2008.

**Gràfic 17: Delictes de violència domèstica no habitual segons gènere de la víctima – Catalunya 2008.**



### 2.1.3.4 Dones mortes

Tal i com s'ha esmentat a la introducció, les dades de dones mortes no són coincidents en els diversos serveis existents. Les explicacions només es poden deduir donat que no existeix un manual d'explicació dels indicadors de cadascú de les diverses fonts. S'entén que cada servei dona les dades que corresponen a les seves intervencions.

#### 2.1.3.4.1 Departament d'Interior

**Taula 7: Dones mortes a Catalunya 2007 – 2008**

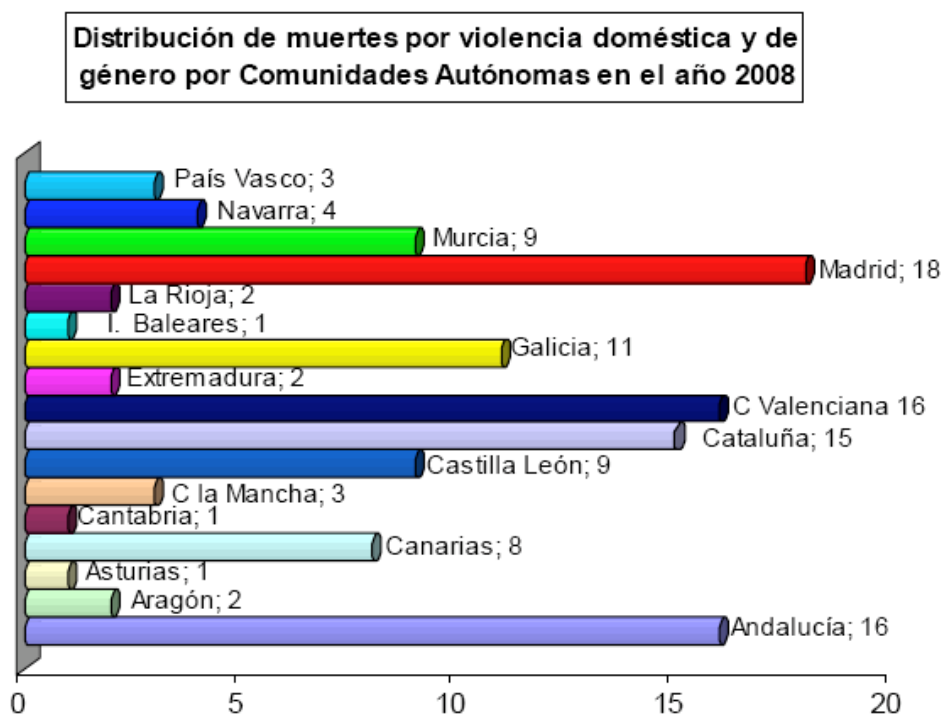
	2007	2008
Total	9	7
Amb denúncia prèvia	(no disp.)	3

**Taula 8: Dones mortes a Catalunya 2008**

Violència masclista en l'àmbit de la parella	1r trimestre 2008	2n trimestre 2008	3r trimestre 2008	4t trimestre 2008	TOTAL
Dones mortes a Catalunya (territori Desplegament Mossos+ resta de Catalunya)	2	1	2	2	7
Denúncies prèvia morts	0	0	1	2	3

#### 2.1.3.4.2 Consejo General del Poder Judicial – Observatorio de la Violencia Doméstica y de Género

**Gràfic 18: Distribució de dones mortes per violència domèstica per Comunitats Autònomes 2008**



Es pot apreciar de forma comparativa en el panorama quantitatiu de l'Estat. Les morts per violència domèstica i de gènere a Catalunya durant l'any 2008: és de 15 dones.

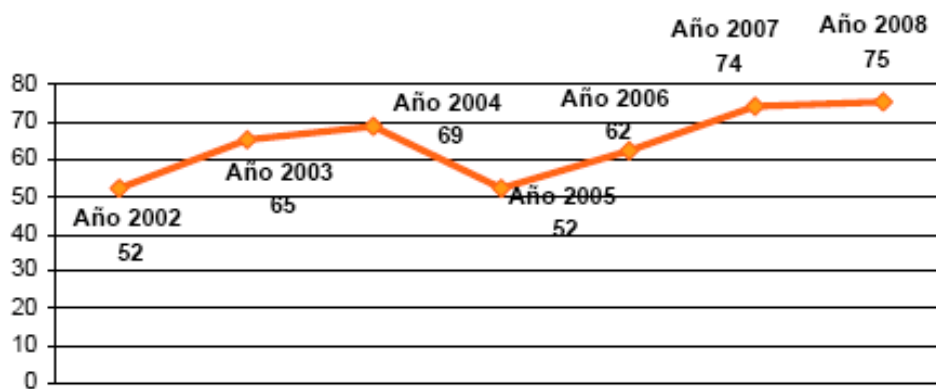
El Consejo tampoc dona la explicació de quin és el criteri que empra per introduir aquest còmput.

Catalunya està per sota de La Rioja, Múrcia, Navarra, Madrid, Galícia, València, Castella i Lleó, i Canàries. La incidència és de 0,2 mortes per cada 100.000 habitants.

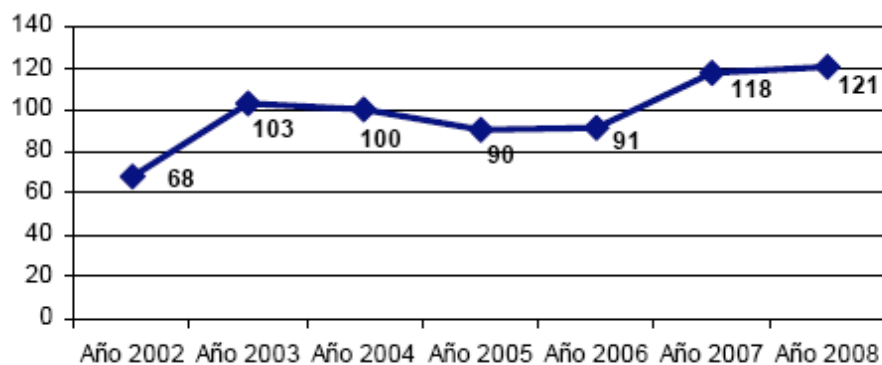
**Taula 9: Morts violentes a Catalunya 2008 – per províncies**

Barcelona	11
Girona	3
Lleida	1
Tarragona	0
<b>Total</b>	<b>15</b>

**Gràfic 19: Número i evolució de víctimes mortals a tota Espanya 2002-2008**

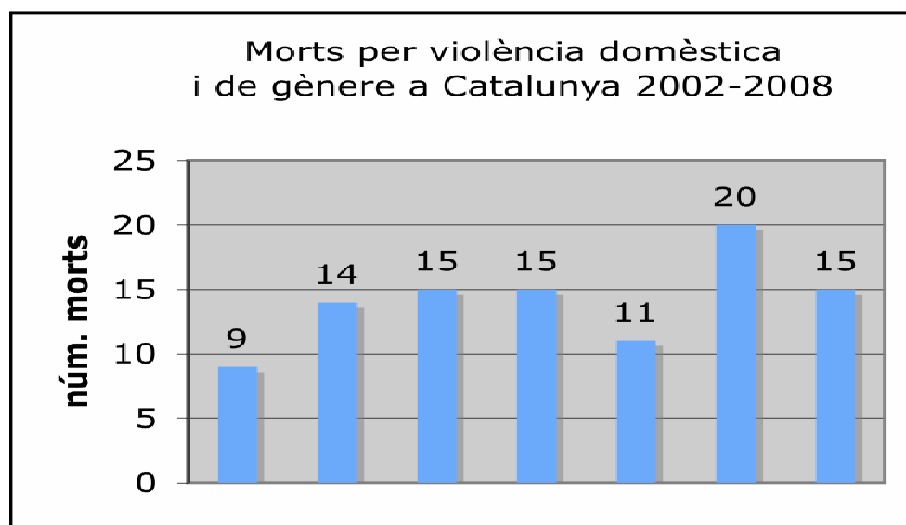


**Gràfic 20: Número de morts violentes a tota Espanya 2002-2008**



En base a les dades anteriors s'ha elaborat el següent quadre estadístic:

**Gràfic 21: Evolució de les víctimes per violència domèstica i de gènere a Catalunya**

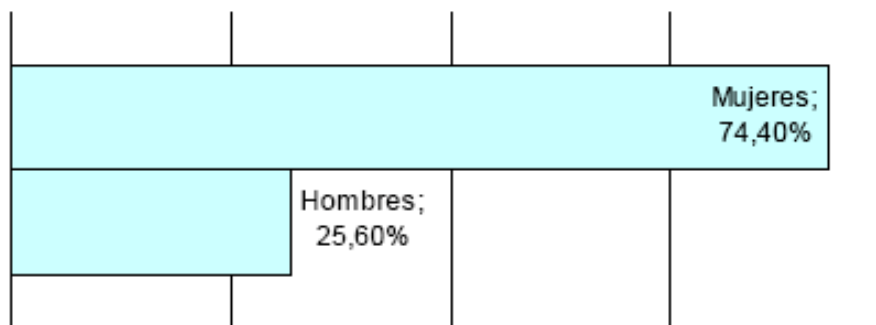


La correlació pel que fa a víctimes mortals generals per delictes, entre homes i dones comporta que les dones són el 74,40%.

**Taula 10: Víctimes mortals segons el gènere de la víctima a tota Espanya el 2008**

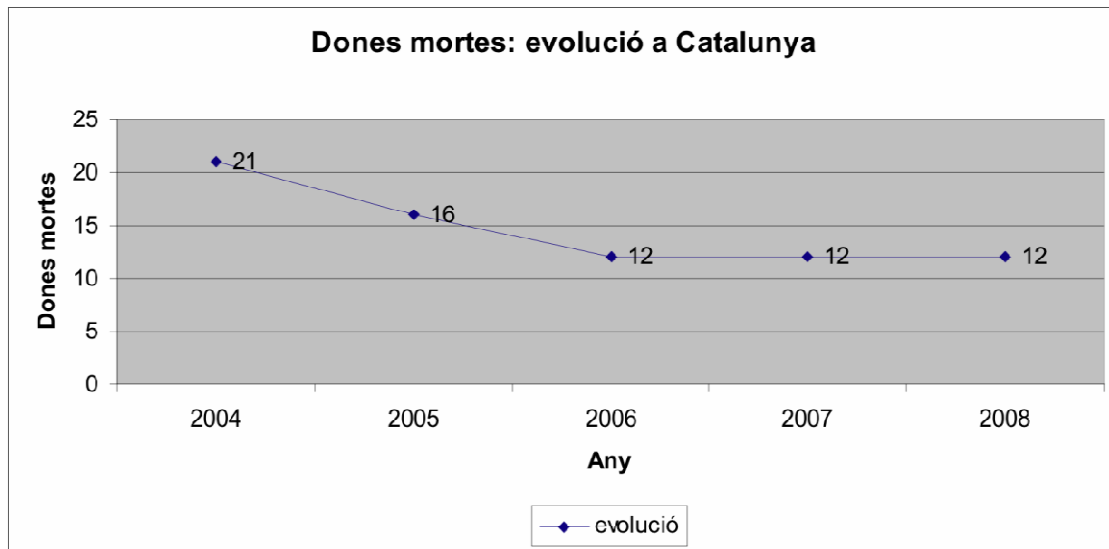
<b>Dones</b>	<b>90</b>
<b>Homes</b>	<b>31</b>

**Gràfic 22: Percentatge de víctimes mortals segons el gènere a tota Espanya el 2008**



**2.1.3.4.3 Institut Català de les Dones \***

**Gràfic 23: Evolució del nombre de dones mortes a Catalunya 2004 – 2008**



\* Fonts: l'Institut Català de les Dones extreu aquesta dada a partir del seguiment dels mitjans de comunicació.

### 2.1.3.5 Procediments

#### 2.1.3.5.1 Consejo General del Poder Judicial – Observatorio de la Violencia Doméstica y de Género

Les dades d'aquest apartat corresponen a l'any 2008; la memòria *La Justicia dato a dato – Año 2007* no inclou dades referents a violència contra la dona desglossades per Comunitats Autònomes.

**Taula 12: Resum per tipus de procés a Catalunya 2008 [Procediments-font CGPJ) de la “memoria judicial 2008” que adjunto, que és tota sobre “Violencia sobre la mujer en la estadística judicial”]**

Assumptes penals	34.044
Diligències urgents	9.985
Sumaris	80
Diligències prèvies	14.154
Procediments abreujats	8.614
Judicis de faltes	1.198
Llei Orgànica 5/95 Jurat	13
<b>Total assumptes ingressats</b>	<b>68.088</b>

**Taula 13: Resum per tipus de delictes a Catalunya 2008**

Homicidi	27
Abortament	0
Lesions	56
Lesions al fetus	15.301
Contra la llibertat	2.028
Contra la llibertat i indemnitat sexual	413



Contra la integritat moral	950
Contra drets i deures familiars	244
Altres	2.638
<b>Total delictes ingressats</b>	<b>21.657</b>

**Taula 14: Resum per tipus de falta a Catalunya 2008**

Injúries	619
Vexació injusta	317
Altres	285
<b>Total faltes ingressades</b>	<b>1.221</b>

**Taula 15: Moviment d'assumptes 2008**

	Ingressats directament	Procedents d'altres òrgans	Reoberts	Resolts	Pendents al finalitzar
Assumptes penals	30.305	3.739	177	34.277	10.935
Diligències urgents	8.840	1.145	4	10.252	88
Sumaris	77	3	2	74	51
Diligències prèvies	11.721	2.433	148	14.414	6.853
Procediments abreujats	8.515	99	10	8.245	3.653
Judicis de faltes	1.139	59	13	1.281	275
Llei O. 5/95 Jurat	13	0	0	11	15

**Taula 16: Assumptes civils Catalunya 2008. Processos Contenciosos**

Ingressats directament	3.205
Ingressats per transformació	91
<b>Total</b>	<b>3.296</b>

**Taula 17: Senyalaments Catalunya 2008**

Penals	1.035
Judicis ràpids de faltes	500
Judicis restants de faltes	535
Civils	2.582
<b>Total</b>	<b>4.652</b>

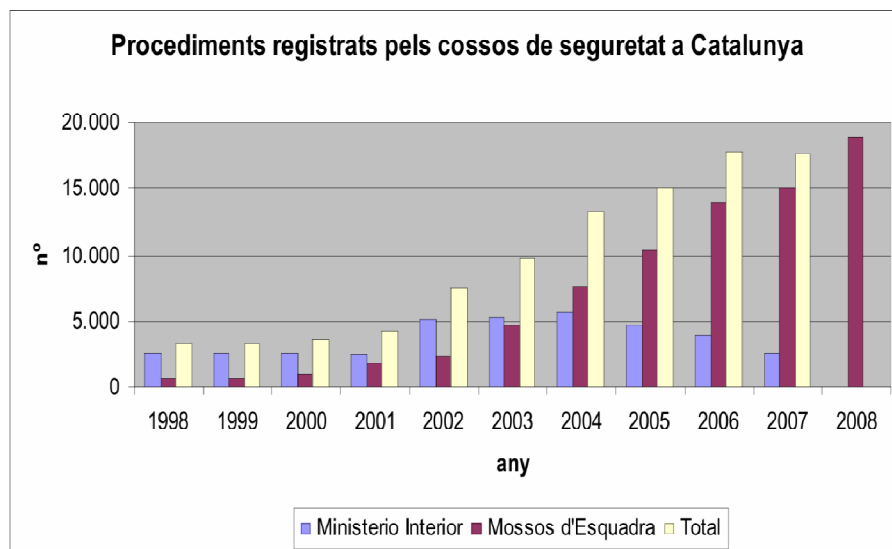
**Taula 18: Procediments elevats per enjudiciament a Catalunya 2008**

	Causes amb pres - Judicis ràpids	39	
	Causes amb pres - Restants	50	
<b>Al jutjat penal</b>	Causes sense pres - Judicis ràpids	3.874	<b>7.120</b>
	Causes sense pres - Restants	3.157	
<b>A l'Audiència Provincial</b>	Causes amb pres - Judicis ràpids	0	<b>15</b>
	Causes amb pres - Restants	5	
	Causes sense pres - Judicis ràpids	0	

	Causas sense pres - Restants	10	
	Causas amb pres - Judicis ràpids	39	
	Causas amb pres - Restants	55	
<b>Totals</b>	Causas sense pres - Judicis ràpids	3874	<b>7.135</b>
	Causas sense pres - Restants	3167	

#### 2.1.3.5.2 Institut Català de les Dones \*

**Gràfic 24: Procediments registrats pels Cossos de Seguretat a Catalunya 1998 – 2008**



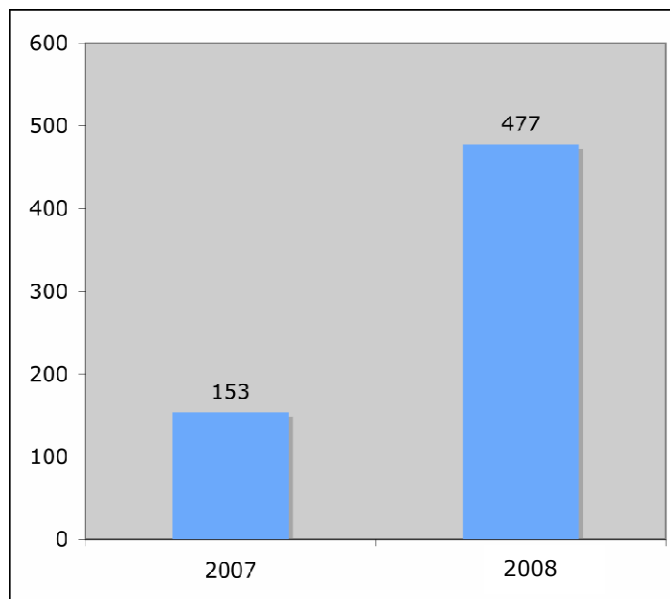
\* Fonts: L'Institut Català de les Dones extreu aquesta dada a partir del seguiment dels mitjans de comunicació.

### **2.1.3.6 Ordres de protecció**

#### **2.1.3.6.1 Departament de Justícia – Oficina d'Atenció a la Víctima del Delicte**

Actuacions relacionades amb mesures de protecció: primer contacte per activació del protocol de VIDO (tant si l'agressor es troba en un centre penitenciari com si té una mesura penal alternativa)

**Gràfic 25: Actuacions relacionades amb mesures de protecció**



#### **2.1.3.6.2 Consejo General del Poder Judicial – Observatorio de la Violencia Doméstica y de Género**

Les dades d'aquest apartat corresponen a l'any 2008; la memòria *La Justicia dato a dato – Año 2007* no inclou dades referents a violència contra la dona desglossades per Comunitats Autònomes.

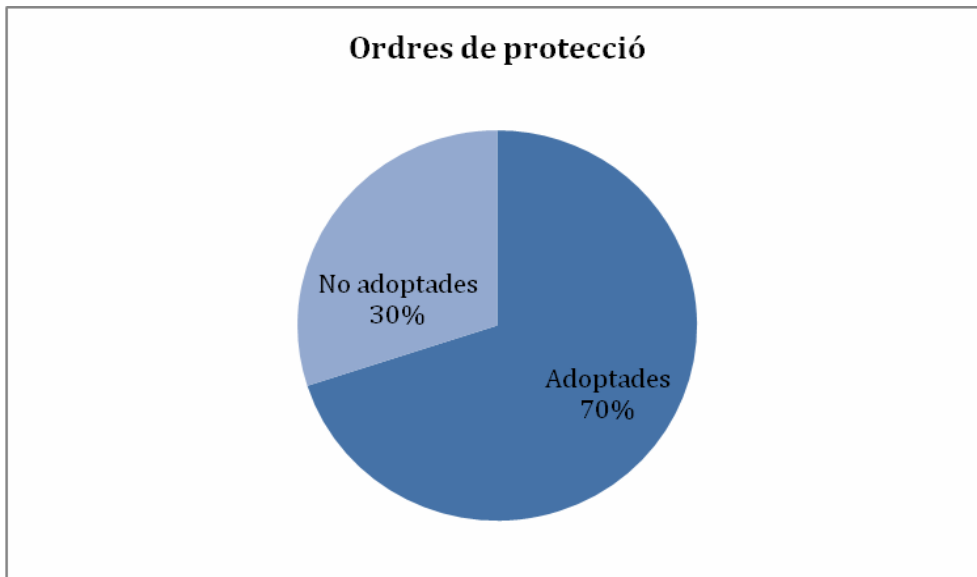
**Taula 19: Ordres de protecció a Catalunya – Xifres absolutes**

<b>A instància...</b>	<b>Incoades</b>	<b>Adoptades</b>	<b>Denegades</b>
de la víctima	6.589	4.024	2.321
d'altres persones	28	16	12
del Min. Fiscal	314	187	123
de l'Administració	0	0	0
D'ofici	22	21	1
<b>Total</b>	<b>6.953</b>	<b>4.248</b>	<b>2.457</b>

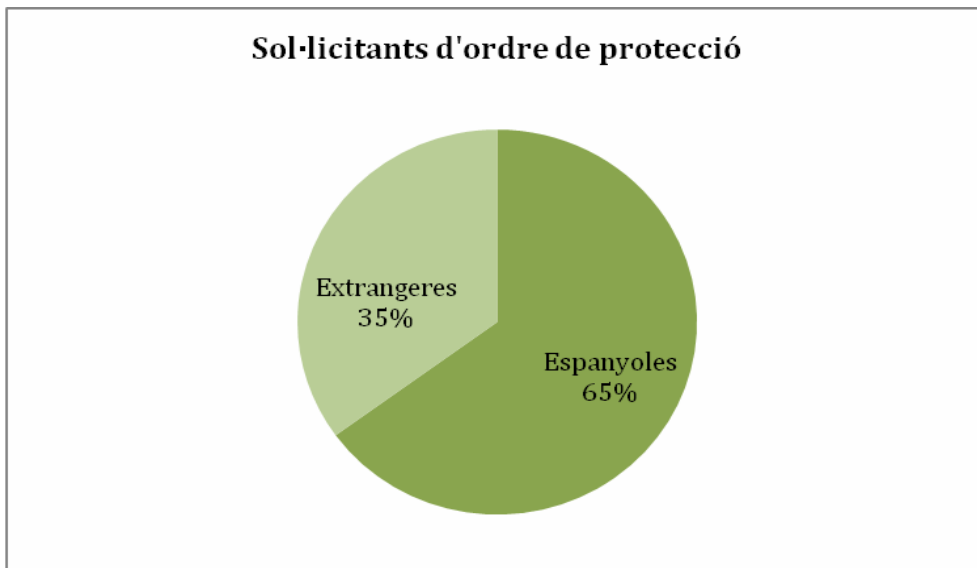
**Taula 20: Ordres de protecció a Catalunya 2008 - Percentatges**

<b>A instància...</b>	<b>Incoades</b>	<b>Adoptades</b>	<b>Denegades</b>
de la víctima	94,38%	94,37%	94,01%
d'altres persones	0,40%	0,38%	0,49%
del Min. Fiscal	4,50%	4,39%	4,98%
de l'Administració	0,00%	0,00%	0,00%
d'ofici	0,32%	0,49%	0,04%

**Gràfic 26: Ordres de protecció**



**Gràfic 27: Sol·licitants d'ordre de protecció**



Font: Denuncias, procedimientos y órdenes de protección solicitadas en los juzgados de violencia sobre la mujer. Consejo General del Poder Judicial.

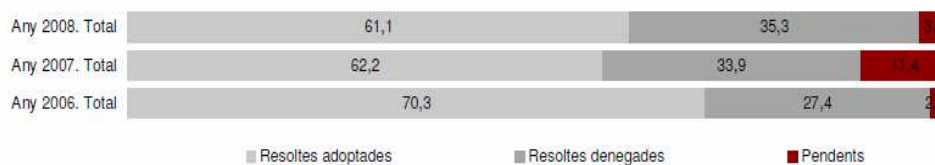
### 2.1.3.6.3 Institut Català de les Dones

#### La violència masclista en l'estadística judicial

##### Ordres de Protecció a Catalunya 2006-2008

Període	Incoades	Adoptades	%	Denegades	%	Pendents
Any 2009* 1r trimestre	1761	1175	66,7	765	43,4	63
Any 2008. Total	6 953	4 248	61,1	2 457	35,3	242
Any 2007. Total	5 882	3 660	62,2	1 995	33,9	673
Any 2006. Total	6 764	4 752	70,3	1 852	27,4	147

#### Ordres de protecció resoltes a Catalunya. Comparativa interanual

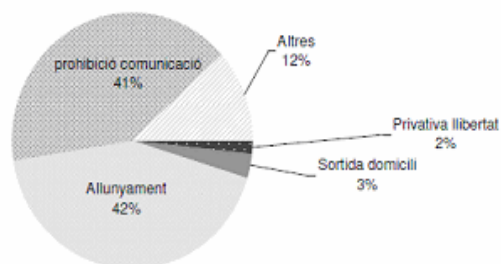


#### La violència masclista en l'estadística judicial

##### Mesures judicials penals amb ordre de protecció a Catalunya 2006-2008

Període	Privativa llibertat	Sortida domicili	Allunyament	prohibició comunicació	Altres	Total naturalesa penal
Any 2009. 1r trimestre	60	132	989	925	332	2438
Any 2008. Total	146	286	3 793	3 647	1 038	8 910
Any 2007. Total	115	264	3 195	2 810	633	7 017
Any 2006. Total	239	752	3 721	3 005	1 139	8 856

#### Distribució percentual de les mesures judicials penals amb ordre de protecció a Catalunya Any 2008



Font: Elaboració pròpia a partir dels informes sobre "La violència contra la mujer en la estadística judicial" elaborats pel Consell General del Poder Judicial - Observatori contra la Violència Domèstica i de Gènere.

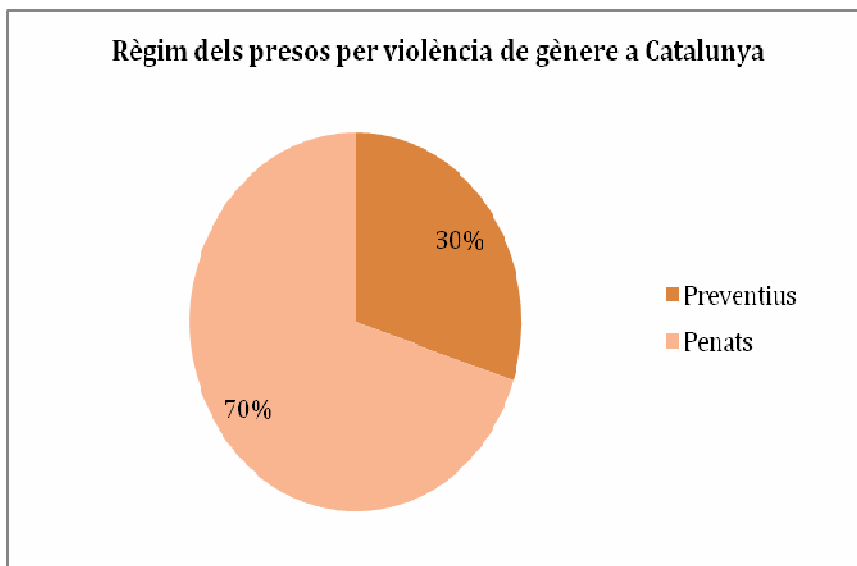
### **2.1.3.7 Nous indicadors (Departament de Justícia)**

Tot aquest apartat ha estat elaborat per Manuel Roca amb dades obtingudes directament del Departament de Justícia segons les estadístiques dels diversos serveis. La majoria es refereixen a l'any 2008 donat que no existiesen dades evolutives d'anys anteriors. S'ha de dir que a partir de la present recerca, els nous indicadors s'incorporaran a les memòries dels diversos serveis a fi de la seva explotació futura.

La radiografia d'entrada en quant al nombre de presos ingressats als centres penitenciaris de Catalunya per delictes relacionats amb violència de gènere (2008): 1.628 interns dels quals 489 són preventius i la resta penats.

#### **2.1.3.7.1 Nombre de presos preventius i penats per violència de gènere**

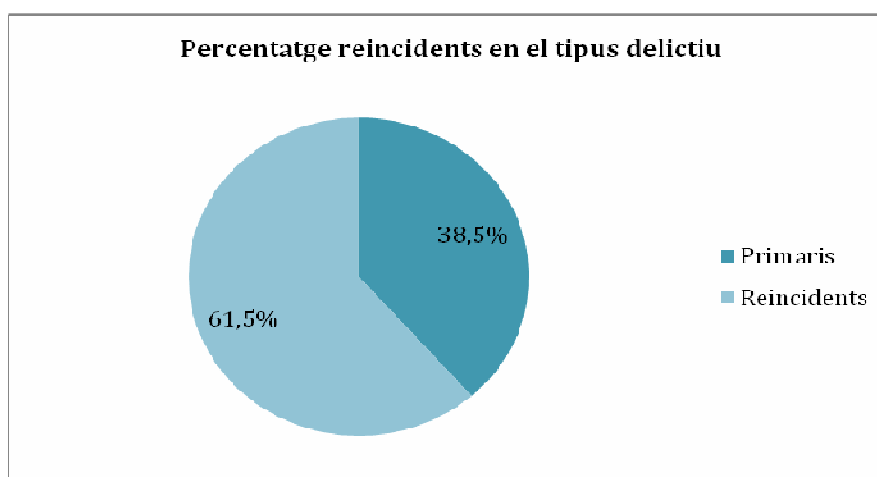
**Gràfic 28: Règim dels presos per violència de gènere a Catalunya**





### 2.1.3.7.2 Nombre de primaris i reincidents en el tipus de delictiu

**Gràfic 29: Percentatge de reincidents en el tipus delictiu**



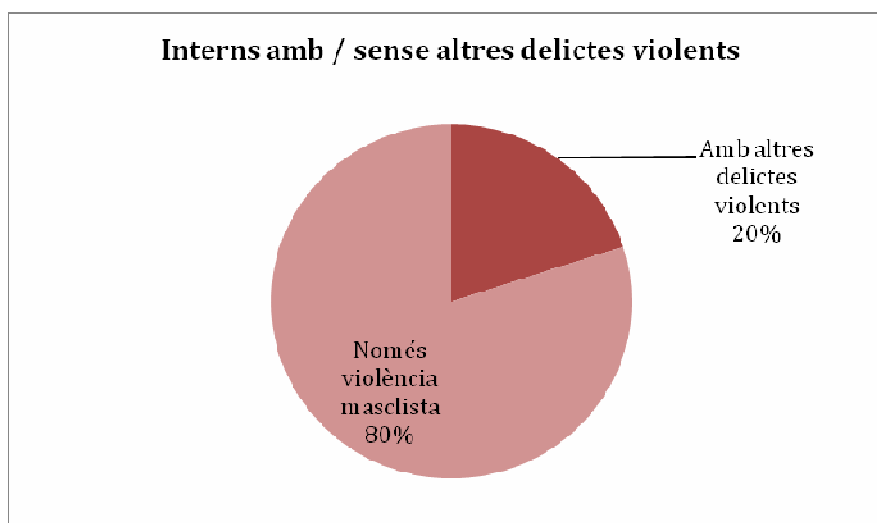
De la població penitenciària per VIDO a Catalunya uns 626 interns són primaris (han delinquit per primera vegada) front a 1002 reincidents.

### 2.1.3.7.3 Nombre d'interns per quebrantaments de mesura

Percentatge d'interns amb trencament d'ordre d'allunyament: 44'6%

### 2.1.3.7.4 Població penitenciària amb altres delictes violents

**Gràfic 30: Percentatges d'interns amb i sense altres delictes violents**



### 2.1.3.7.5 Nombre de persones que han participat en programes VIDO a presó

Any 2008: 447 interns

**Gràfic 31: Percentatge de participació en programes VIDO**

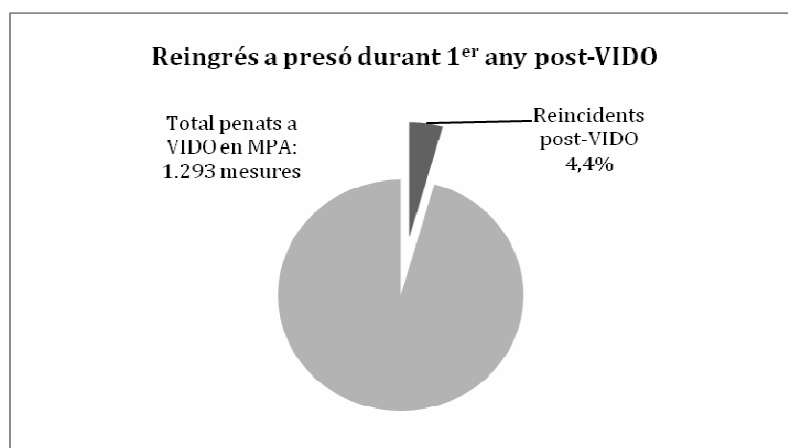


### 2.1.3.7.6 Nombre de penats a VIDO en mesures alternatives

A l'any 2008 s'han aplicat un total de 1.293 mesures.

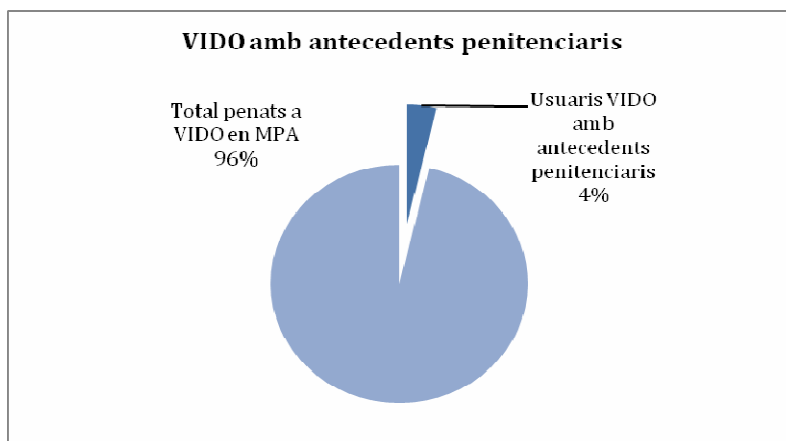
Fet un seguiment post mesura d'aquests casos, es comprova que en un any de seguiment un 4,4% ingressen a presó per la comissió de nous delictes de violència domèstica, o per trencament de ordre d'allunyament.

**Gràfic 32: Percentatges de reingrés a presó durant el primer any post-VIDO**



Així mateix, es comprova que un 3,6% de casos als què s'aplica aquestes mesures tenen antecedents penitenciaris per violència domèstica habitual, o per trencament d'ordre d'allunyament.

**Gràfic 33: Percentatges de VIDO amb antecedents penitenciaris**



#### 2.1.3.7.7 Incidència cost econòmic VIDO exterior/interior

**Taula 21: Cost econòmic VIDO**

Cost econòmic VIDO	€/dia
Cost mitjà mesura penal alternativa	3,58
Cost mitjà MPA VIDO (valorat amb curs formatiu)	33,4
Pena de presó	78,29

Notes metodològiques en relació al cost econòmic:

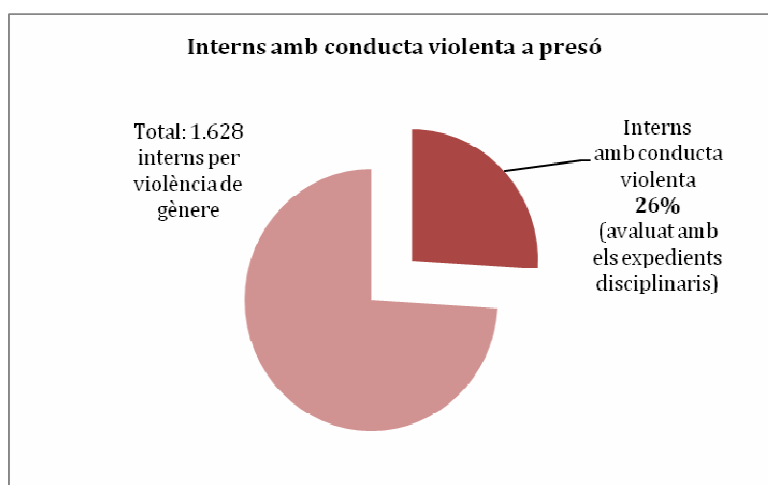
- Fonts: butlletí estadístic de la Secretaria de Serveis Penitenciaris, Rehabilitació i Justícia Juvenil corresponents a l'any 2008.

- Cost dia presó (cost intern/dia): es refereix a les despeses directes del programa de centres penitenciaris, de cap. 1 (personal) i cap. 2 (serveis) dividit per la mitjana d'interns i pels 365 dies de l'any.
- Cost dia mesura penal alternativa (cost genèric, inclou el càlcul per tot tipus de MPA): del pressupost, es comptabilitzen les dades referents a: 1) les despeses de personal que es dediquen a l'execució de MPA, i 2) el cost dels convenis, acords i contractes que s'apliquen a les MPA.
- Cost dia MPA VIDO: al cost genèric d'una MPA s'ha afegit el cost d'un programa VIDO per a cada cas, i el cost global del programa s'ha repercutit a cadascun dels dies.

#### 2.1.3.7.8 Impacte del règim disciplinari en els interns condemnats per violència de gènere

El punt 5 dels indicadors (Nombre de persones que han participat en programes VIDO a presó) dona una dada referida al nombre d'aquests interns amb expedients disciplinaris per conductes violentes. Més enllà de la dada descriptiva no es poden fer anàlisis més detallats, ja que per esbrinar la relació entre tipus delictiu i règim disciplinari caldria que els anàlisis fossin més qualitatiu i factorial.

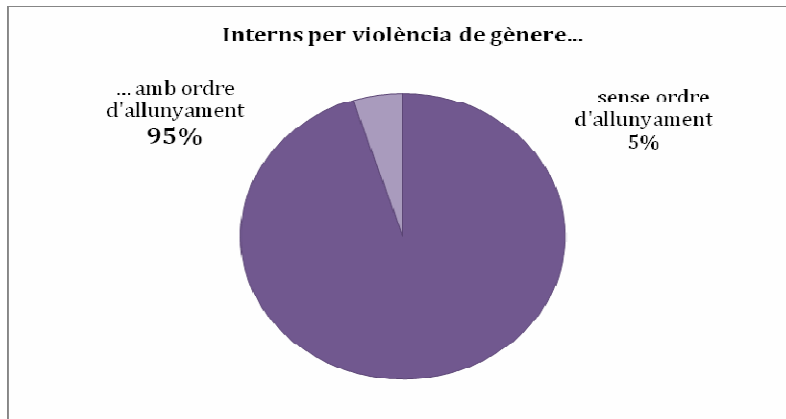
**Gràfic 34: Percentatge d'interns amb conducta violenta a la presó**



### 2.1.3.7.9 Nombre d'interns amb ordre d'allunyament

Ingressos a presó per aquest tipus de delictes amb prohibició d'apropament (ordre d'allunyament) a la víctima:

**Gràfic 35: Percentatge d'interns per violència de gènere**



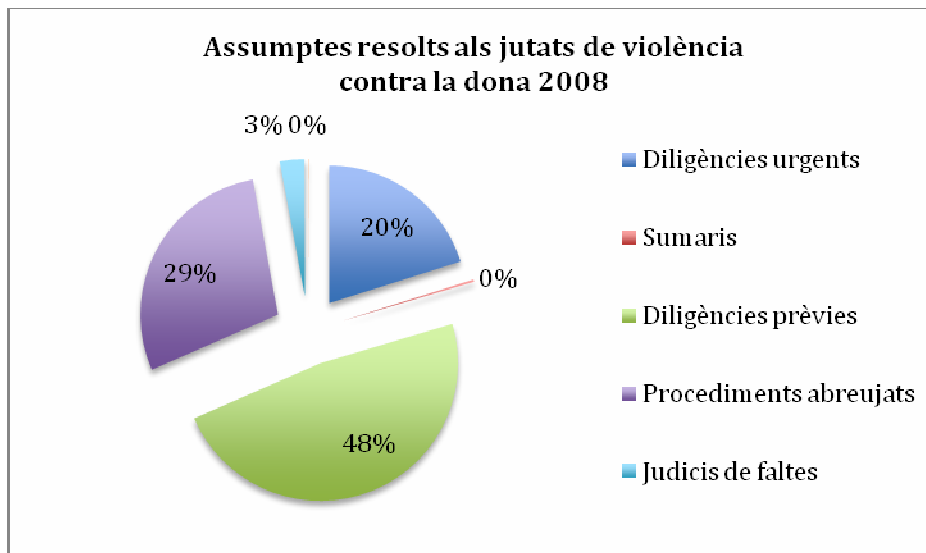
### 2.1.4 Fonts complementàries Barcelona: Aquesta explotació ha estat elaborada com a complement de les dades existents.

#### 2.1.4.1 Jutjat Degà de Barcelona

**Taula 22: Assumptes dels Jutjats de violència sobre la dona per tipus de procés 2008**

	Pendents a l'inici de l'any	Ingressats directament	Ingressats procedents d'altres òrgans	Reoberts durant l'any	Resultats durant l'any	Pendents al finalitzar l'any
Diligències urgents	0	1.396	61	0	1.481	0
Sumaris	12	17	1	0	20	10
Diligències prèvies	1.542	2.783	455	0	3.540	1.450
Procediments abreujats	698	2.182	0	0	2.107	893
Judicis de faltes	61	183	3	0	212	69
Llei Orgànica 5/95 (Jurat)	2	3	0	0	5	0
<b>Total</b>	<b>2.315</b>	<b>6.564</b>	<b>520</b>	<b>0</b>	<b>7.365</b>	<b>2.422</b>

**Gràfic 36: Percentatges d'assumptes resolts als jutjats de violència contra la dona 2008**



**Taula 23: Denúncies rebudes 2007 – 2008**

	2007	2008
Presentada directament per la víctima	27	312
Presentada directament per familiars	2	4
Amb denúncia de la víctima	1.434	2.760
Per atestats policials		
Amb denúncia de familiar	134	115
Per intervenció directa policial	1.875	814
Parte de lesions	156	325
Serveis d'Assistència / Tercers en general	16	0
<b>Total</b>	<b>3.644</b>	<b>4.330</b>

**Taula 24: Renúncies durant l'any 2007 – 2008**

	2007	2008	
		per espanyola	per estrangera
Renúncia a la continuació del procés	363	127	143
<b>Total</b>	<b>363</b>	<b>270</b>	

**Taula 25: Resum general d'assumptes per tipus de delictes 2007 – 2008**

	Ingressats 2007	Ingressats 2008
Homicidi	5	6
Abortament	0	0
Lesions al fetus	0	0
Lesions	5.117	3.459
Contra la llibertat	150	210
Contra la llibertat i indemnitat sexuals	91	125
Contra la integritat moral	340	264
Contra drets i deures familiars	538	23
Altres	91	205
<b>Total</b>	<b>6.332</b>	<b>4.292</b>

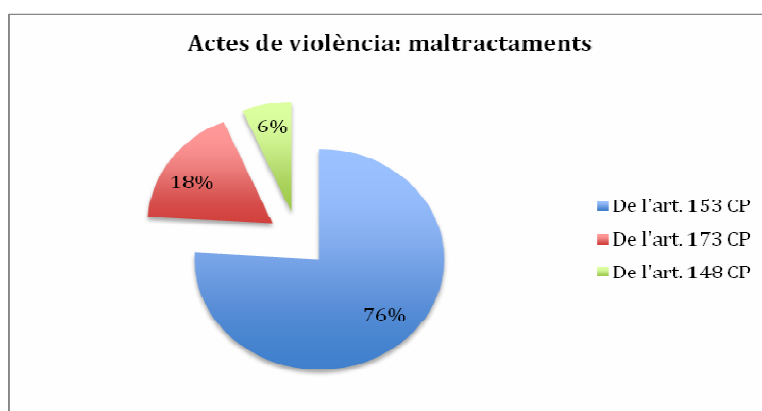
**Taula 26: Resum general d'assumptes per tipus de falta 2007 – 2008**

	Ingressats 2007	Ingressats 2008
Injúries	92	74
Vexació injusta	32	61
Altres	81	48
<b>Total</b>	<b>205</b>	<b>183</b>

**Taula 27: Actes de violència – Maltractaments 2008**

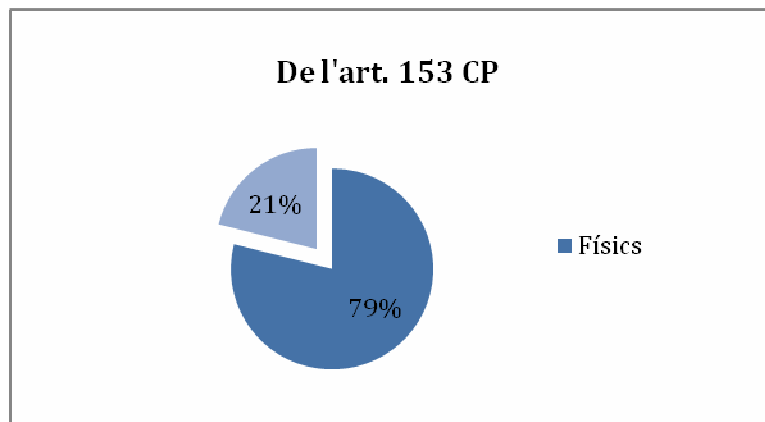
	De l'art. 153 CP		De l'art. 173 CP		De l'art. 148 CP
	Físics	Psíquics	Físics	Psíquics	
Violència sobre la dona nº 1	771	121	50	50	179
Violència sobre la dona nº 2	0	0	0	0	0
Violència sobre la dona nº 3	277	324	9	352	0
Violència sobre la dona nº 4	621	0	15	14	0
<b>Total</b>	<b>1.669</b>	<b>445</b>	<b>74</b>	<b>416</b>	<b>179</b>

**Gràfic 37: Percentatges d'actes de violència segons articles Codi Penal**

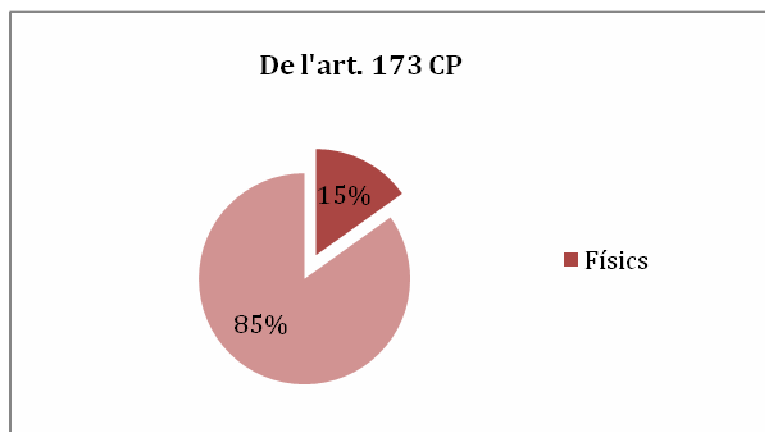




**Gràfic 38: Percentatge d'actes de violència físics segons article 153 Codi Penal**



**Gràfic 39: Percentatge d'actes de violència físics segons article 173 Codi Penal**



**Taula 28: Dones mortes 2007 – 2008**

2007		2008	
Amb protecció	Sense protecció	Amb protecció	Sense protecció
0	1	0	0

**Taula 29: Procediments elevats a l'òrgan competent per al seu enjudiciament 2008**

	Causes amb pres		Causes sense pres		<b>Total</b>
	Judicis ràpids	Restants proc. abr.	Judicis ràpids	Restants proc. abr.	
Elevats al Jutjat del Penal	4	11	968	1.038	<b>2.021</b>
Elevats a l'Audiència Provincial	0	2	0	2	<b>4</b>
<b>Total</b>	<b>4</b>	<b>13</b>	<b>968</b>	<b>1.040</b>	<b>2.025</b>

**Taula 30: Sumaris conclosos elevats a l'Audiència 2008**

	<b>Amb processament</b>	<b>Sense processament</b>	<b>Total</b>
Causes amb pres	5	0	<b>5</b>
Causes sense pres	6	1	<b>7</b>
<b>Total</b>	<b>11</b>	<b>1</b>	<b>12</b>

**Taula 31: Ordres de protecció rebudes durant l'any 2008**

<b>DENUNCIANT (Dona)</b>			
<b>Espanyola</b>		<b>Estrangera</b>	
+edat	-edat	+edat	-edat
630	4	509	4

<b>DENUNCIAT (Home)</b>	
<b>Espanyol</b>	<b>Estranger</b>
597	550

**Taula 32: Relació denunciant / denunciat 2008**

<b>Cònjuge</b>	<b>Excònjuge</b>	<b>Relació afectiva</b>	<b>Exrelació afectiva</b>	<b>Total</b>
248	137	373	389	1.147

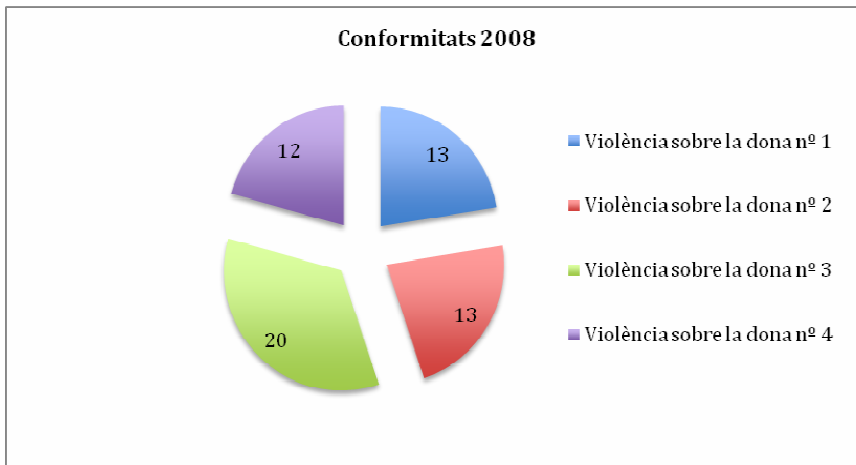
**Taula 33: Judicis de faltes – Sentències 2008**

	<b>Condemnatòria</b>	<b>Absolutòria</b>	<b>Total</b>
Violència sobre la dona nº 1	7	23	<b>30</b>
Violència sobre la dona nº 2	10	21	<b>31</b>
Violència sobre la dona nº 3	15	40	<b>55</b>
Violència sobre la dona nº 4	8	11	<b>19</b>
<b>Total</b>	<b>40</b>	<b>95</b>	<b>135</b>

**Taula 34: Conformitats 2008**

	<b>Conformitats</b>
Violència sobre la dona nº 1	13
Violència sobre la dona nº 2	13
Violència sobre la dona nº 3	20
Violència sobre la dona nº 4	12
<b>Total</b>	<b>58</b>

**Gràfic 40: Conformitats 2008**



#### **2.1.4.2 Il·lustre Col·legi d'Advocats de Barcelona (ICAB)**

Hem d'agrair als diputats de la Junta del Col·legi d'Advocats responsables del torn d'ofici, especialment al diputat Jordi Tienda i a la col·legiada Ángeles Montoya, la col·laboració en la obtenció de les dades que a continuació s'exposen i que s'han extret dels sistemes informàtics dels serveis col·legials del torn d'ofici. No existeix un sistema d'informació públic al CICAC (Consell de Col·legis d'Advocats de Barcelona) que permeti estendre l'anàlisi dels dispositius a la resta de Col·legis d'Advocats de Catalunya. Seria òptima la seva creació.

**Taula 35: Designes efectuades per a víctimes de violència contra la dona en el torn específic de Defensa de víctimes:**

	<b>2007</b>	<b>2008</b>
Arenys	242	218
Barcelona	1.924	1.935
Besós	514	553
Igualada	123	132
Llobregat	765	1.107
Vilafranca	125	137
Vilanova	265	223

**Taula 36: Telefonemes per assistència a imputats de VIDO:**

	<b>2007</b>	<b>2008</b>
Barcelona	2.466	2.613
Besós	845	843
Llobregat	1.387	1.641

**Taula 37: Advocats en alta en torns de VIDO:**

	a data 01.01.09	a data 01.01.10
Víctimes Igualada	27	19
Víctimes Vilafranca	24	21
Víctimes Vilanova	110	86
Víctimes Arenys	145	115
Víctimes Llobregat	671	566
Víctimes Besos	666	571
Víctimes Barcelona	713	607
Imputats Besos	804	700
Imputats Llobregat	813	704
Imputats Barcelona	870	754

## **2.2 Exploració estadística del recull jurisprudencial 2007-2008**

El buidat efectuat s'ha realitzat a partir de les bases de dades de CENDOJ del Consejo General del Poder Judicial. Un total de 542 resolucions en total corresponents a la següent distribució per províncies:

- Barcelona (180 interlocutòries i 207 sentències)
- Tarragona (23 interlocutòries 29 sentències)
- Lleida (12 interlocutòries 7 sentències)
- Girona (15 interlocutòries i 70 sentències)

El buidat consisteix en interlocutòries referides a ordre de protecció i mesura d'allunyament essencialment. Les Sentències són de les Audiències Provincials, en segona instància.

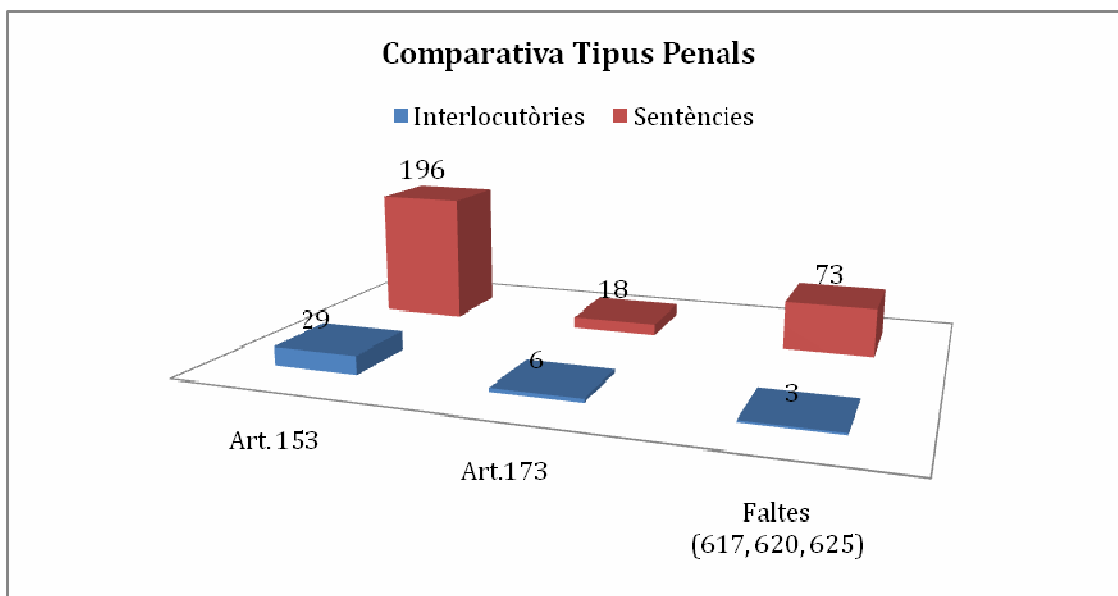
S'adjunta com a annex 1 el buidat jurisprudencial i els indicadors elaborats per efectuar-lo.

**Taula 38: Tipus penals**

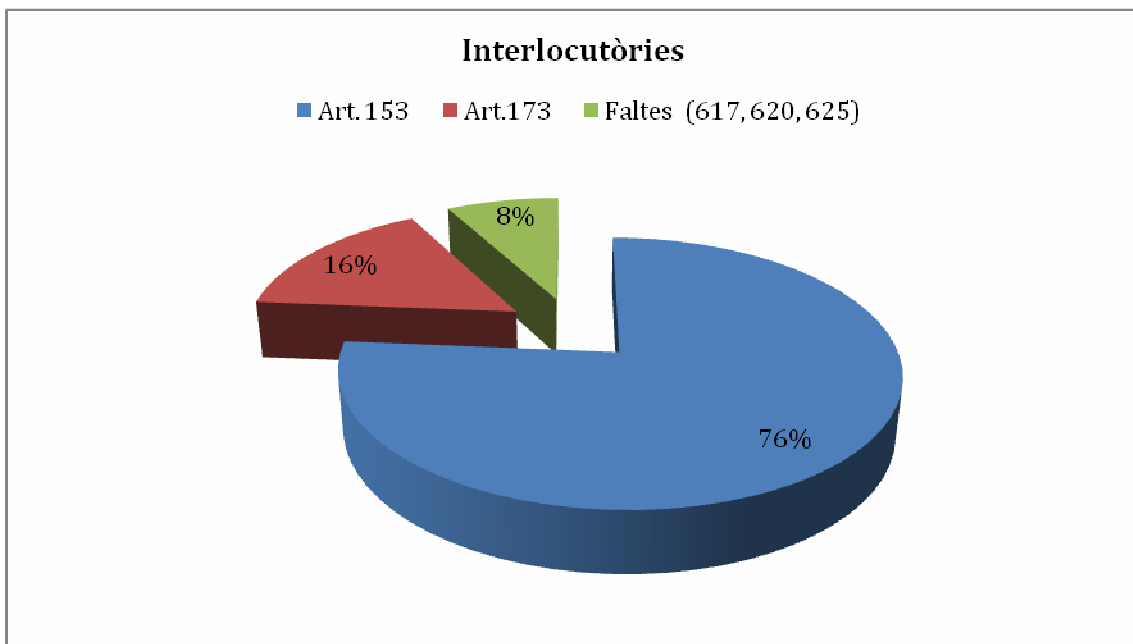
	Art. 153	Art.173	Faltes (617, 620, 625)
<b>Interlocutòries</b>	29	6	3
<b>Sentències</b>	196	18	73
<b>No identificats* i altres tipus penals</b>		265	

\* Corresponen en major mesura a les interlocutòries en què es resolen mesures de protecció

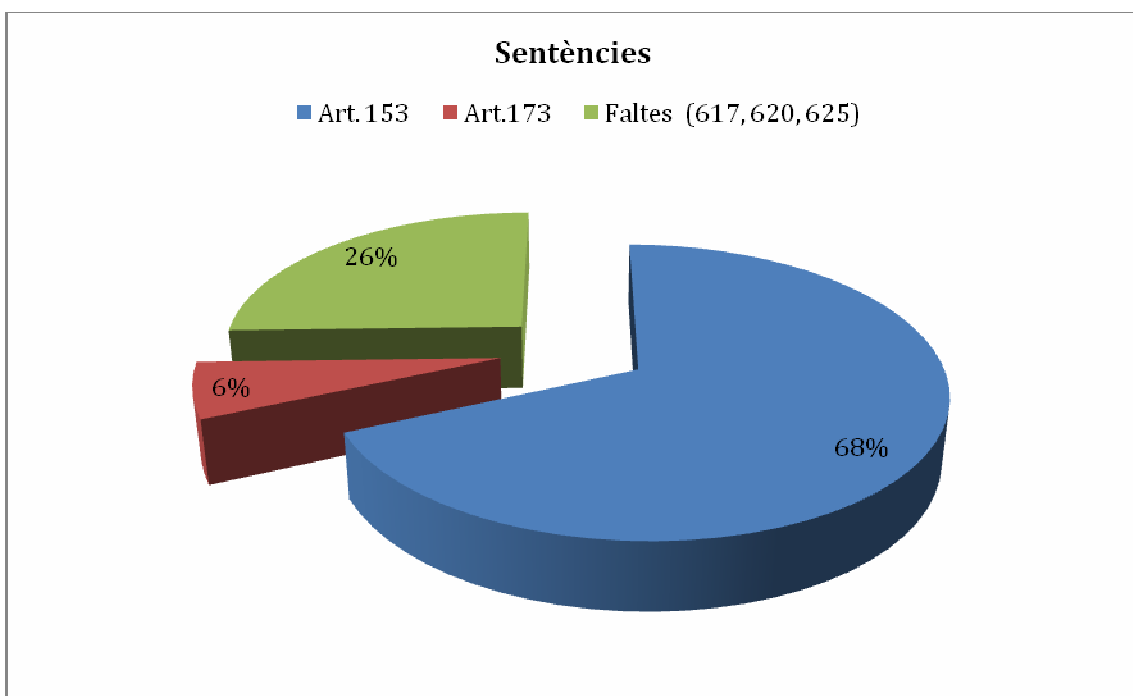
**Gràfic 41: Comparativa de Tipus Penals**



**Gràfic 42: Percentatges d'Interlocutòries**



**Gràfic 43: Percentatges de Sentències**





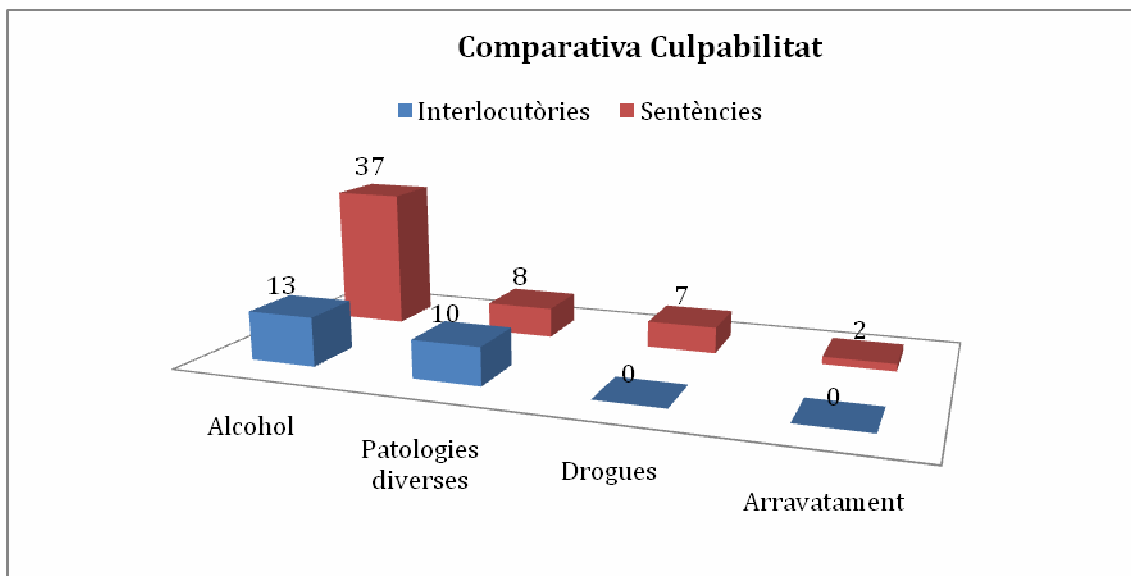
**Taula 39: Agreujants**

	Reincidència	Menors	Domicili	Alevosia	Acarnissament	Cap
<b>Interlocutòries</b>	8	6	5	0	0	208
<b>Sentències</b>	23	21	47	1	1	225

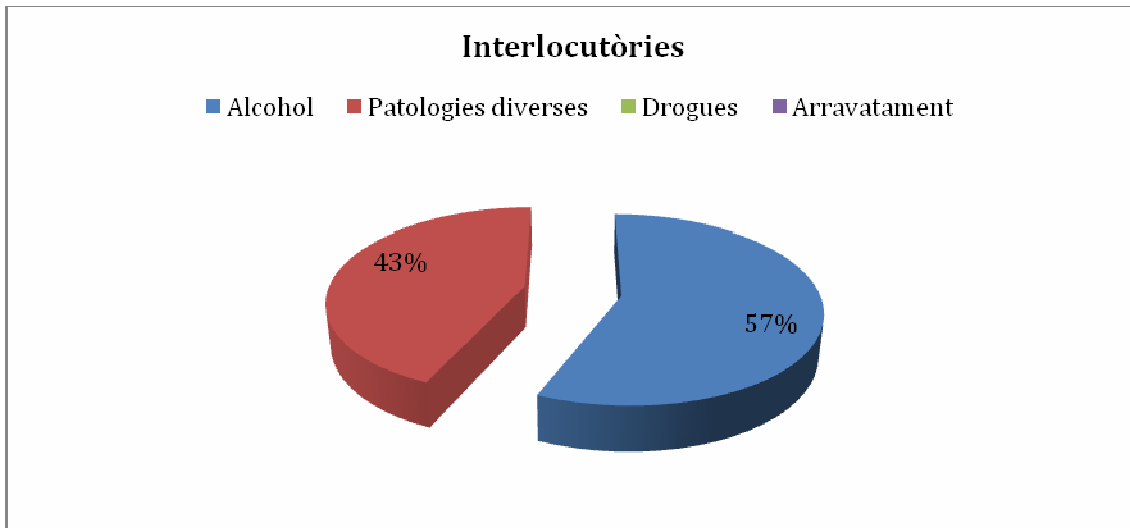
**Taula 40: Culpabilitat**

	Alcohol	Patologies diverses	Drogues	Arravatament
<b>Interlocutòries</b>	13	10	0	0
<b>Sentències</b>	37	8	7	2

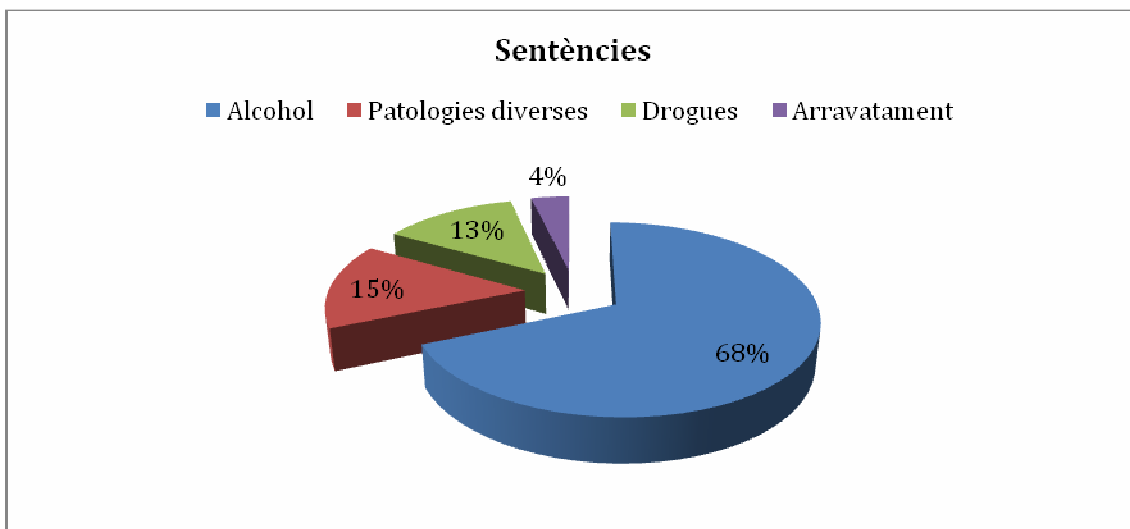
**Gràfic 44: Comparativa culpabilitat**



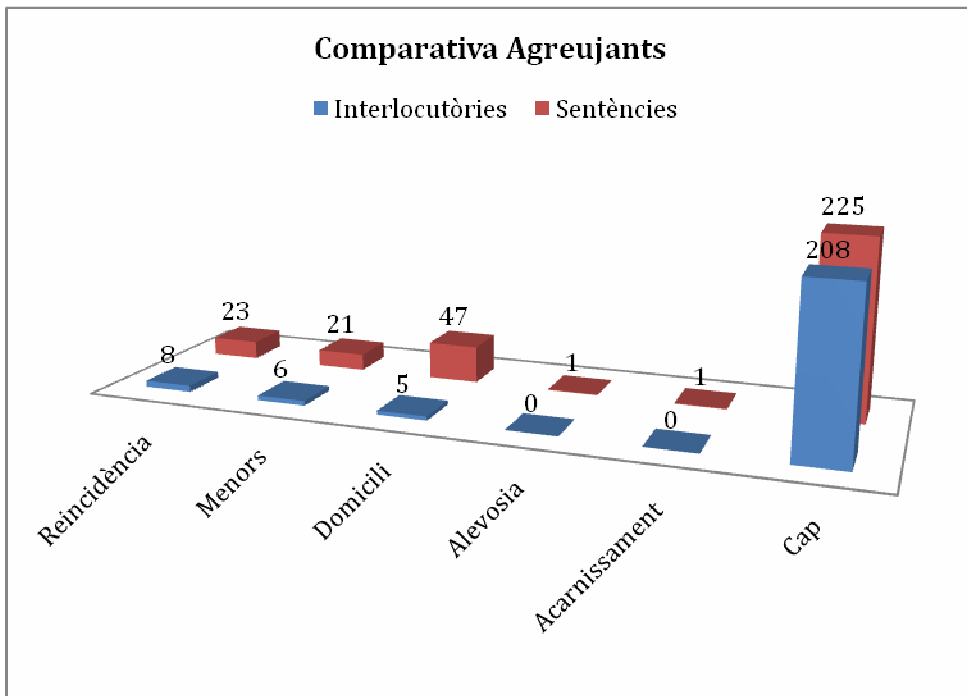
**Gràfic 45: Interlocutòries per alcohol, patologies diverses, drogues i arravatament**



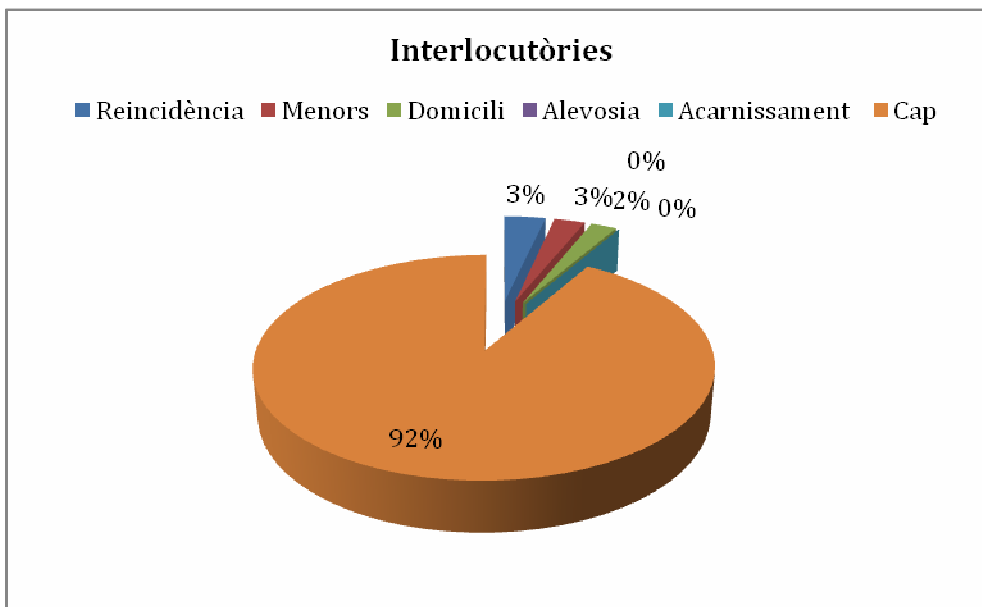
**Gràfic 46: Sentències per alcohol, patologies diverses, drogues i arravatament**



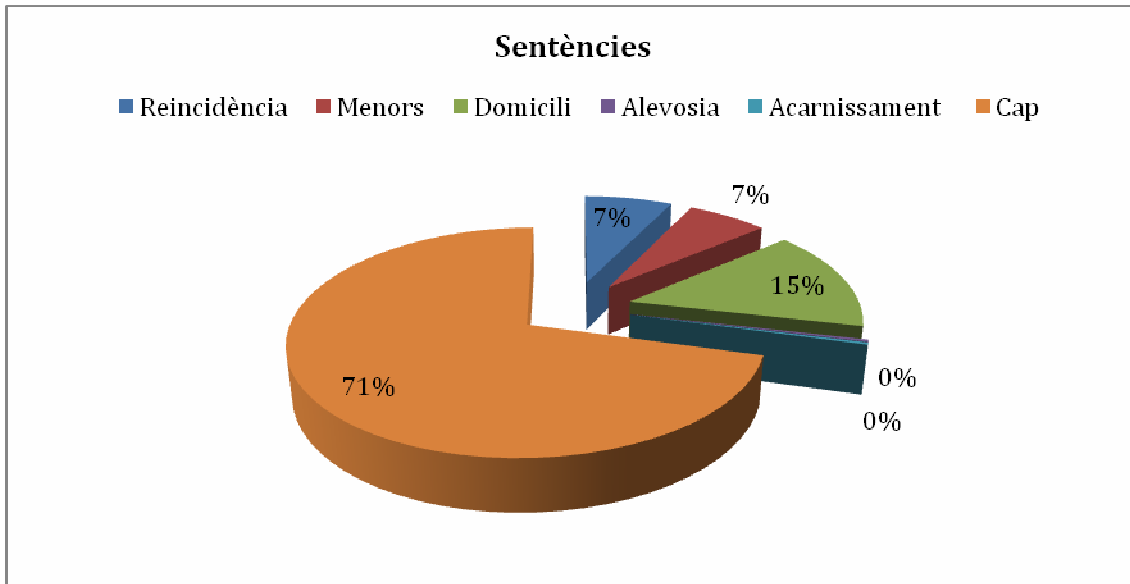
**Gràfic 47: Comparativa agreujants**



**Gràfic 48: Interlocutòries per reincidència, menors, domicili, alevosia, i acarnissament**



**Gràfic 49: Sentències per reincidència, menors, domicili, alevosia i acarnissament**

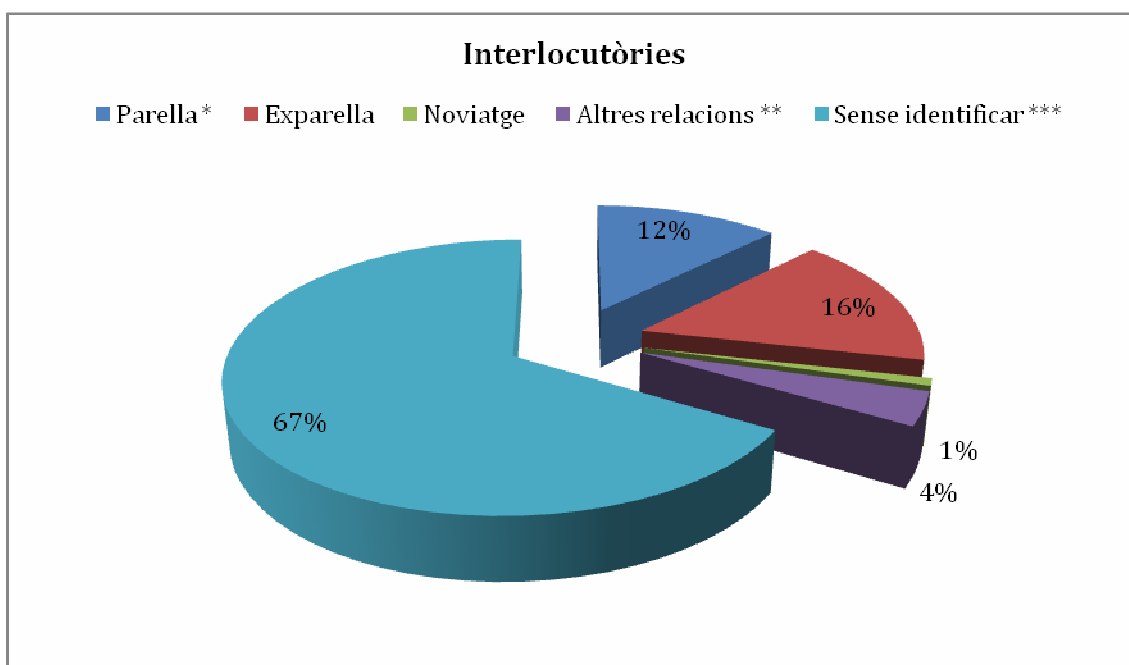


**Taula 41: Penes**

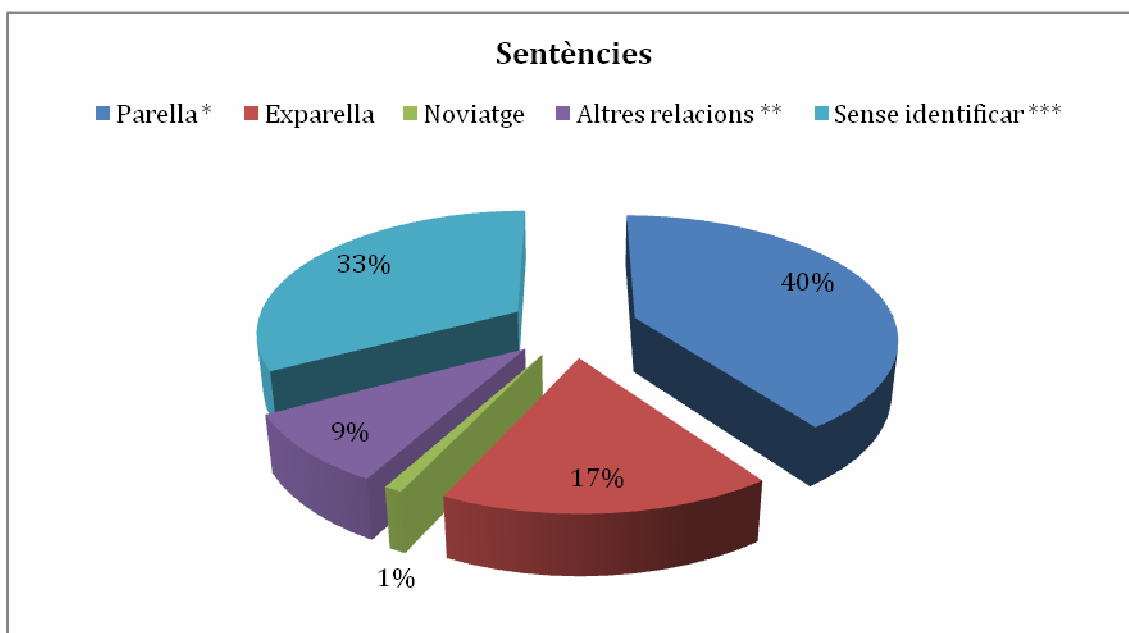
	Interlocutòries	Sentències
Presó de 3 a 6 mesos	6	57
Presó de 6 a 12 mesos	6	98
Presó d'1 a 2 anys	1	18
Presó de 2 a 6 anys	2	12
Presó de més de 6 anys		2
TBC	2	15
Sense identificar	213	104

\* Les penes "sense identificar" fan referència a aquelles en què no és possible apreciar amb exactitud la condemna, perquè en les resolucions de les Audiències Provincials s'utilitzen fórmules que remetien a la sentència o auto recorregut en ares de l'economia processal, sense mencionar exactament la pena a què es condemna. En tot cas, dins de les sentències sense identificar, 50 són condemnatòries i 30, absolutòries.

**Gràfic 50: Distribució de les interlocutòries**



**Gràfic 51: Distribució de les sentències**



**Taula 42: Tipus de relació**

	Interlocutòries	Sentències	Total
<b>Parella*</b>	28	128	
<b>Exparella</b>	36	54	
<b>Noviatge</b>	2	3	
<b>Altres Relacions**</b>	9	29	
<b>Sense identificar ***</b>	149	105	
<b>Total</b>	<b>224</b>	<b>319</b>	<b>543</b>

\* Tipus de relació de parella dintre de les sentències: hi ha un cas de parella homosexual.

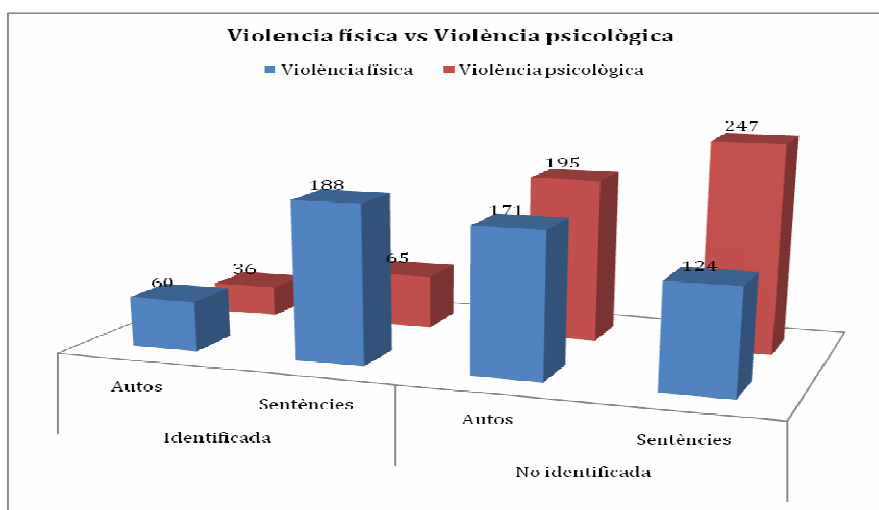
\*\*Dins "d'altres relacions" es tenen en compte les relacions filials.

\*\*\* Tipus de parella sense identificar dintre de les interlocutòries: dos d'ells són casos de parelles homosexuals

**Taula 43: Comparativa Violència física i violència psicològica**

		Violència física	Violència psicològica
<b>Identificada</b>	Interlocutòries	60	36
	Sentències	188	65
<b>No identificada</b>	Interlocutòries	171	195
	Sentències	124	247
<b>Total</b>		<b>443</b>	<b>543</b>

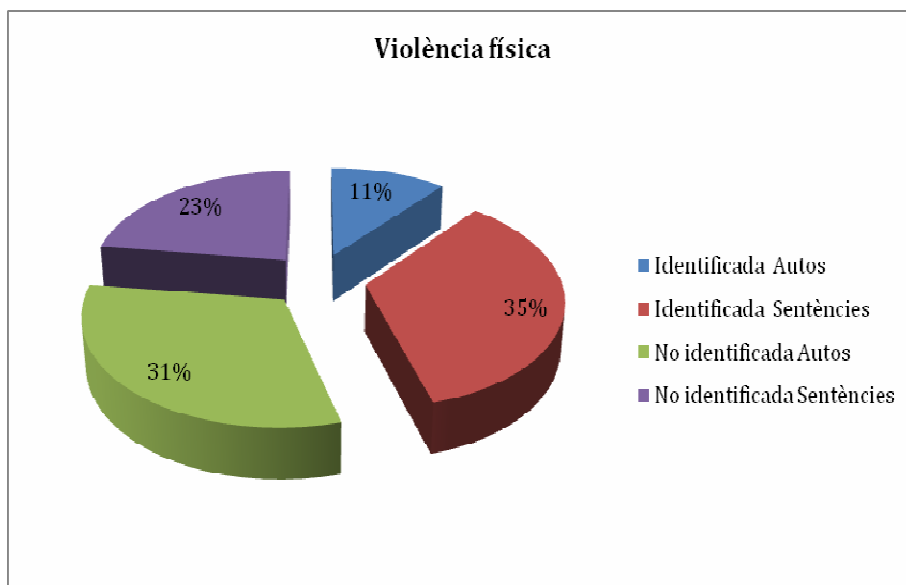
**Gràfic 52: Comparativa violència física vs violència psicològica**



**Taula 44: Violència física**

<b>Identificada</b>	Interlocutòries	60
	Sentències	188
<b>No identificada</b>	Interlocutòries	171
	Sentències	124
<b>Total</b>		<b>543</b>

**Gràfic 53: Violència física**

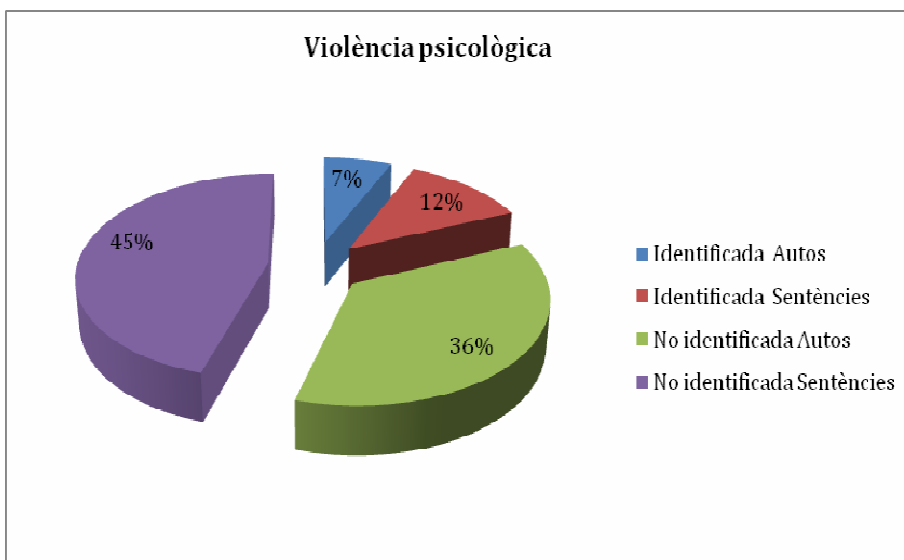




**Taula 45: Violència psicològica**

<b>Identificada</b>	Interlocutòries	36
	Sentències	65
<b>No identificada</b>	Interlocutòries	195
	Sentències	247
<b>Total</b>		<b>543</b>

**Gràfic 54: Violència psicològica**



**Taula 46: Comparativa d'Interlocutòries i Sentències per violència física i psicològica**

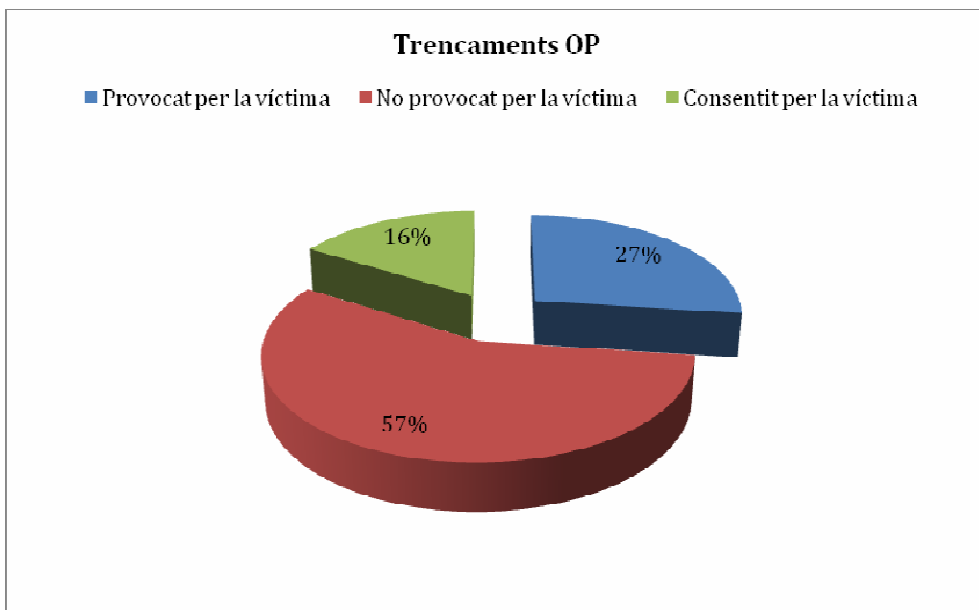
<b>Interlocutòries</b> Violència física + violència psicològica*	18
<b>Sentències</b> Violència física + violència psicològica*	27
<b>Total</b>	45

\* Són les Interlocutòries i Sentències en què s'identifiquen al mateix temps algun tipus de violència física i de violència psicològica

**Taula 47: Trencaments d'ordres de protecció**

Provocat per la víctima	No provocat per la víctima	Consentit per la víctima
10	21	6

**Gràfic 55: Trencaments d'ordres de protecció en percentatges**



### **3 VALORACIÓ QUALITATIVA DELS OPERADORS JURÍDICS**

En aquest capítol hem elaborat dues parts destinades a conèixer com s'intervé, en primer lloc a través dels programes impulsats des del Departament de Justícia –fent un extracte dels instruments tècnics existents tant pel que fa als penats com en el referent a les víctimes—, i a continuació analitzant com es valora per part dels professionals del sistema penal les actuacions que es desenvolupen, a través d'una reunió *focus group* realitzada al Centre d'Estudis Jurídics el 3 de febrer del 2010.

#### **3.1 Programes d'intervenció existents i per víctimes i agressors**

##### **3.1.1 Programa Marc de Tractament en Violència de Gènere**

El *Programa Marc de Tractament en Violència de Gènere*, de setembre del 2009, enquadra les bases teòriques, assenyala els objectius de tractament i unifica els programes i les eines d'avaluació per facilitar la transmissió d'informació entre professionals i garantir uns estàndards de qualitat. Segons el propi document, l'especificitat del perfil dels condemnats per VdG i l'increment considerable d'ingressos penitenciaris amb aquest perfil van generar la necessitat de crear programes especialitzats, que es van començar a adaptar l'any 2000. Arran de la LO 1/2004, la Subdirecció de Programes de Rehabilitació i Sanitat va elaborar el 2005 el Programa Marc d'Intervenció en Violència Domèstica (VIDO), d'aplicació a tots els centres penitenciaris de Catalunya.

Des de llavors, malgrat que les dades policials revelen que possiblement la incidència de la VdG real no ha augmentat, les denúncies i condemnes penals sí que ho fan. El Programa Marc de Tractament afirma que, amb l'amplificació dels mitjans de comunicació, la sensibilitat dels ciutadans i dels poders públics s'incrementa. Per donar-hi resposta, el Departament de Justícia crea el 2007 la

Comissió d'Experts per l'Estudi de les Mesures de Prevenció de la Reincidència en delictes greus, i el 2008 publica un informe de conclusions que recomana la necessitat d'efectuar intervencions encaminades a establir un procediment tècnic de valoració i gestió del risc de reincidència.

Posteriorment es desenvolupen dos projectes estratègics: la reorganització del tractament penitenciari sota el model de disseny curricular únic (amb uns eixos bàsics d'intervenció en nivells jeràrquics i seqüencials, incloent principis d'individualització i especialització), i la implantació de l'instrument de valoració i gestió del risc de reincidència RISCANVI (que introdueix un canvi en la concepció de l'avaluació del tractament penitenciari i estableix uns mitjans científicament contrastats per determinar el risc i les possibilitats de gestió per reduir-lo).

En base a aquests avenços s'identifica la necessitat de revisar els programes de tractament existents i s'estableix que, per reduir el risc i incrementar el número d'interns atesos, els Equips Multidisciplinaris dels centres han de considerar el Programa de VdG com l'activitat principal pels interns per aquests delictes. A més, la Llei 27/2003 introdueix l'ordre de protecció amb el mandat exprés de coordinació entre les diferents instàncies de l'Administració i d'activació dels mecanismes de protecció, del qual es desprèn el Protocol d'Actuació per Excarceracions d'interns amb risc de reincidència *alt* en finalitzar la pena (amb especificitats pels delictes de VdG).

El **marc teòric** inclou una definició de la 'conducta problema', un model teòric, unes tècniques de tractament, una descripció del perfil dels interns objecte d'intervenció i unes consideracions sobre l'eficàcia dels programes de tractament especialitzat.

▫ Definició de la conducta problema

El Programa es remet a la diferenciació de l'OMS entre violència de gènere i violència domèstica, i destaca que l'any 2004, el 90,2% de les víctimes de violència domèstica a l'Estat espanyol van ser dones. De les 84 dones mortes, 69 ho van ser a mans de les parelles o exparelles. La LO 1/2004 reflecteix el

tractament diferenciat i defineix la *violència de gènere* com “un il·lícit penal consistent en la violència física i psíquica que sobre una dona exerceix un home (mai una altra dona) que sigui o hagi sigut el seu cònjuge o hagi estat lligat a ella per anàloga relació d’afectivitat, tot i no haver conviscut”. En aquest supòsit s’inclou “tot aquell acte de violència física i psicològica, incloses les agressions a la llibertat sexual, les amenaces, les coaccions o la privació arbitrària de la llibertat”. De la definició de *violència domèstica* que recull la LO 1/2004, on s’estableixen els actes que són de VD i no de VdG, es deriva una clara distinció legal i de marc teòric pel tractament dels diferents delictes. El Programa Marc se centra en la VdG i apunta que per la VD –amb una menor incidència de casos— caldrà fer versions individualitzades del programa.

▫ Model teòric

Es basa en el paradigma cognitiu-conductual, que explica la conducta problema a través de la interacció entre les emocions, els pensaments i les conductes de l’agressor, tenint en compte també la incidència dels desencadenants i reforçadors externs. El tractament busca la modificació d’interpretacions de l’agressor i la millora de les seves habilitats relacionals: l’afrontament de les conseqüències de la pròpia conducta, la responsabilització de les agressions, l’eliminació de justificacions, el control de l’estrès i l’ira, i la millora de les habilitats de comunicació.

Per altra banda, es recullen les aportacions des de la teoria de l’aprenentatge social –que otorga un paper rellevant als antecedents dels progenitors—, i s’alerta sobre les contraindicacions d’altres tipus de tractament: teràpies familiars o de parella, mètodes basats en la psicopatologia d’alguns dels membres de la parella, intervencions exclusivament psicodinàmiques, i intervencions basades en la teoria sistèmica.

▫ Tècniques de tractament

Es treballa el maneig de contingències i de l’ansietat, el condicionament clàssic, les teràpies cognitives, i l’ús de models i assaig. S’argumenta que es tracta de principis científicament contrastats i de mètodes concrets, basats en

coneixements, compatibles amb la finalitat del sistema de justícia i derivats de la suposició que la conducta agressiva és apresada (per tant, controlable amb motivació de canvi). A més, es fa menció d'algunes tendències recents que es podrien incorporar: la conveniència d'abordar diferents vies segons els índexs de severitat de la violència, la consideració del moment de relació/separació de la parella com a factor de risc, l'enfocament transteòric de les etapes de canvi i l'adaptació cultural dels programes.

- Perfil d'interns objecte d'intervenció

S'utilitzen variables basades en les dades del Ministerio de Justicia i la descripció del perfil d'home maltractador de Corsi, que inclou aspectes comportamentals, cognitius, emocionals i interaccionals.

- Eficàcia dels programes de tractament especialitzat

Nombrosos estudis indiquen que els programes específics de tractament redueixen la reincidència delictiva i que hi ha dos factors determinants: 1) la identificació de l'abús, l'acceptació del problema i l'admissió de conductes abusives, i 2) el control de l'assistència al programa. El Programa reflecteix també les conclusions d'un altre estudi sobre efectivitat en programes per agressors familiars, que apunten quatre factors: la responsabilització, l'empatia amb la víctima, la disminució de la dependència i l'augment de les habilitats de comunicació. A més, es menciona una recerca del CEJFE (*Avaluació criminològica i psicològica dels agressors domèstics*) que fa aportacions a l'avaluació de programes VIDO en el nostre entorn immediat.

Els **principis bàsics de la intervenció** s'estructuren al voltant de cinc punts:

- La classificació interior, el model curricular únic i el Programa Individualitzat de Tractament. Segons el Programa, l'agrupació de subjectes en **unitats específiques** millora l'efectivitat de la intervenció. Al **model curricular únic** comú a tota la població reclusa s'afegeix una intervenció especialitzada amb el Programa de Violència de Gènere, curt o llarg segons criteris d'inclusió (Programa Individualitzat de Tractament). Per als

agressors psicopàtics (amb diagnòstic contrastat mitjançant la prova PCL-R) es preveu una possible derivació.

- Nivells de risc, segons l'instrument de valoració RISCANVI. Es realitza una fase de cribatge per discriminar els interns de risc alt a partir d'una bateria de 10 factors de risc; en base als resultats, determinades puntuacions requereixen una valoració més detallada que contempla factors criminals/penitenciaris (15), personals/sociofamiliars (14) i clínics/de personalitat (14). La puntuació de certs factors comporta l'aplicació del SARA, i si el perfil pot ser psicopàtic es recorre a la prova PCL-R.
- Característiques del grup d'intervenció. L'ideal és que sigui un grup tancat, però el criteri és sempre flexible per poder assumir necessitats urgents d'intervenció.
- Intervencions complementàries. Poden ser de caire psiquiàtric, per a drogodependències o alcoholisme, i mitjançant programes transversals (formació escolar, ocupacional, etc.).
- Disponibilitat per a la intervenció. S'estableix que la participació és voluntària, però se'ls ha d'explicar als interns les conseqüències de la seva decisió. Si no hi ha disponibilitat, cal treballar-la individualment. El treball terapèutic és motivacional i es recomana que parteixi de la teoria d'estadis de canvi i de l'entrevista motivacional. El Programa especifica la conveniència d'evitar la confrontació directa, que produiria més resistència.

Quant al **programa d'intervenció** pròpiament dit, es descriuen els objectius —el general és adquirir hàbits de conducta incompatibles amb la violència per evitar la reincidència delictiva en l'àmbit de la VdG—, tres blocs de criteris —d'incorporació en el programa, d'exclusió dels participants, i de baixa i expulsió—, la composició de l'equip de tractament i els estàndards de qualitat per a la seva avaluació (s'enumeren una sèrie de criteris objectius i mesurables de paràmetres mínims).

Els criteris d'incorporació en el programa estableixen que s'ha de tractar de penats per delictes de VdG, en 2n grau o 3r restringit, amb la quarta part de la

condemna complerta. També s'ofereix el Programa a interns jutjats amb anterioritat a la reforma del CP 2002 no condemnats específicament per aquesta tipologia delictiva (no existia com a tal), però assimilables, i als penats per VdG amb altres causes en situació preventiva. Es dóna prioritat als interns amb llibertat definitiva més propera.

Els criteris d'exclusió dels participants s'apliquen als següents perfils:

- Interns inimputables judicialment, amb mesura de seguretat
- Interns en període de descompensació psiquiàtrica
- Interns que no estiguin en un nivell adequat de motivació de canvi
- Interns amb tipologia delictiva variada i perfil psicopàtic

Donat que la metodologia és prioritàriament visual i verbal, de participació activa en les dinàmiques de grup, la llengua i alfabetització no haurien de ser obstacle per a la inclusió en el programa. L'equip de tractament és multidisciplinari: consta de psicòleg, educador/s, jurista i treballador social. Col·labora amb un equip sanitari quan és necessari, així com amb els professionals del centre (inclosos els de vigilància). La supervisió recau en el Cap de Programes Específics.

El capítol de **continguts i temporalització** detalla la durada, el procediment d'inclusió dels interns al programa, el contingut del Programa de VdG, el Programa d'intervenció socio-familiar als Serveis Socials d'Execució Penal i els criteris d'alta terapèutica.

- Durada: no la determina la situació processal-penal, sinó les **variables criminològiques, psicològiques i socials** susceptibles d'intervenció. Hi ha un nivell avançat amb dues modalitats, llarga (32 sessions: dues setmanals al llarg de quatre mesos) i curta (12 sessions: dues setmanals al llarg d'un mes i mig).
- Procediment d'inclusió dels interns al programa. Un psicòleg o tutor del mòdul informa sobre el Programa Individualitzat de Tractament (PIT), la Junta l'aprova i a continuació s'informa a l'intern (que pot fer



aportacions i suggeriments, o rebutjar-lo). L'aprofitament del programa comporta l'obtenció de certs beneficis penitenciaris, i la derivació no és automàtica pel tipus de delicte, sinó que el PIT ha de temporalitzar les activitats psicoeducatives que consideri adients. Quan correspon la inclusió al programa, es proposa un autoinforme i un 'qüestionari-inventari d'estadis de canvi' per valorar si el moment és adequat. (El Programa Marc inclou annexa una guia d'entrevista semi-estructurada). Per valorar els canvis o millores es disposa de dos instruments: *Criteris d'aprofitament del programa* o millora objectivada i *Llistat de criteris per valorar l'evolució en el programa*.

L'avaluació estructurada dels factors de risc es fa a través de les evidències del RISCANVI (7 ítems) i, en alguns centres penitenciaris, d'altres proves psicomètriques: EPQ-R, SCL-90, CTP4, Escala d'agressivitat cap a la dona, Escala d'impulsivitat de Baratt, Escala d'Inadaptació, STAI, STAXI... L'avaluació s'efectua en diferents moments crítics: la classificació inicial, l'elaboració PIT, la inclusió en programes d'intervenció, l'estudi de proposta de sortides a l'exterior, les revisions de grau de tractament i el protocol d'excarceració.

- Contingut del Programa de VdG. Hi ha diferents modalitats:
  - Programa en grup de VdG: 12-15 interns per grup, dues sessions setmanals d'hora i mitja. S'apunten els aspectes essencials que ha d'abordar i s'esmenten diverses opcions de programes existents: *Vivir sin violencia*, manual *Sin golpes: cómo transformar la respuesta violenta de los hombres en la pareja y la familia*, *Violencia masculina en la pareja: una aproximación al diagnóstico y a los modelos de intervención*, *¿Tot per amor?: una experiència educativa contra la violència a la dona*, *Aprender a vivir sin violencia*, adaptació del programa CALM –per reconèixer la ira i altres emocions negatives, ensenyar habilitats per evitar i controlar—, i altres programes adaptats pels centres penitenciaris,

com el del CP Ponent o el de Quatre Camins, que segons el document aporten especificitats interessants.

- Programa individual en VdG. El document indica que s'ha de restringir al màxim pel volum d'interns susceptibles de realitzar-lo i l'oferta de professionals; es limita a casos molt específics de delictes que no tenen cabuda fàcil en el programa en grup, o amb puntuacions elevades de psicopatia. El document afegeix que es pot utilitzar com a eina puntual de reforç, consolidació o aprofundiment del que es treballa en grup.
- Programa en grup de drogodependències / alcoholisme. Partint de la important relació detectada entre delictes de VdG i consum de tòxics, es recomanen sessions específiques pels participants en què s'hagi detectat abús d'alcohol o drogues. Es planteja una possible intervenció a través d'algun recurs extern o amb interns d'una altra tipologia delictiva.
- Programa en grup de seguiment. Es presenta com una eina de continuació del tractament, per incorporar i generalitzar els conceptes a l'àmbit personal quotidià. Consta d'una sessió quinzenal amb psicòleg i/o treballador social per vincular progressivament l'intern a la xarxa comunitària de recursos i l'entorn social. Inclou sortides programades mensuals i la possibilitat d'oferir un espai de trobada periòdica autogestionat pels interns.
- Programa d'intervenció socio-familiar als Serveis Socials d'Execució Penal (intervenció amb els familiars i/o referents). Si no hi ha xarxa de relacions acceptades per l'intern amb disposició d'ajudar-lo, seguint les orientacions dels professionals, el suport el poden realitzar institucions, entitats col·laboradores o subvencionades, serveis socials o voluntaris. El Programa Marc descriu els objectius de les entrevistes amb els familiars i subratlla

que cal tenir en compte si hi ha ordres de protecció a la víctima que comportin prohibició d'apropament i/o comunicació.

- Criteris d'alta terapèutica. Es detalla un llistat d'indicadors de millora i/o alta (14) i es planteja la pretensió d'assolir-los per a cada intern, si bé es contempla la possibilitat de fer una valoració ponderada.

De cara a l'**apropament a l'exterior** s'estableixen uns criteris que pauten un procés progressiu, amb elements de control més estrictes al principi. A mesura que l'intern s'adapti al medi exterior i guanyi autonomia personal, els controls institucionals es van atenuant. Es distingeixen dues etapes:

- Propostes de sortides de permís en 2n grau de tractament. Es poden realitzar sortides programades, en un primer moment amb objectius terapèutics d'intervenció, si l'evolució en el programa és bona. Després es poden demanar sortides programades d'oci i de permís ordinari. Quan l'intern gaudeixi de sortides a l'exterior, si es considera que hi ha algun risc o roman vigent una OP, s'informa la Subdirecció General de Medi Obert i MPA per aplicar les Mesures d'especial atenció en les propostes de sortides en interns amb una OP activa.
- Progressió a 3r grau de tractament. Assumeixen la supervisió els professionals de les unitats de medi obert. L'equip del Programa de VdG pot derivar al programa de seguiment extern o a l'equip multidisciplinari de medi obert. En la proposta de progressió a 3r grau s'hi ha d'incloure: un informe resum de la intervenció amb valoració final, una valoració de RISCANVI, un pla de prevenció de recaigudes i una proposta d'intervenció en medi obert. En el moment previ a l'elevació de la proposta de Llibertat Condicional al JVP, l'equip de seguiment extern o els Serveis Socials d'Execució Penal haurien d'afegir en l'*Informe d'integració Social* un resum de la intervenció amb la proposta d'intervenció durant la llibertat condicional. S'estableixen unes Mesures d'especial atenció en les propostes de progressió a 3r

grau de tractament o llibertat (condicional o definitiva) en interns amb una OP activa.

A més, es preveu un seguiment exterior en medi obert o llibertat definitiva. L'intern pot ser derivat a un recurs específic exterior; el manteniment i seguiment de les pautes que marqui es poden vincular al manteniment dels beneficis penitenciaris o a la mateixa llibertat condicional. Si no hi ha suport social de la xarxa, l'ha de proporcionar la institució. Amb llibertat definitiva, s'encoratja l'intern a seguir vinculat al recurs extern, però depèn de la seva voluntat. Si la valoració RISCANVI és *alt*, s'aplica el Protocol d'Excarceració.

El **Protocol d'excarceració d'interns d'alt risc de reincidència** és aplicable a tots els interns, hagin realitzat o no el Programa de VdG, avaluats com a *risc alt* de reincidència violenta classificats en 1r o 2n grau, i a tots els interns no classificats per compliment de Mesures de Seguretat d'Internament per delictes de VdG, independentment del risc avaluat. El protocol d'excarceració s'activa per acord de la Junta de Tractament i posa en marxa un pla de treball dissenyat per al desinternament amb garanties per part del centre. Quatre mesos abans de la llibertat definitiva, el centre ha de redactar els informes d'excarceració amb els continguts establerts en el protocol corresponent. Mitjançant acord de Junta, es demana l'activació de mesures de protecció a la víctima si no n'hi ha o no són vigents i l'equip multidisciplinari les considera necessàries. L'equip directiu del centre penitenciarí supervisa els informes i els trameta a la Secció de Tractament.

El capítol de **seguiment per part de la Secció de Tractament** regula nombrosos aspectes. D'entrada, les altes i baixes del programa: cal informació de l'inici del programa, el professional responsable i el número d'interns, així com de les particularitats dels casos excepcionals i dels noms dels interns que no accepten participar, els motius i la data de la renúncia. Posteriorment cal anar actualitzant les baixes i els motius que les originen. Per a l'actualització d'altes i baixes al SIPC s'estableix una periodicitat mensual i se'n descriuen cinc tipus.

Sobre el programa individualitzat de tractament cal introduir informació actualitzada al SIPC per valorar futures propostes de beneficis. També s'ha d'enregistrar al SIPC la valoració RISCANVI, per estudiar les propostes tractamentals. Quan el resultat és *alt* o amb característiques particulars cal aplicar el SARA, i n'ha de quedar constància al sistema.

Les propostes de sortida programada i de permisos autoritzats per la SSPRIJJ estan regulades per uns requisits (quan es fa la primera proposta): si els RISCANVI és *mig* o *baix*, s'ha d'afegir un informe proposta de primera sortida programada, amb esment d'evolució al PIT. Si el RISCANVI és *alt*, l'informe ha de ser detallat i ha d'anar acompanyat d'una proposta a la Directora General. En cas de llibertats definitives des de 1er o 2on grau de tractament, si la valoració RISCANVI és *alt*, s'endega el Protocol d'Excarceració especial.

La derivació a recursos de tractament externs està subjecta als acords de la Unitat de Recursos Comunitaris amb les entitats que els gestionen. El Programa Marc afirma que el treballador social coneix el perfil de l'intern, els tipus d'entitat i la gestió de la derivació, i estableix que les atencions se supervisin, i que s'informi mensualment a la Secció de Tractament de les derivacions realitzades.

Els estàndards de qualitat estan al càrrec dels responsables dels programes d'intervenció, supervisats per la Secció de Tractament. De cara a la realització d'estudis, investigacions i presentacions, es determina que cal proporcionar informació escrita prèvia a la Secció de Tractament de les recerques, estudis clínics o investigacions sobre les dades obtingudes, així com de les presentacions a jornades o congressos que se'n derivin. Quant a col·laboracions, contactes o coordinacions amb recursos externs, el Programa Marc fixa que, si s'estableixen acords amb organitzacions externes, la Secció ha d'estar informada en tot moment, fins a la valoració final. La difusió informativa del Programa de VdG (comunicació d'informació, publicacions impreses o audiovisuals i qualsevol activitat per promoure'n el coneixement) també s'ha de fer saber a la Secció.

El Programa inclou nou annexos:

Annex 1. Sol·licitud d'admissió al programa

Annex 2. Renúncia a la participació en el programa

Annex 3. Autoinforme de conducta violenta contra la parella

Annex 4. Inventari de processos de canvi

Annex 5. Guió d'entrevista semi estructurada

Annex 6. Criteris d'aprofitament del programa o millora objectivada

Annex 7. Llistat de criteris per valorar l'evolució en el programa

Annex 8. Pla de prevenció de recaigudes

Annex 9. Contingut mínim dels informes d'excarceració

### **3.1.2 Programa marc d'ordenació de l'atenció integral de les víctimes de l'Oficina d'Atenció a la Víctima del Delicte**

L'any 2009 s'actualitzen els protocols a través d'un *Programa marc d'ordenació de l'atenció integral de les víctimes de l'Oficina d'Atenció a la Víctima del Delicte*, que contempla els canvis en la gestió i les actuacions arrel de les reformes legislatives introduïdes per les Lleis Orgàniques 27/2003 i 1/2004. A partir d'aquestes regulacions, les OAVD esdevenen el punt de coordinació de les ordres de protecció i presten una atenció integral: social, psicològica i judicial. Aquestes oficines s'havien creat el 1996 per oferir atenció personalitzada i observar el procés penal com un tot, que respongués a un model de justícia reparadora pensant en els dos protagonistes: la víctima i l'agressor. Els canvis produïts des de la seva creació obligaven a reordenar el programa marc per garantir el paper de connexió entre el món judicial i el comunitari.

Al nou *Programa marc* es defineixen les OAVD com a punts referencials d'informació, contenció, suport i derivació de la ciutadania víctima d'algun delcrite o amb mesura judicial de protecció en casos de violència domèstica i/o de Gènere (VDiG). Segons aquest document reegulador, les OAVD atenen gratuïtament les demandes i faciliten l'accés a ajuts, serveis especialitzats i mitjans de seguretat per garantir el procés de recuperació.

El **marc legal** en què s'inscriu el programa contempla els nivells estatal, europeu i internacional:

- Legislació estatal
  - Protecció i assistència a víctimes de violència domèstica i de gènere
    - Llei 27/2003 reguladora de l'OP de les víctimes de VD
    - Protocol per la implantació de l'OP de les víctimes de VD
    - Protocol de coordinació entre els ordres jurisdiccionals penal i civil per la protecció de les víctimes de VD
    - Reial decret 355/2004 pel que es regula el Registre Central per la Protecció de les Víctimes de VD
    - Llei orgànica 11/2003 sobre seguretat ciutadana, VD i integració social dels estrangers
    - Llei orgànica 15/2003 de reforma del CP
    - Llei orgànica 1/2004 de mesures de protecció integral contra la VdG

- Legislació catalana
  - Acord de Govern de la Generalitat (Resolució JUI 3338/2003)
  - Llei 5/2008 del dret de les dones a eradicar la violència masclista
- Ajuts econòmics a les víctimes de violència domèstica i de gènere
  - Reial decret 1369 de la renda activa d'inserció
  - Reial decret 1618/2007 sobre el Fons de Garantia de Pagament d'Aliments
  - Ordre 342/2008 sobre el procediment per sol·licitar l'ajut econòmic establert a l'article 27 de la LO 1/2004 per a dones amb dificultats per obtenir treball
- Menors
  - LO 5/2000 sobre responsabilitat penal dels menors, reformada per la LO 8/2006
  - Llei d'enjudiciament criminal (art. 448, 707 i 731)
- Estrangeria
  - LO 4/2000 sobre drets i llibertats dels estrangers a Espanya i la seva integració social
  - RD 2392/2004 pel qual s'aprova el reglament de desenvolupament



- Assistència a víctimes de delictes violents i contra la llibertat sexual
      - Llei 35/1995 d'ajuts i assistència a les víctimes de delictes violents i contra la llibertat sexual
      - Reial decret 738/2007 pel que s'aprova el Reglament d'ajudes a víctimes de delictes violents i contra la llibertat sexual
    - Protecció a testimonis i perits
      - Llei 19/1994 de protecció a testimonis i perits en les causes criminals
  - Legislació europea més rellevant
    - Conveni europeu sobre indemnització a les víctimes de delictes violents (Estrasburg 1983, ratificat per Espanya 2001)
    - Recomanació R(85)4 del Comitè de Ministres del Consell d'Europa sobre la violència dins de la família (1985)
    - Recomanació R(85)11 del Comitè de Ministres del Consell d'Europa sobre la posició de la víctima en el marc del dret penal i del procediment penal (1985)
    - Recomanació R(87)21 del Comitè de Ministres del Consell d'Europa sobre l'assistència a les víctimes i la prevenció de la victimització (1987)
    - Decisió marc del Consell de la Unió Europea relativa a l'Estatut de la víctima en el procés penal (2001)

- Recomanació R(2002)5 del Comitè de Ministres del Consell d'Europa sobre la protecció de la dona contra la violència
- Directiva del Consell de la Unió Europea sobre indemnitzacions a les víctimes de delictes
- Legislació internacional més rellevant
  - Declaració sobre principis fonamentals de justícia per les víctimes de delictes i de l'abús de poder. Resolució 40/34 de l'Assemblea General de les Nacions Unides (1985)
  - Declaració sobre eliminació de la violència contra la dona. Resolució 48/104 de l'Assemblea General de les Nacions Unides (1993)

En termes teòrics, el programa recull uns **principis generals d'intervenció** que prenen com a model de referència les consideracions i l'articulat de la Decisió marc del Consell de la Unió Europea (2001) relativa a l'Estatut de la víctima en el procés penal. Aquest text es basa en les següents definicions:

- *Víctima*: “la persona física que ha sofert un perjudici, especialment lesions físiques o mentals, danys emocionals o un perjudici econòmic, directament causat per un acte o omissió que infringeix la legislació penal d'un estat membre”.
- *Organització* de suport a la víctima: “aquella organització constituïda legalment en un estat membre i que les seves activitats de suport a la víctima del delictes siguin gratuïtes i exercides en unes condicions adequades i complementàries de l'activitat de l'Estat en aquest àmbit”.
- *Actuacions*: “tots aquells contactes, a més del procés penal, que la víctima estableixi, com a tals, amb qualsevol autoritat, servei

públic o organització de suport a la víctima en relació amb la seva causa, abans, durant i després del procés penal”.

Respecte a la víctima, la Decisió marc de la UE articula tres principis:

- El tractament de les seves necessitats s’ha de fer de forma integrada i articulada
- S’han de respectar tots els seus drets i garantir la seva intimitat
- Se li ha de donar suport abans, durant i després del procés penal

Quan, l’any 2003, es constitueixen les OAVD com a punts de coordinació de les ordres de protecció i de la Llei 1/2004 de mesures de protecció integral, es reorienten les seves funcions i es detecta la necessitat de comptar amb **definicions de referència**. En aquest sentit, el Programa marc d’ordenació de les OAVD es remet a les que utilitza l’Organització Mundial de la Salut per als termes *violència, violència familiar, violència de gènere, violència domèstica, violència física i violència psicològica*.

A més, recull les definicions que, de forma penal, fa la Llei integral 1/2004 dels diferents tipus de violència: *violència domèstica, tipus de violència de gènere i de violència domèstica regulats en el Codi penal, violència de gènere i/o domèstica habitual, i violència de gènere i/o domèstica no habitual*. La llei estableix el model d’intervenció amb quatre eixos bàsics d’actuació – Prevenició, Detecció, Atenció i Recuperació—, i aporta els estàndards de serveis que determinen els criteris d’actuació en intervencions per violència masclista sistematitzats en tres apartats: en relació amb els professionals de la Xarxa d’atenció i recuperació integral, en relació a la intervenció amb dones en situació de violència masclista, i en relació amb la coordinació entre professionals i procediments.

Els principis generals d'intervenció comuns per a les OAVD i per a totes les víctimes són:

- Principi d'universalitat
- Principi de proximitat
- Principi d'especialització professional
- Principi de confidencialitat
- Principi de personalització
- Principi d'immediatesa
- Principi de coordinació interinstitucional
- Principi d'atenció individualitzada

Els **objectius generals**, tal com es formulen al Programa, són oferir una atenció global en el marc del procés judicial i garantir el respecte dels drets de les víctimes. Els **específics** inclouen:

- Informar la víctima sobre aquells aspectes propis de l'entorn judicial i del mateix procés judicial i orientar-la
- Complir el deure d'informar permanentment la víctima sobre la situació processal de l'imputat/da, així com sobre l'abast i vigència de les mesures cautelars adoptades
- Coordinar-se amb tots els agents implicats per tal de garantir, en la mesura possible, la protecció i la seguretat de la víctima
- Oferir i donar suport emocional a la víctima al llarg de tot el procés judicial, especialment en el moment de la celebració de l'acte de judici oral, aportant les eies psicològiques d'enfrontament de situacions estressants
- Proporcionar la informació necessària a la víctima per tal de contextualitzar i integrar el seu rol dins del procés judicial
- Vetllar perquè es garanteixin els drets de les víctimes en el procés judicial, sobretot en l'acte de judici oral
- Facilitar el desenvolupament adequat de l'acte de judici oral

- Potenciar els recursos i habilitats de les persones que han viscut una situació de violència per restablir o aconseguir un benestar emocional (model teòric resiliència i integrador)
- Afavorir la integració i inclusió social de la víctima a partir del dibuix de la xarxa social i de les necessitats avaluades

Tots aquests propòsits es vehiculen a través de tres **programes específics**, successius: el d'intervenció especialitzada en els jutjats de violència sobre la dona, el d'intervenció inicial i el de seguiment. El primer es desenvolupa en tres moments d'intervenció:

- Abans de la compareixença

Es programa una cita 30 minuts abans a l'OAVD (també a les oficines dels Mossos d'Esquadra quan la víctima és citada al jutjat) i s'efectua una valoració sobre tres punts: si hi ha demanda d'OP, la gravetat del delictes (segons l'atestat) i les expectatives de la víctima (respecte a la denúncia). La trobada serveix per situar la víctima en el procés, per tal de garantir els seus drets bàsics i perquè tingui una visió de la situació judicial ajustada a la realitat i coherent. Se li dóna una "informació neutra" sobre l'ordre de protecció i les possibles conseqüències del procés legal, així com sobre les repercussions en els àmbits penal i civil. Un cop donada la informació, s'acompanya la víctima al jutjat, on s'informa de l'atenció realitzada. La intervenció va especialment dirigida a les víctimes de VdG que han sol·licitat OP; i/o és la primera denúncia que posen; i/o es presenten en un estat emocional alterat.

- Durant la compareixença

L'OAVD ofereix al jutjat de VIDO el suport professional dels tècnics per facilitar la declaració de les víctimes. Mitjançant la seva presència a la seu dels jutjats, amb professionals que tinguin la qualificació i l'experiència adequades per garantir una resposta immediata i propera, la intervenció s'adreça a totes les víctimes que presentin dificultats per declarar (estat de confusió, bloqueig, agressivitat, manifestacions emocionals intenses...).

- Després de la compareixença

L'OAVD garanteix un espai a la víctima perquè es resitui, amb informació i atenció. Els tècnics vetllen perquè hi hagi una coordinació constant amb els operadors jurídics i els cossos de seguretat.

El Programa d'intervenció inicial està destinat a les víctimes que tenen un primer contacte amb l'OAVD amb una doble finalitat: a) que la víctima conegui les funcions de l'OAVD, i b) que els professionals obtinguin informació de la demanda i de les necessitats de la víctima per dissenyar un pla d'intervenció integral. La metodologia se centra en una entrevista individualitzada, presencial o telefònica, amb els següents continguts:

- Acollida i valoració. En paral·lel, s'efectua una valoració per detectar les necessitats de la víctima –al voltant de quatre eixos: personals, econòmiques, judicials i socials— i fer una primera avaluació dels factors de protecció i de risc davant possibles noves agressions (història de violència, tipus de violència, moments de violència, factors de risc de l'agressor, factors de risc de la víctima, factors protectors en la víctima).
- Pla de treball inicial, orientat a la recuperació i l'autoprotecció. El programa recomana que es confeccioni conjuntament amb la víctima, buscant un paper actiu i responsable per part seva. S'estableixen uns objectius, dels quals es deriven actuacions d'àmbit social, psicològic i/o judicial amb una temporalitat acotada i determinada, i uns terminis de revisió de compliment.

En tercer lloc, el Programa de seguiment conté sis programes específics no excloents: un d'orientació i atenció judicial, un de gestió de mesures de protecció, un d'acompanyament judicial, un d'atenció psicològica, un d'atenció i seguiment social i un pla d'autoprotecció. El document marc descriu els objectius, continguts i metodologia, i els desenvolupa en una sèrie d'annexos.

L'objectiu del programa d'*Orientació i atenció judicial* és informar i orientar sobre l'entorn i el procés judicials. Els continguts són:

- Permís de residència (orientar, gestionar i sol·licitar, si s'escau)
- Ajuts econòmics (informar i tramitar-los; la resolució correspon al Ministeri d'Hisenda)
- Dret de família (orientar i informar-ne)
- Reclamacions via administrativa (informar)
- Documentació judicial oficiada (revisar), mesures de protecció, contingut de les interlocutòries o fulls del Registre Central (aclarir amb els òrgans judicials la vigència i altres dubtes sobre causes penals relacionades)
- Informació d'interès sobre intervenció OAVD (anar actualitzant)

Quant a la metodologia, l'atenció s'efectua mitjançant entrevistes (telefòniques i/o presencials) a partir de la demanda de la víctima o per avaluació prèvia de les necessitats detectades. La informació i l'orientació prestades queden enregistrades en una base de dades, i el procés es pot reobrir en qualsevol moment.

El programa de *Gestió de mesures de protecció* té per objectius complir el deure d'informar permanentment la víctima sobre la situació processal de l'imputat/da i sobre l'abast i vigència de les mesures cautelars (en especial, sobre la situació penitenciària de l'agressor), i coordinar-se amb tots els agents implicats per garantir la protecció i la seguretat de la víctima. Els continguts passen per:

- Tenir coneixement de totes les mesures de protecció (civils, penals i socials)
- Informar del significat, abast i vigència de les mesures de protecció, així com dels drets i deures que comporten
- Informar de la situació penitenciària de l'agressor/a

- Informar el centre penitenciari corresponent de la localització i de les actuacions realitzades amb la víctima a partir de la comunicació de la sortida, permís o excarceració
- Sol·licitar la liquidació de la mesura de protecció, si no se'n té coneixement
- Coordinar-se amb els equips de MPA en situacions de risc cap a la víctima per mobilitzar actuacions de protecció i autoprotecció
- Coordinar-se amb els cossos de seguretat en situacions de risc que comporten l'activació de mecanismes de protecció i seguretat cap a la víctima
- Coordinar-se amb els equips de justícia juvenil en situacions de risc cap a la víctima per mobilitzar les actuacions de protecció i autoprotecció
- Informar a l'òrgan judicial competent quan es té coneixement de l'incompliment d'una mesura de protecció

El Programa detalla també els **moments de la intervenció** –abans, durant i després del procés judicial— en una taula que conté una descripció dels moments, els objectius i les actuacions específiques en cadascun d'ells. Donat que l'atenció integral implica intervenció en les diferents àrees avaluades com a necessitats, i sobre els factors de risc i de protecció per disminuir la vulnerabilitat de la víctima davant la possible reincidència delictiva, el Programa subratlla que cal establir coordinacions precises. Aquestes queden recollides en **protocols** d'actuació i coordinació inter- i intradepartamentals, així com entre institucions i entitats del món local.

Els protocols generals vigents en el moment de publicar-se el Programa són:

- Protocol de coordinació interna per a la gestió de les mesures de protecció a víctimes amb els centres penitenciaris



- Protocol de coordinació entre les OAVD i els equips de MPA per a la informació i protecció immediata en situacions d'urgència
- Protocol marc per a una intervenció coordinada contra la violència masclista de l'Institut Català de la Dona
- Acord de derivació al Servei de Teleassistència Mòbil de Creu Roja
- Acord de derivació al Projecte DUNA amb el Departament de Treball i la Creu Roja
- Acord de derivació al Programa Incorpora amb la Fundació "la Caixa"
- Acord de derivació al Programa Violència Tolerància Zero de "la Caixa"

\* Protocol de coordinació interna per a la gestió de les mesures de protecció a víctimes amb els equips de justícia juvenil (elaboració pendent).

A més, existeixen una sèrie de protocols territorials per a Barcelona, Girona, Lleida, Tarragona i les Terres de l'Ebre.

En l'apartat de **recursos personals i materials**, es detallen els següents:

- Recursos personals: equips multidisciplinaris amb formació especialitzada en el camp de la psicologia, el camp social i el jurídic (victimologia, criminologia i violència), així com supervisió externa que analitza, reflexiona i fomenta el qüestionament positiu.
- Recursos materials: oficina única per a cada província, a la capital (amb excepció de la de Tortosa, que atén les 4 comarques de les Terres de l'Ebre), a la seu judicial o molt a prop, amb espais d'entrevistes adients.

L'**avaluació** s'efectua segons els criteris i els plans d'acció definits, a partir de dades quantitatives per mesurar l'acompliment dels objectius i d'una sèrie de

descriptors estadístics publicats al Butlletí de l'OAVD. Aquests descriptors són comparatius des del 2002 i estan detallats per oficines; inclouen descriptors generals, sociodemogràfics, indicadors d'actuacions principals –nombre total d'actuacions i víctimes ateses, i per tipus d'actuació—, i dades judicials: nombres de mesures de protecció oficiades, principals mesures de protecció i nombre mesures per partit judicial.

### **3.1.3 Protocol de coordinació interna per a la gestió de les Mesures de Protecció a Víctimes**

Aquest Protocol s'inscriu en el marc legal de tractament de la violència domèstica i de gènere que estableixen el Codi Penal (Llei Orgànica 15/2003), la Llei 27/2003 reguladora de l'ordre de protecció (OP) de les víctimes de la violència domèstica, i les successives reformes dels anys 2003, 2004 i 2005.

El desenvolupament d'aquesta última Llei 27/2003 mitjançant una Comissió de Seguiment de l'ordre de protecció va donar peu a l'elaboració de diversos protocols que preveuen la creació d'un centre de coordinació on els òrgans judicials han de tremetre l'OP, perquè aquest assigni l'assistència i protecció adequades a les necessitats de la víctima. A Catalunya, en base a un acord de 21 d'octubre del 2003 (Resolució JUI 3338/2003, de 30 d'oct.), aquests centres són les Oficines d'Atenció a la Víctima del Delicte, depenents de la Subdirecció General de Medi Obert i Mesures Penals Alternatives (MPA), de la Direcció General de Recursos i Règim Penitenciari.

El mencionat protocol de coordinació entre els centres penitenciaris i les OAVD, revisat el 2006 en funció de les posteriors reformes legals, estableix el seu àmbit material d'aplicació partint del que disposen dues normes:

- Llei 27/2003: introdueix l'OP com a nou instrument jurídic de protecció integral de la víctima, amb la possibilitat d'incloure mesures de caràcter penal, civil i social, i amb el mandat exprés de coordinació entre les

diferents instàncies de l'Administració pública, així com d'activació de tots els seus mecanismes de protecció.

- Nou article 544 LECrim: defineix la naturalesa, el contingut i l'estructura de l'ordre. Estableix les persones que seran objecte de protecció i els delictes o faltes la presumpta comissió dels quals facultarà l'òrgan judicial per decretar una OP (contra la vida, la integritat física o moral, la llibertat o la seguretat i llibertat sexual).

Donada la diversitat de formes legals amb què s'adopten mesures de protecció a les víctimes (MPV), el protocol estableix els casos en què serà d'aplicació. Cal que es doni l'existència d'un dels següents supòsits:

- persona ingressada a presó (preventiva o penada)
- delicte tipificat de violència domèstica
- resolució judicial que adopti mesures de protecció de la víctima (incloent presó provisional, ordre d'allunyament i prohibició de comunicació)

En el propi protocol es descriu el procediment a seguir en els casos exclosos d'aplicació del mateix, la tipologia dels quals queda detallada mitjançant els següents supòsits:

- interns per delictes diferents als de violència domèstica
- interns complint sentència ferma per delictes de violència domèstica antics als quals no es va aplicar en el seu moment una mesura de protecció
- interns per delictes contra les persones en un àmbit no familiar, sense mesures de protecció, en què es valori un alt risc per a la víctima

En aquests casos, el 'procediment per altres tipus delictius i/o sense ordre de protecció' parteix del fet que la praxis de l'execució de penes ha d'equilibrar el dret dels infractors a reinserir-se i el dret de les víctimes a rebre reparació pel delicte patit, i a sentir-se protegides de noves agressions. Per tant, malgrat que la regulació legal deixi fora del protocol els casos indicats, s'estableix que si el criteri professional aconsella realitzar actuacions informatives i de protecció, es contemplin els següents sis passos:

1. Revisió del cas a la Junta de Tractament.
2. Pronunciament de la Junta de Tractament sobre:
  - a. Inclusió o no de determinades regles de conducta en l'aprovació del règim de vida, permisos, sortides i llibertat condicional. Segons l' art. 195 de RP en relació a les normes de conducta a aplicar, seguint el que estableixen els arts. 83 i 96.3 del CP. El protocol diu que la regulació s'aplicarà com a dret supletori a la resta d'acords sobre sortides de l'intern.
  - b. Inclusió del cas dins el protocol. La Junta haurà d'emetre un acord motivat pel qual la víctima serà informada respecte a la situació penitenciària i el règim de sortides del seu agressor.
3. Notificació de l'acord a l'intern i tramesa al jutge de vigilància penitenciària, deixant constància dels acords presos al SIPC.
4. Tramesa de l'acord a l'OAVD, seguint els criteris de derivació del protocol.
5. Activació al SIPC d'una icona específica d'activació de protocol per casos sense OP.
6. Seguiment de la resta de procediments, criteris i circuits.

El protocol determina que els acords presos per la Junta de Tractament seran vigents encara que l'intern sigui traslladat, fins que una altra Junta determini un acord diferent.

Entrant ja en el **procediment de gestió i coordinació**, el protocol recull que és el Centre Penitenciari on es troba ingressat l'intern qui ha d'activar l'icona informativa ORDRE DE PROTECCIÓ al registre del SIPC. Els òrgans judicials trameten la informació de les resolucions en causes de violència domèstica acompanyades de MPV a l'OAVD i, si s'ha determinat presó de l'imputat, també al centre penitenciari. El protocol destaca que és important que hi hagi una bona fluïdesa d'informació entre els diferents operadors, ja que la informació no sempre arriba a les dues unitats, i contempla dos tipus de procediment: un per quan és el centre penitenciari qui rep la mesura de protecció, i un altre per quan ho fa l'OAVD.

Quant a les **comunicacions amb l'exterior** (regulades pels arts. 42, 45, 46 i 47 del Reglament Penitenciari), el protocol remarca que no s'autoritzarà cap tipus de comunicació amb la víctima, ni tan sols quan sigui aquesta qui ho demani, mentre hi hagi vigent una resolució judicial que prohibeixi o restringeixi el dret de l'intern de comunicar-se o apropar-se a aquesta persona. I recorda que la prohibició d'apropament no comporta necessàriament la restricció de les comunicacions escrites o telefòniques.

Pels casos en què el jutge dicti presó provisional, però no determini res en relació a la prohibició d'apropar-se o comunicar, el protocol estableix que:

- el centre demanarà aclariment al jutjat que hagi dictat la presó respecte al nivell en què resulten afectades les comunicacions amb la víctima
- fins que es produeixi la resolució, s'autoritzaran les comunicacions escrites, telefòniques i orals si l'intern les demana, però no aquelles en que es pugui produir un contacte físic

- s'informarà al jutjat de vigilància penitenciària d'aquestes actuacions

La suspensió del règim de visites, comunicació i estada dels fills menors (art. 48 CP) serà d'aplicació, segons el protocol, quan la resolució judicial estableixi expressament la suspensió del règim de visites dels fills o la prohibició d'apropar-se o comunicar-se amb ells. En cas que les comunicacions estiguin limitades, s'inclou un procediment regit per l'art. 51 LOGP i l'art. 43 RP, i s'explicita que la comunicació amb l'intern serà denegada sempre que estigui vigent una prohibició judicial, encara que la víctima ho demani.

En l'apartat dedicat a la **classificació de l'intern**, es subratlla que cal tenir en compte les MPV, sobretot si es proposa una classificació inicial en tercer grau. Un cop resolt per part de Serveis Centrals el grau de classificació, quan la resolució arribi al centre l'Oficina de l'Equip de tractament ha de procedir a introduir les dades al SIPC; omplir i trametre el comunicat informatiu a l'OAVD i a l'Àrea d'Informació i Seguretat de la Secretaria de Serveis Penitenciaris, Rehabilitació i Justícia Juvenil; i donar trasllat de la resolució a l'Oficina de Règim perquè faci la vicissitud al seu l'expedient.

En relació a les diferents modalitats de classificació en 3r grau, el protocol estableix els següents criteris:

- 3r grau per progressió: s'ha d'agilitar el procediment establert, tenint en compte que no s'interromprà el gaudiment de sortides per l'intern encara que l'OAVD no hagi pogut localitzar la víctima.
- 3r grau inicial o executiva i progressions en què no s'hagin gaudit permisos de sortida o hagin estat gaudits en dates anteriors als últims 6 mesos: cal un major control de les pautes de protecció. L'Equip de Tractament ha de preveure la classificació i l'inici del règim de sortides amb antelació perquè pugui ser autoritzada i enviada a l'OAVD amb un mínim de 15 dies d'antelació. Fins que l'OAVD no comuniqui al director

del centre penitenciari que la víctima ha estat informada o no se l'ha pogut localitzar, l'intern no sortirà del centre (encara que s'hagi autoritzat el trasllat a règim obert per part del Centre Directiu)

- Un cop informada la víctima de la classificació en 3r grau i del que significa, no caldrà comunicar el gaudiment de permisos ordinaris ni les sortides de cap de setmana a l'OAVD ni a l'Àrea d'Informació i Seguretat (AIS).
- En cas de regressions de grau o d'entrada de noves causes que modifiquin la classificació o situació penitenciària, s'informarà a l'OAVD i a l'AIS.

Les **sortides a l'exterior** –que poden respondre a diferents supòsits: programades, permisos ordinaris de 2n grau, Art. 100.2, Art. 117, permisos extraordinaris o sortides realitzades des de la comunitat terapèutica on estigui derivat l'intern, en funció de l'art. 182 del RP— han de complir un tràmit que fa que l'Equip de Tractament hagi de preveure la sortida amb suficient antelació per, un cop aprovada, informar-ne a l'OAVD amb 15 dies mínim d'antelació. Aquest és el període del qual disposa l'OAVD per informar les persones protegides.

En el cas de sortides programades i permisos de menys de 48h, el Servei de Rehabilitació ha de crear un sistema de control que permeti agilitar la tramitació de les sortides de persones incloses en el protocol, per fer possibles les gestions pertinents. Segons el protocol, es comunica a l'AIS el dia i l'hora de la sortida, la durada i el lloc. Quan no hagi estat possible localitzar a la víctima, l'equip de tractament del centre penitenciari ha de valorar la idoneïtat d'executar la mesura pendent de gestionar.

En aplicació de l'art. 182 RP, quan es produeixi un acord a la Junta de Tractament se n'ha d'informar a l'OAVD, que per la seva banda informarà a la

víctima del canvi de règim (quan es faci efectiu el trasllat ja no caldrà). I pel que fa als permisos extraordinaris, el protocol fixa que s'efectuaran sempre amb acompanyament de força pública pels interns en 1r i 2n grau. Pels interns en 3r grau, la Direcció del centre ha de valorar les mesures de control en cada cas.

El capítol referent a les **baixes del Centre penitenciari** preveu el trasllat a un altre centre penitenciari de fora de Catalunya (en aquest cas, la baixa del sistema ocasiona la baixa en el protocol; es comunica a l'OAVD i a l'AIS perquè informin a la víctima), i les sortides en llibertat (que pot ser provisional; definitiva sense condicional prèvia, per indult o per aplicació de l'art. 16 del RP; o 'Altres', incloent extradicions, expulsió del territori nacional, compliment en el país d'origen, suspensió de l'execució de la pena, i finalització o suspensió de mesura de seguretat).

En cas d'**incidències i situacions d'urgència** derivades de la pèrdua del control sobre l'intern (per evasió, trencament de condemna o no reingressos de sortides o permisos), el protocol preveu dos procediments en funció de l'horari de la incidència (durant l'horari d'oficina o fora d'aquest), i un per a les no presentacions durant la llibertat condicional.

Pel que fa a la **baixa en el protocol**, es determina que en relació a la durada de les mesures de protecció, aquesta vindrà determinada per la decisió de l'òrgan judicial emissor. Si les mesures són cautelars, seran vigents durant tel temps establert a la resolució, o fins que arribi una resolució que les alci. Si són mesures per sentència o resolucions en fase d'execució, seran vigents durant el temps establert judicialment; s'iniciaran i finalitzaran d'acord amb el que determini la liquidació judicial, o deixaran d'estar vigents si arriba una resolució judicial d'alçament.

La confirmació de finalització de la vigència dóna lloc a tres actuacions, segons el protocol:



- Acord de la Junta de Règim per restablir el règim de comunicacions que pertoqui al penat.
- Comunicació de la finalització a l'OAVD, que posa fi a la seva actuació en el marc del protocol.
- Supressió al SIPC de la senyal d'activació de protocol.

Les **actuacions de l'OAVD** s'inicien amb la presa de contacte amb la víctima per informar-la de les mesures de protecció i del que comporta l'activació del protocol. Posteriorment, l'OAVD la manté informada en tot moment de la situació penitenciària de l'agressor, principalment dels possibles apropaments a l'exterior. Quan s'informa a la víctima de la sortida de l'intern, se li ofereix la possibilitat que ella informi a l'Oficina sobre les incidències i incompliments de la mesura durant la sortida. En cas que això succeeixi, l'OAVD:

- Informa al Centre Penitenciari
- Si s'ha incomplert alguna mesura dictada pel jutge, informa a l'òrgan judicial responsable, prèvia signatura per part de la usuària de la conformitat amb la informació aportada.
- Informa a l'oficina de règim del centre penitenciari de si ha pogut localitzar i informar la víctima:
  - o En cas que sí, s'informa al Centre Penitenciari perquè es continuï executant el pla de treball amb l'intern.
  - o En cas que les dades de localització estiguin verificades però no s'aconsegueixi contactar i/o informar convenient a la víctima, s'informa al CP perquè executi el pla de treball.

- En cas que no es disposi de dades de localització, o aquestes no estiguin verificades, i el contacte sigui inviable, s'informa al CP perquè gestioni el permís de sortida.

El protocol exigeix per a la localització de la víctima un mínim de tres intents en un període de tres mesos com a mínim. Al tercer intent fallit, l'OAVD informa a l'òrgan judicial que ha dictat la mesura de protecció sobre la impossibilitat de localitzar la víctima i li comunica que, fins que no apareguin noves dades per contactar amb la usuària o el Jutjat manifesti el contrari, no es podran dur a terme les funcions d'informació assignades. La finalització implica la baixa del protocol; si no es torna a activar per aparició de la víctima, el CP no ha de continuar informant sobre les sortides de l'intern.

Les actuacions de l'OAVD inclouen, un cop es contacti amb la víctima, la tramesa de la informació del que ha comunicat el centre i l'avaluació de les demandes de protecció i suport que la víctima plantegi. L'OAVD li explica el procediment a seguir en cas d'incidència o incompliment de les mesures per part de l'agressor. Si la víctima renuncia al seu dret de rebre informació de la situació penitenciària de l'agressor, es deixen de realitzar trucades telefòniques i es trameta la informació per escrit (en un format que la víctima pugui signar i retornar a l'OAVD). Encara que la víctima es traslladi fora de Catalunya, si l'agressor continua en una presó catalana l'OAVD segueix, en la mesura del possible, informant-la de les sortides que aquest realitzi.

## 3.2 Focus Group

El dia 3 de febrer del 2010 es va convocar a la seu del Centre d'Estudis jurídics a les persones integrants del focus group qualitatiu per treballar els aspectes proposats. A nivell metodològic es va optar per restringir el debat a 15 persones màxim tenint en compte el caràcter d'informants claus dels assistents.

Es va convidar als següents serveis i persones:

- Jutjat de Violència contra la dona de Barcelona. Magistrada Francisca Verdejo.
- Jutjat d'Executòries. Magistrat Jose Antonio Rodriguez
- Fiscalia de violència contra la dona.
- Audiència de Barcelona. Magistrat Santiago Vidal.
- Departament de Justícia: Marc Ceron, Manel Roca
- Departament d'Interior: Alba Garcia Sanchez
- Oficina d'Atenció a les víctimes
- Col·legi d'Advocats. Jordi Tienda
- Altres assistents: Lidia Serratusell, Sara Morrerres, Antonio Andres Pueyo, Jordi Nieva, Mirentxu Corcoy i Gemma Calvet.

Objectius qualitatius i àmbits temàtics específics a explorar en el focus group:

1. Anàlisi qualitatiu del fenomen i de les respostes jurídiques
2. Anàlisi qualitatiu de l'impacte de la legislació vigent en els dispositius existents
3. Establiment dels factors de risc que es consideren a l'hora d'adoptar les mesures de protecció
4. Anàlisi sobre la problemàtica de la prova en els procediments penals.
5. Aproximació als programes de tractament i formació pels condemnats a

violència de gènere

6. Valoració del dany a les víctimes i Responsabilitat civil
7. Anàlisi de jurisprudència: realització d'un diagnòstic jurisprudencial, criteris d'interpretació i duració dels procediments fins l'execució
8. Les conformitats penals: incidència i efectes
9. Indicadors econòmics dels costos de les mesures penals

Conclusions del debat:

- a) Es **constata la confusió de nomenclatures** que provoca els conceptes de violència domèstica i de gènere o masclista ( Consejo General del Poder Judicial) vers el concepte o indicador de violència masclista (més usual a Catalunya: Llei, Institut Català de les Dones i Departament d'interior). Aquesta diferent catalogació condueix a que **les dades estadístiques existents no puguin ser comparables o ni tan sols siguin coincidents**: en el N<sup>o</sup> de denúncies, de dones ateses o de dones mortes per exemple). El Departament d'Interior ha modificat enguany el seu sistema de informació incloent les diverses modalitats de violència masclista. Es de vital importància facilitar un sistema informàtic centralitzat a nivell policial i judicial.
- b) **Es molt important reforçar els dispositius d'atenció policial a les víctimes per tal de garantir la qualitat dels atestats policials** que són el punt de partida del procediment penal en la majoria dels casos. En aquest sentit és imprescindible reforçar la formació especialitzada dels professionals, incloent les Polícies Locals, i la homologació dels protocols d'obtenció de dades on s'incloguin indicadors indiciaris, possibilitat de creuament de dades entre serveis, declaració completa de la víctima en relació a possible violència habitual i existència de menors. No pot ser que depenen de qui tramiti la denuncia es provoquin

actuacions tan dispars.

- c) **Les unitats forenses de valoració integral i els EATV (Equips d'Atenció a la víctima)** haurien de desplegar-se per tot el territori, es constata la dotació de plantilles insuficients i el desequilibri territorial. Calen recursos econòmic per fer front a aquestes necessitats i per compensar la diferent atenció i especialització dels Jutjats especialitzats en violència contra la dona i els Jutjats mixtes d'Instrucció. Es vital pel bon funcionament de la tutela judicial efectiva tan per víctimes com per agressors, les diligències pericials forenses i dels EAT per tal d'aprofundir sobre els fets, la credibilitat, la detecció de factors de risc de reincidència i la valoració del dany ocasionat. El sistema sovint es troba colapsat per la manca de recursos.
- d) **La denuncia i tramitació de cassos de violència psicològica és molt poc present**, en canvi sovint és la més llarga en el temps i la que més dany i seqüela ocasiona. **Tanmateix es constata les poques condemnes per violència habitual (art 173 del CP)** i la conclusió és que el sistema actua molt des de l'automatisme, i no funciona donat que no articula de manera suficient les dinàmiques d'escolta a les víctimes en el moment de la denuncia i en la tramitació de la mateixa. El coneixement de si ha existit violència habitual i/o psicològica hauria d'incorporar-se en els diagnòstics i en les declaracions judicials de forma més generalitzada. El síndrome d'estres posttraumàtic, la dificultat en conciliar denuncia i vincle afectiu en alguns casos tenint en compte la complexitat del fenomen de la violència de gènere fa necessària la màxima dedicació en la fase inicial d'exploració i diagnòstic.
- e) En quan a **les denúncies amb origen de l'àmbit sanitari** (CAP o urgències hospitalàries) es constata que s'ha de reforçar l'aplicació pràctica del protocol, encara que ha anat millorant la derivació d'informació posant com exemple l'Hospital del Mar a Barcelona que inclou una exploració molt complerta. El "parte" facultatiu puntual no és

suficient per incorporar indicadors de síndrome de dona maltractada.

- f) **No sempre son compatibles conciliar celeritat i eficàcia en la tutela penal de les víctimes.** L'ús i abús de diligències urgents renunciant per tant a la instrucció del procediment impedeix la valoració dels fets en tota la seva amplitud, i l'aplicació en sentència de possibles circumstàncies modificatives i l'accés a determinats instruments penològics com les mesures de seguretat. Malgrat això en alguns casos els procediments rapits té l'avantatge que la dona no es desdiu i s'eviten desistiments de les víctimes en les relacions on hi ha reconciliació i perdó. En els cassos de desestiments, o retractació de la denúncia seria necessari afavorir la suspensió del proces penal fins que la dona pugui afrontar el seu procés personal i/o terapéutic.
- g) **Hi ha un problema amb la font de prova,** no s'utilitza prova preconstituïda, gravacions, ni inspeccions oculars o obtenció d'informació de l'entorn de les dones víctimes. La prova de càrrec encara descansa en les declaracions de les dones i això constitueix una càrrega incompatible sovint amb l'atenció al dany que ha ocasionat la violència patida o al propi fenomen del vincle que perdura amb l'agressor. El percentatge alt de sobreseïments no és un bon indicador.
- h) **Les actuacions judicials vers la violència prioritzen la detecció de risc que la detecció del dany i la reparació.** Ambdues finalitats haurien de ser compatibles. Existeix instruments e indicadors suficients per tal de que siguin optimitzats al màxim en el seu ús generalitzat pels serveis i jutjats.
- i) **En quan a les ordres de protecció calen modificar alguns plantejaments:**
1. S'han de reforçar els mecanismes de vigència de les ordres i del seu compliment, tan pel que fa en l'intercanvi d'informació com en la seva duració, i seguiment a través de mitjans telemàtics (pulseres, telèfon 112).

2. En el cas de trencaments de condemnes o mesures on les dones han tornat o admès la situació cal propiciar la possible suspensió de la mesura a tenor de la situació de fet i efectuar un diagnòstic individual del cas.
  3. Cal revisar la preceptivitat en la imposició de la pena de prohibició de mesura d'acostament i comunicació amb la víctima (art 48 i 57 del CP) així com en la suspensió de l'execució de les penes de presó com a condició de suspensió (art 83 CP).
- j) Es fonamental invertir esforços en la **efectiva informació de drets a les víctimes, garantint una adequada defensa lletrada**. Cal seguiment i formació així com avaluació de l'atenció que s'ofereix. Persisteix la percepció de que els criteris de justícia gratuïta no sempre son assimilats d'entrada. Cal reforçar la consideració processal de les víctimes en les conformitats tinguin o no tinguin defensa lletrada i amb estimació de RC.

## **4 VALORACIÓ QUALITATIVA DE LA JURISPRUDÈNCIA SOBRE VIOLÈNCIA DE GÈNERE A CATALUNYA DE 2007 A 2008**

### **4.1 Introducció**

Per desenvolupar la valoració sobre l'eficàcia i els problemes de la legislació en matèria de violència de gènere, que s'ofereix en aquest informe, s'han analitzat totes les resolucions, sentències i interlocutòries de les quatre audiències provincials de Catalunya del període comprès entre els anys 2007 i 2008. L'anàlisi d'aquest període és exhaustiva, i en la valoració també s'han pres en consideració sentències anteriors a 2007, amb vista a poder analitzar-ne l'evolució, així com algunes de posteriors que impliquin algun canvi o matís respecte de la jurisprudència anterior. En aquesta mateixa línia s'ha pres en consideració la jurisprudència sobre la matèria del Tribunal Suprem i les relatives a la constitucionalitat de la referida legislació, en particular, de l'art. 153 CP, en les sentències del Tribunal Constitucional.

Amb les interlocutòries i sentències de 2007 i 2008 s'ha creat una base de dades, que s'adjunta en el projecte com a annex. Per a la realització d'aquesta s'han establert diferents indicadors, penals, processals i psicològics, que possibiliten la posterior valoració jurídica i politicocriminal que es desenvolupa en aquest informe, així com en els altres dos en què s'analitzen aspectes concrets relatius a la conformitat i la responsabilitat civil, a més d'aquells relacionats amb continguts psicològics, especialment en relació amb la violència.

Els indicadors que s'han pres en consideració en el buidatge de jurisprudència de les resolucions de les quatre audiències catalanes el 2007 i 2008, són els següents: Subjecte actiu/passiu; Resum dels fets; Tipus penal; Tipus: violència física; Tipus: violència psíquica; Tipus: agreujants; Tipus de relació; Culpabilitat;



Concursos; Penes i mesures; Mesures cautelars; Trencament d'ordre de protecció. No s'han valorat les sentències dels jutjats de violència contra la dona, per tal com pràcticament totes les resolucions que no són de conformitat han estat recorregudes.

Entre els indicadors no s'ha inclòs la responsabilitat civil perquè en les resolucions és irrellevant, ja que no es pren en consideració. Per això només ens hi referim des d'una perspectiva teòrica en l'informe processal.

Amb vista a poder apreciar amb claredat la manera en què s'està aplicant la legislació en matèria de violència de gènere i domèstica a Catalunya, s'han elaborat gràfics en què es palesen els aspectes més rellevants. Entre aquests tenim els relatius als tipus penals aplicats, les modalitats de violència utilitzada, la relació existent entre autor i víctima, les penes imposades, la incidència dels aspectes psicològics en la culpabilitat, les quanties i modalitats de penes imposades i la importància del trencament, en particular, de la mesura d'allunyament.

A partir d'aquestes dades s'han dut a terme les valoracions jurídiques i politicocriminals que s'efectuen tot seguit. Entenem que no és necessari que, exceptuant casos concrets, s'hi faci referència expressa a les estadístiques, en el seu contingut numèric. Com podrà advertir-se, en la valoració de la jurisprudència es prenen especialment en consideració les resolucions més recents, ja que són les que reflecteixen més fidelment la situació actual i fins i tot com ha evolucionat la interpretació de la legislació en matèria de violència de gènere.

En l'informe s'ha unificat la terminologia i ens hem referit a la violència de gènere tot i que en alguns supòsits, efectivament minoritaris, els fets objecte d'enjudiciament són casos de violència domèstica.

## **4.2 Problemes interpretatius i d'aplicació dels delictes previstos als articles 153 i 173.2 CP**

### **4.2.1 Violència de gènere i aplicació de l'article 153 CP. Diferències respecte de l'article 173 CP**

El problema central de la regulació de la violència de gènere rau en el contingut que hagi de donar-se a l'art. 153 CP, ja que hi ha interpretacions discrepants sobre això, així com sobre l'art. 173.2 CP, en particular, en relació amb el requisit d'habitualitat. El que no s'ha suscitat en cap sentència és la possibilitat d'aplicar directament l'art. 173.1. CP, com a delicte contra la integritat moral comuna, en supòsits en els quals, sense concórrer-hi habitualitat, la conducta és especialment vexatòria i implica un atemptat greu contra la integritat moral. La veritat és que tampoc l'art. 173.2 CP s'ha aplicat gaire, ja que en dos anys únicament s'ha condemnat sobre la base d'aquest delicte en 24 resolucions a tot Catalunya. És possible que les característiques d'un judici ràpid, com el previst per a la violència de gènere, no propiciï condemnes per delictes de més complexitat probatòria, com s'esdevé en aquest cas. En general, els recursos en què se sol·licita l'ampliació del procediment per un delicte de violència domèstica habitual de l'art. 173.2 CP s'inadmeten amb nul·la motivació (*vid.*, per exemple, SAP Girona 1838/2008).

Per altra banda, l'àmbit d'aplicació de l'art. 153 CP depèn, en gran mesura, del bé jurídic que s'entengui protegit i, doncs, en la utilització d'una interpretació literal formalista o teleològica material del precepte. La conseqüència de l'adopció d'una o altra posició comporta un àmbit d'aplicació diferent. D'acord amb la primera, no és requisit del tipus que es provi l'existència d'un mòbil de dominació o vexatori, cosa que sí que es requereix en la segona. Es podria afirmar que, en la pràctica, s'ha seguit majoritàriament la interpretació literal formalista, derivada en part del caràcter confús de les sentències del Tribunal Constitucional en relació amb els recursos d'inconstitucionalitat de l'art. 153

CP, i en part, creiem, de la dificultat de provar la concurrència d'un determinat mòbil, com succeeix, en general, amb tots els elements subjectius de l'injust.

La SAP Barcelona 11890/2008 (Sec. 20a) és un clar exemple del que podríem considerar jurisprudència majoritària en aquest àmbit. Bàsicament en els fonaments de dret es recull la doctrina que aparentment estableix el Tribunal Constitucional per justificar la constitucionalitat del precepte, tot i que, en l'aplicació de l'art. 153 CP, se segueix un criteri formal i objectiu. Això, per altra banda, també pot basar-se en l'anàlisi d'aquestes resolucions en el seu conjunt. Per això, excepte en comptades ocasions, no es pren en consideració ni es prova la teòricament necessària «voluntat de dominació». Aquesta dicotomia es constata en les resolucions del Tribunal Constitucional, com es posa de manifest en els vots particulars, en els quals s'afirma que estarien d'acord amb la sentència si es tractés d'una sentència interpretativa de l'art. 153 CP, ja que en aquest cas les consideracions expressades en els fonaments de dret de la sentència sobre el requisit de dominació o masclisme haurien de ser exigibles en tot cas per poder condemnar pel delictes de violència de gènere. Com que no és així, la conseqüència és que la voluntat de castigar conductes masclistes es limita a l'origen del precepte, i es pot castigar-se qualsevol conducta en la qual formalment es donin els requisits de relació entre autor i víctima de l'art. 153, en relació amb l'art. 173.3CP, sobre la base que estadísticament existeix aquest masclisme i que està en la tradició cultural i cal eradicar-lo. *Vid.* per totes, SSTC 213/2009, 45/2009 i 59/2008. Conformement amb aquesta jurisprudència, que en l'àmbit teòric és pràcticament unànime, qualsevol agressió de l'home sobre la dona es qualifica com a delictes de l'art. 153 CP, o si escau com a amenaces de l'art. 169.4 CP o coaccions de l'art. 172.2 CP, excepte quan hi hagi una agressió mútua. En aquests darrers casos, com veurem en l'apartat 6, es condemna per falta, exclusivament, l'home.

Un cas exemplificador d'això, el trobem en els fonaments de dret següents, respecte d'uns fets també característics («l'acusat, al bell mig del carrer, va

agredir la seva companya sentimental, María Ángeles, copejant-la al pit i sacsejant-la»). A partir d'això s'aprecia que:

«la manera com l'acusat arremet contra la Sra. María Ángeles és clarament atemptatòria de les relacions de convivència, i trenca la igualtat que ha d'intervenir en qualsevol relació de parella, cosa que trasllada la ubicació de la conducta d'aquesta protecció penal superior conferida a les víctimes de violència domèstica a les normes generals del mateix Codi penal... I és que la finalitat de la norma és clara: atorgar la màxima tutela a aquelles persones que, dins de l'àmbit familiar o domèstic, es veuen sotmeses a situacions de discriminació i domini pels convivents o exconvivents, unes persones que, amb alarmant freqüència, engrosseixen les ja de per si mateix elevades estadístiques de la violència domèstica, ja que, cal no oblidar-ho, l'esmentada llei ha donat resposta a una alarmant realitat social que es feia palesa en l'existència de nombroses morts, lesions de la més diversa consideració dintre de l'àmbit de la violència domèstica, com el més tràgic reflex d'aquesta situació de desigualtat i dominació, fins i tot puntual en aquest entorn. I aquest esperit ha de ser tingut en compte a l'hora d'aplicar la norma. Ara bé, això significa que, perquè escaigui l'aplicació de l'article 153 del Codi penal, ha d'haver-hi aquesta situació d'abús de poder, desigualtat i/o dominació, encara que sigui de manera puntual, en l'episodi de què es tracti entre autor i víctima, una relació que no ha de ser expressament acreditada per les acusacions, sinó que aquesta es pressuposa quan l'acció típica té lloc entre ambdós subjectes, actiu i passiu respectivament, i és possible excloure l'aplicació d'aquest tipus penal i anar en conseqüència a un altre tipus de qualificació més benèvola únicament en aquells casos en què es demostrï que les circumstàncies en què es van desenvolupar els

fets van ser unes altres, com ocorre, per exemple, en els supòsits de maltractament, agressions, coaccions, insults o amenaces mutus entre els dos subjectes, que exclouen la presència d'aquesta relació de dominació-subordinació, i traslladen la conducta de les previsions específiques de l'article 153 a una altra ubicació, que en el present cas ho seria la falta de l'article 617.1 del Codi penal».

A partir d'aquest posicionament es palesa que la legislació en matèria de violència de gènere, des de la perspectiva penal, sempre que l'autor sigui un home, converteix en delicte allò que en un altre context es qualificaria de falta, per una presumpció de la concurrència de masclisme o voluntat de dominació. Per tal de no aplicar el delicte de l'art. 153 CP, s'inverteix la càrrega de la prova ja que seria necessari que concorreguessin proves que demostrassin que hi havia «una situació d'igualtat o equilibri» (SAP Barcelona 2154/2007).

En un sentit invers, de *minuspunició*, la situació és més complexa a partir de la regulació dels delictes de lesions, ja que el problema s'agreuja al sumar-s'hi, als problemes que suscita l'aplicació de l'art. 153 CP, els derivats de la distinció que estableix el Codi penal entre delicte i falta de lesions. La interpretació del que ha de considerar-se assistència facultativa o tractament mèdic o quirúrgic, des d'una perspectiva penal, rau en l'origen del problema. Sobretot quan pot afirmar-se que conformement amb la redacció legal del delicte de lesions i, especialment, de la falta, les lesions en el Codi penal estan configurades com a delictes qualificats pel resultat, en contra dels principis establerts en l'article 1 i 10 del mateix cos legal. En relació amb la violència de gènere, el fet que les lesions que requereixin únicament assistència facultativa, amb independència de la discutibilitat d'aquest concepte, constitueixin falta determina que en l'art. 153 CP s'incloguin conductes amb desvalors objectius molt diferents. En la SAP Barcelona 8912/2008, expressament s'afirma que «aquestes ferides si haguessin requerit tractament mèdic mereixerien la qualificació d'un delicte de

lesions de l'art. 148 CP». En el mateix sentit s'expressa la SAP Barcelona 1616/2007 (Sec. 20a).

En conseqüència, mentre que en molts casos s'estan castigant com a delicte, de l'art. 153 CP, fets consistents en una empenta o una bufetada, en altres supòsits es qualifiquen com a tal conductes que han originat lesions de bastant entitat i en les quals, en ocasions, concorren algunes de les agreujants previstes en l'art. 148 CP. En aquest sentit, la SAP Barcelona 13752/2007 (Sec. 20a), d'acord amb la legislació vigent, condemna per l'art. 153 CP els fets provats següents: «El dia 29 de juliol de 2006 l'acusat va celebrar una festa al seu domicili, a la qual va acudir l'exdona, Aurora; que es va produir una discussió entre ells en el curs de la qual l'acusat va anar empentant la dona quan estaven al passadís de la casa fins a aconseguir que entrés al bany, on va entrar ell seguidament, i li va donar cops de puny a la cara fins a fer-la caure a la banyera, i li va etzibar puntades per tot el cos, que li van causar lesions consistents en hematomes al braç i avantbraç esquerres, al braç dret, a les cames dreta i esquerra, i contusió cranial, per les quals va necessitar una primera assistència».

Conformement amb la interpretació del que es qualifica com a «assistència facultativa», tal com s'afirma en els fets provats mateixos, les lesions referides no requereixen tractament mèdic. Tanmateix, caldria preguntar-se per què, si no estan en el context de la violència de gènere, aquests fets han de qualificar-se de falta. És a dir, és possible que part dels problemes de persecució i de proporcionalitat entre la gravetat dels fets i el desvalor jurídic penal, que es van al·legar per justificar la conversió de les faltes de lesions en delictes, prové d'una desproporció general que se suscita en la tipificació dels delictes de lesions.

L'automatisme en la qualificació com a delicte de violència de gènere de l'art. 153 CP, sempre que la conducta violenta es produeixi en el context,

especialment, d'una relació de parella, també en la mateixa direcció de *minuspunició* es planteja en supòsits que fins i tot podrien qualificar-se com a temptativa d'homicidi. Així, per exemple, els fets jutjats en la SAP Girona 2038/2008, entre els quals es considera provat que l'autor va llençar la seva parella per l'escala. O en altres supòsits, que podrien ser qualificats com a temptativa de delictes qualificats de lesions, en els fets jutjats en la SAP Barcelona 12240/2008, en els quals l'acusat va llençar a la cara de la víctima un got de vidre.

Com dèiem, en general la jurisprudència no requereix cap mòbil específic de dominació sinó que, si concorren els elements objectius, ho considera suficient per condemnar pel delictes de l'art. 153 CP. D'aquesta postura és paradigmàtica la SAP Barcelona 13117/2008 (Sec. 20a), en la qual l'acusat empeny dona i filla en dos moments diferents. Com dèiem, únicament en supòsits d'agressions mútues es considera que no concorren els elements de l'art. 153 CP. Així, per exemple, en un supòsit en què les agressions mútues es van produir pel nerviosisme derivat de la malaltia del fill, SAP Barcelona 11890/2008 (Sec. 20a).

#### **4.2.2 Violència domèstica de l'article 153 CP**

La conversió de la falta de lesions o de maltractament d'obra en delictes en virtut de l'art. 153 CP no es limita a supòsits en què hi hagi una relació de parella, sinó que abasta també els supòsits en què la violència recaigui sobre algunes de les persones previstes en l'art. 173.2 CP, en relació amb l'art. 153 CP. En aquests supòsits, com veurem en l'apartat 3, la diferència essencial rau en el requisit de la convivència, tot i que, conformement amb l'art. 153.2 CP, es tipifica un delictes atenuat de violència domèstica, per als supòsits en els quals autor i víctima no conviuen. En tots els casos de violència domèstica la condemna no es fonamenta en criteris relatius a la voluntat de dominació o masclisme sinó en la idea de vulnerabilitat i indefensió.

En ocasions, l'agressió es produeix conjuntament o successivament respecte de la parella i d'algun fill. Així, per exemple, en SAP Barcelona 13117/2008 (Sec. 20a), es condemna per l'agressió a una filla (i a la mare d'aquesta i exparella de l'autor). En aquest cas es condemna per un únic delictes, tot i que, com veurem, atès que afecta dues persones, hauria de qualificar-se com a dos delictes de violència de gènere.

En general, malgrat la previsió de l'art. 153.2 CP, és anòmal trobar condemnes per violència domèstica quan no hi ha convivència, i hi hauran de concórrer algunes circumstàncies excepcionals. En un supòsit d'agressió a la mare, en la SAP 8861/2008 (Sec. 20a) es confirma l'ordre de protecció que preveu una mesura d'allunyament, malgrat que no hi ha convivència, sobre la base del risc de reiteració per l'estat mental de l'acusat i per la impossibilitat de la mare de fer-se càrrec d'ell:

«Per tant, resultant de les actuacions indicis de la comissió d'un delictes de maltractament de l'art 153 CP a través de la declaració persistent de la víctima, de la qual s'infereix que Lucio va empènyer la seva mare i va trencar alguns mobles de l'habitatge, i que en part ha estat reconegut pel mateix acusat, sense que hi hagi dubte d'aquesta situació objectiva de risc que es contreu no ja tant en el fet que l'acusat pateixi esquizofrènia, que podria justificar en part la mesura sol·licitada, sinó en el que és més greu, que no segueix el tractament mèdic prescrit, puix que ell mateix va admetre en la seva declaració judicial "que en els tres dies anteriors als fets que van donar lloc a la causa no va anar al centre mèdic i que aquest dia sí que va prendre la medicació", per la qual cosa podrien repetir-se fets com el present. No es pot deixar de considerar, tal com es raona en la interlocutòria recorreguda, que l'acusat gaudeix d'ingressos propis (cobra una pensió de 700 euros) i la sanitat pública li facilita els centres especialitzats que poden ajudar-lo a superar el seu precari estat de salut i si escau econòmic, sense que pugui exigir-se-li a la seva mare (que cobra una pensió de 500 euros) que se'n faci càrrec en detriment de la seva pròpia vida.



En aquestes condicions, s'ha de respectar la decisió de la jutgessa *a quo*, que ha ponderat amb *summa cautela* els interessos en joc a la vista de les circumstàncies que es dedueixen de les declaracions efectuades per les parts implicades, i és per això que aquest tribunal considera la mesura impugnada adequada a les circumstàncies del cas, per resultar estrictament necessari al fi de protecció de la víctima.»

#### **4.2.3 Aplicació de l'article 173.2 CP. El requisit d'*habitualitat***

En relació amb l'aplicació de l'art. 173.2 CP, ha d'analitzar-se especialment l'evolució de l'aplicació de l'element normatiu de l'*habitualitat*. En efecte, en algunes sentències de 2007, els jutjadors de primera instància estudiaven el requisit de l'*habitualitat* entenent que, d'acord amb la postura de les audiències provincials, era el mateix de la legislació anterior sobre la matèria. Sobre això cal assenyalar que el vigent article 153.2 i 3 CP, on es castiga la violència domèstica, no preveu entre els seus elements típics l'*habitualitat*, ja que conformement amb la LO 15/2003, que va entrar en vigor l'1 d'octubre de 2004, l'antiga falta de lesions de l'àmbit familiar va passar a qualificar-se de delictes si el subjecte passiu era un dels que específicament relaciona l'art 173.2 CP. *Vid.* SAP Barcelona 10/2007, 1503/2007 i 2984/07 (Sec. 5a).

Actualment, seguint la jurisprudència establerta en la STS de 24 de març de 2003, l'*habitualitat* requerida per aplicar l'art. 173.2 CP, es vertebrava al voltant de quatre dades:

- 1r Pluralitat d'actes.
- 2n Proximitat temporal.
- 3r Pluralitat de subjectes passius, sempre que sigui un dels integrants de la unitat familiar.
- 4t No exclou la seva apreciació el fet que aquests actes hagin estat o no objecte d'enjudiciament anterior.

Respecte de quan pot afirmar-se que concorre una «pluralitat d'actes», es teixien dues línies interpretatives:

a) La primera entenia que l'habitualitat sorgeix a partir de la tercera acció violenta.

b) En la segona, el fet rellevant per apreciar l'habitualitat, més que no pas la pluralitat en si mateixa, és la repetició o freqüència que impliqui una permanència en el tracte violent, i el que importa és que el tribunal arribi a la convicció que la víctima viu en un estat d'agressió permanent.

Exemplificadores d'aquests supòsits són les SAP Girona 613/2007, 910/2007, 1386/07 (Sec. 4a). En aquests tres casos jutjats per l'Audiència Provincial de Girona, el marit copeja i insulta l'esposa en manta ocasions, i el tribunal considera que era un «comportament aquest que no tenia ni principi concret ni fi, ja que es produïa d'una manera constant».

Actualment la referència a l'exigència de constatar tres accions violentes, primer dels criteris per altra banda arbitrari, ha desaparegut, i s'ha mantingut el segon. Tanmateix, caldria tenir en compte que si s'aprecia l'habitualitat per condemnar per l'art. 173.2 CP, basant-se en fets anteriors pels quals el subjecte ja havia estat condemnat, no escau aplicar l'agreujaent de reincidència. Ateses les poques ocasions en què s'ha aplicat el tipus de l'art. 173.2 CP, aquesta qüestió no s'ha plantejat. De tota manera, com ja s'ha assenyalat, l'existència d'una regulació específica en matèria de violència de gènere i domèstica no pot excloure l'aplicació dels delictes comuns quan això impliqui un càstig més gran, ja que l'especialitat d'aquesta regulació en matèria de violència de gènere i domèstica és castigar més conductes en aquests àmbits, per la qual cosa un criteri rector hauria de ser que, en cap cas, la seva aplicació fos beneficiosa per al reu. Tanmateix, en la SAP Barcelona 1515/2007 (Sec. 20a), respecte de la sentència condemnatòria del Jutjat Penal Núm. 2 de Mataró, per delictes de lesions i de coaccions, considera que haurien d'haver-

se aplicat els tipus específics previstos en matèria de violència de gènere, de l'art. 153 i del 172.2, pel fet que entre víctima i agressor hi havia una relació de festeig.

Una qüestió que s'ha plantejat únicament en una ocasió però que és important posar de manifest és la relació entre l'art. 153.1 CP i el 173.2 CP, ja que hauria de ser de concurs de lleis i no de delictes, perquè en l'art. 173.2 CP es tipifica expressament l'habitualitat en el maltractament en l'àmbit familiar com a delicte contra la integritat moral. Per contra, en la SAP Barcelona 719/2007 (Sec. 20a), es qualifiquen els fets com a concurs de delictes entre: a) un delicte de maltractaments habituals de l'art. 173.2. 1 i 2, i b) tres delictes de maltractament en l'àmbit familiar de l'art. 153.1 CP. Aquests darrers delictes, d'acord amb la jurisprudència ressenyada, constitueixen un delicte contra la integritat moral de l'art. 173.2 CP, per la qual cosa en tot cas caldria haver condemnat per dos delictes de l'art. 173.2 CP. Concurs que seria real i que caldria afirmar sempre que es provin dos moments diferenciats.

També haurien de qualificar-se com a concurs real de delictes, tant de l'art. 153 com de l'art. 173.2 CP, tots els supòsits en què la violència recaigui sobre diferents persones, cosa que tampoc no es duu pas a terme.

### **4.3 Amenaces i coaccions en l'àmbit de la violència de gènere**

#### **4.3.1 Problemàtica de les amenaces en l'àmbit de la violència de gènere**

Igual que passa amb les lesions, la legislació en matèria de violència de gènere transforma les faltes d'amenaces i coaccions en delictes i per les mateixes raons. En canvi, en les amenaces la interpretació és fins i tot més literal que en les lesions, i s'entén que el requisit de dominació i la voluntat d'acabar amb la *discriminació* cap a la dona es prova amb un fet puntual, ja que aquesta voluntat de dominació s'*infereix* del fet mateix de l'amenaça.

En relació amb els delictes d'amenaques en l'àmbit de la violència de gènere, es recull la corresponent jurisprudència en les SAP Barcelona 11882/2008 (Sec. 20a) i 13116/2008 (Sec. 20a), en els termes següents:

«El delicte d'amenaques pel qual ha estat condemnat l'acusat, ex art. 171.4 CP, confereix caràcter delictiu a les amenaces lleus amb armes o sense quan el subjecte passiu és qui sigui o hagi estat esposa o dona que estigui o hagi estat lligada a l'autor per anàloga relació d'afectivitat fins i tot sense convivència, així com a persona especialment vulnerable que convisqui amb l'autor i a les amenaces lleus amb armes quan el subjecte passiu sigui alguna altra de les persones esmentades en l'art. 173.2 CP. L'últim paràgraf de l'art. 171.5 agreuja la pena quan les amenaces s'hagin proferit en presència de menors o al domicili familiar, entre altres circumstàncies. Estableix la nostra jurisprudència (entre d'altres, STS 23.07.01) que la diferència entre la falta i el delicte d'amenaques, descrit aquest darrer en l'art. 169 CP, rau en la gravetat, serietat i credibilitat de la comminació del mal amb què s'amenaça el subjecte passiu, i és per això un criteri més quantitatiu que no pas qualitatiu, criteri aquest que després de la modificació de la LO 1/2004, de 28 de desembre, caldrà precisar, referint-se a la diferència entre amenaces lleus o greus, ja que les primeres, com s'ha dit, tenen la consideració de delicte en els casos indicats. Això no obstant, el criteri de distinció segueix sent vàlid a l'efecte de distingir entre amenaces delicte i amenaces falta quan no concorrin armes i el subjecte passiu sigui qualsevol altra persona no esmentada en l'art. 171.4 així com quan, concurrent armes, el subjecte passiu tampoc pogués incloure's ni en el paràgraf citat ni en el 5è del mateix article.

La mateixa exposició de motius de la LO 1/2004, de 28 de desembre, de mesures de protecció integral contra la violència de gènere, per la qual es van afegir tres apartats a l'art. 171 del CP, recull que en la realitat

espanyola les agressions sobre les dones tenen una especial incidència i que els poders públics no poden ser aliens a la violència de gènere, que constitueix un dels atacs més flagrants als drets fonamentals, com la llibertat, la igualtat, la vida, la seguretat i la no-discriminació proclamats en la nostra Constitució, i que en el títol IV s'introdueixen normes de naturalesa penal, concretament un d'específic recollit en l'apartat 4 de l'art. 171 del CP, que augmenti la sanció penal elevant a la categoria de delictes les amenaces lleus, es produeixi contra qui sigui o hagi estat l'esposa de l'autor, o dona que estigui o hagi estat lligada a ell per una anàloga relació d'afectivitat; l'apartat 1 de l'art. 1 de la referida llei estableix que «[l]a present llei té per objecte actuar contra la violència que, com a manifestació de la discriminació, la situació de desigualtat i les relacions de poder dels homes sobre les dones, s'exerceix sobre aquestes pels qui siguin o hagin estat els seus cònjuges o de qui estiguin o hagin estat lligats a elles per relacions similars d'afectivitat, encara que fos sense convivència».

L'anterior permet afirmar que basta que s'executi l'acció descrita pel tipus quan entre l'agressor i la víctima es doni o s'hagués donat la relació d'afectivitat requerida per la norma, i que de l'entorn de circumstàncies s'infereixi que hi havia, encara que fos puntualment, una situació de domini de l'home sobre la dona, comprenent-se, evidentment, dintre del delictes "la primera vegada" que aquell amenacés l'esposa o companya.

És a dir, que el que es protegeix és la preservació de l'àmbit familiar, que ha d'estar presidit pel respecte mutu i la igualtat, i se sanciona com a delictes tots aquells actes (que en termes generals culminarien la falta) que exterioritzen una actitud tendent a convertir aquest àmbit familiar en un microcosmos regit per la dominació de l'home sobre la dona.

Segons la jurisprudència, només s'exigeixen els elements següents per

a l'aplicació del delictes d'amenaçes (STS de 2-2-1981, 13-12-1982, 12-2, 30-4-1985, 11-6 i 18-11-1989 i 2-12-1992):

- 1) El bé jurídic protegit és la llibertat i el dret que tothom té a l'assossec i a la tranquil·litat, i a no estar sotmès a temors en el desenvolupament normal i ordinari de la seva vida.
- 2) El delictes d'amenaçes és un delictes de simple activitat, d'expressió o de perill.
- 3) El contingut o nucli essencial del tipus és l'anunci d'un mal que fins i tot no és necessari que constitueixi delictes, i fins i tot que l'amenaça fos lleu (article 171.4 del Codi penal).
- 4) El mal que s'anuncia haurà de ser futur, injust, determinat, possible, dependent de la voluntat del subjecte actiu i originador d'una natural intimidació.
- 5) Es tracta d'un delictes enterament circumstancial, amb relació al qual han de valorar-se l'ocasió en què es profereixen les paraules amenaçadores, les persones intervinents, els actes anteriors, simultanis i posteriors.
- 6) Ha de concórrer finalment en el delictes un dol consistent en el propòsit d'exercir pressió sobre la víctima, atemorint-la i privant-la de la seva tranquil·litat i assossec.

En el present cas no hi ha dubte que l'acusat, en manifestar al germà de la víctima quan es trobava amb aquell al seu domicili i en presència dels fills del matrimoni "la mataré, si jo m'enfonso ella s'enfonsa amb mi, si jo vaig al clot, ella amb mi" acredita l'anunci d'un mal exprés, seriós, ferm i que a més és objectivament capaç de causar un estat de temor en la persona contra qui es dirigeix, raó per la qual concorre la infracció

criminal per la qual ha estat condemnat el recurrent, amb independència que en el seu fur intern existís o no la intenció de dur a terme l'amenaça, la qual cosa és indiferent per apreciar el delicte d'amenaques.»

Sent compartibles en gran mesura els elements que, conformement amb aquesta jurisprudència, configuren els delictes d'amenaques, el problema radica en el fet que, en l'àmbit de la violència de gènere, n'hi ha prou que «l'amenaça sigui lleu» perquè constitueixi delicte. A partir que la prova de la serietat de l'amenaça i la seva idoneïtat per afectar la llibertat de formació de la voluntat, a partir d'atemorir la víctima, en si mateixa, és molt complicada en tots els casos, la situació és encara més complexa respecte de les amenaces lleus. A partir d'aquesta dificultat, en altres àmbits la qualificació més generalitzada és la de falta, és a dir, es qualifiquen de lleus, tot i que *a priori* poguessin considerar-se greus les amenaces, sempre que no concorri reiteració o altres circumstàncies excepcionals. Atès que en l'àmbit de la violència de gènere aquesta amenaça lleu es transforma en delicte, la qüestió és encara més complicada. Sobretot quan hi ha situacions crítiques, de divorcis, custòdia de fills..., en les quals fer determinades amenaces, no reiterades, pot veure's com una reacció explosiva, freturosa de serietat.

Cal no oblidar que la serietat que es predica ha de provar-se perquè l'amenaça tingui rellevància jurídica penal, i necessita una valoració sobre si realment el subjecte té la intenció de dur a efecte l'amenaça. Per això no hauria d'afirmar-se, com sí que es duu a terme en les resolucions referides, que «la intenció de portar a terme l'amenaça [...] és indiferent per apreciar el delicte d'amenaques». Cal recordar que en l'origen d'aquesta regulació està el risc que hi ha que efectivament es dugui a la pràctica. Per això, tot i que, efectivament, és un judici valoratiu de probabilitat, hauria d'excloure's la qualificació com a delicte d'amenaques quan els indicis apunten amb claredat a la manca de serietat.

#### **4.3.2 Relació entre delictes d'amenaques i d'injúries**

Una altra qüestió, que s'ha plantejat en ocasions, és si la relació entre el delicte d'amenaques i la falta o delicte d'injúries és de concurs de delictes o de lleis. El problema sorgeix a partir del fet que, sovint, l'amenaça és alhora injuriosa, és a dir, la intimidació no es limita a generar por que afecta la llibertat sinó que a més lesiona l'honor. O, en altres paraules, s'intimida, almenys en part, a través de la injúria, cosa que planteja la qüestió del necessari respecte del principi *non bis in idem*.

En aquesta direcció és encertada la solució a què s'arriba, tot i que no tant el raonament, en la SAP Barcelona 13116/2008 (Sec. 20a). En aquesta resolució s'afirma que entre ambdós fets se suscita un concurs de lleis i no de delictes, sempre que les injúries es pretenguin imputar als mateixos fets que fonamenten una condemna per delicte d'amenaques: «Tanmateix, discrepem amb la qualificació jurídica dels fets jutjats, perquè ens trobem davant el que la doctrina penal dominant coneix com a unitat natural d'acció que hi ha quan els diversos actes parcials responen a una única resolució volitiva, puix que les infraccions, vistes les circumstàncies concorrents i especialment el fet de les amenaces, es van causar sense solució de continuïtat amb les injúries que duen a considerar aquestes infraccions com una unitat. La jurisprudència recaiguda en relació amb la progressió delictiva es pronuncia per l'existència d'un tipus delictiu únic malgrat la diferència dels comportaments i amb una finalitat *pro reo* donada l'evident falta de proporcionalitat punitiva, quan els fets com aquí ocorre s'han produït sense solució de continuïtat i el dol criminal, l'acció bàsica deriven d'un tot únic i d'una conducta compacta i uniforme, de manera que el desvalor del primer fet està absorbit pel més greu (sentències de 16 de febrer, 26 d'abril, 26 de juny, 1 de juliol, 11 de setembre i 23 d'octubre de 1991, 9 de març de 1992, 23 de gener, 23 de març i 28 de maig de 1993, 22 d'abril i 1 de desembre de 1999 i 10 d'abril de 2001). Doctrina aplicable al cas jutjat en el qual l'ànim d'amenaçar absorbeix les expressions injuriantes en virtut



de les regles de l'especialitat, de l'absorció i de la major gravetat de la pena dels art. 8.1, 8.3 i 8.4 CP.»

La discrepància respecte de l'argumentació es basa en la idea que la consideració dels fets d'aquesta naturalesa, en els quals s'afecta la llibertat de formació de la voluntat i l'honor, únicament com a delicte d'amenaques, en qualificar-lo com a concurs de lleis, no hauria de fonamentar-se en la «unitat d'acció», ja que aquesta també concorre en el concurs ideal de delictes, sinó en la manera en què s'afecten ambdós béns jurídics. Això permetria diferenciar supòsits en els quals, concorrent unitat de fet, es condemni únicament per amenaces mentre que en uns altres la qualificació sigui de concurs ideal de delictes entre amenaces i injúries. I això no només quan es produeixi en moments diferents, com s'afirma en la resolució anterior, sinó també quan les frases o conductes intimidatòries afecten l'honor gratuïtament. És a dir, en moltes ocasions, i especialment en matèria de violència de gènere, l'insult forma part de la intimidació mateixa, per la qual cosa no escau la qualificació com a concurs de delictes. Això no exclou que, en altres casos, quan l'insult vagi molt més enllà de la intimidació i adquireixi una entitat pròpia, no s'absorbeix per l'amenaça i s'hagi de condemnar pels dos delictes.

D'altra banda, és indiscutible que la situació és diferent quan el maltractament i les amenaces es produeixen en dos moments diferents, ja que en aquest cas estarem davant un concurs real de delictes. En aquest sentit, SAP Tarragona 1470/2008 (Sec. 4a). Així mateix, se suscita un concurs real de delictes quan concorre amb l'anterior un delicte de trencament de mesura cautelar de l'art. 468.2 CP, tal com s'estableix en la referida sentència.

#### **4.4 “Relació d’afectivitat”: concepte i problemàtica. Tractament de les altres relacions previstes a l’art. 173.2 CP**

##### **4.4.1 Parelles de fet i de dret i anàloga relació d’afectivitat**

Un dels problemes que sorgeix en l’aplicació de la legislació en matèria de violència de gènere es planteja a partir del concepte d’«anàloga relació d’afectivitat». En aquest sentit, en la SAP Barcelona 8946/2008 (Sec. 20a), s’afirma que han de tramitar-se a través dels jutjats de violència sobre la dona, uns fets en els quals en principi, la denunciant, exparella de l’acusat, afirma que existeix una relació d’afectivitat més o menys estable de tres mesos de durada. Entén la resolució que el dubte sobre que la relació sigui de les que permeten l’aplicació de l’art. 153 CP ha de dirimir-se en el plenari. És a dir, en aquest moment processal es parteix de l’*in dubio contra reo*. Això explica per què mentre en les interlocutòries el nombre de resolucions en què es parteix de la idea que concorre una de les possibles relacions de parella és molt alt, en les sentències és menor. La major o menor durada de la relació és una de les qüestions rellevants amb vista a la qüestió de què pot entendre’s per «exparella sentimental».

En principi, segons la redacció legal, la relació pot ser tant heterosexual com homosexual, però en la pràctica només hi ha dues interlocutòries i una sentència en què autor i víctima són una parella homosexual.

Dintre de les relacions de parella es pot diferenciar entre les de parella de fet o de dret, exparella de fet i de dret, i de festeig. La dificultat més gran es troba en les relacions de festeig i, en segon lloc, en les de parella de fet, especialment quan la seva durada ha estat molt breu. S’hi inclouen tant les de festeig com les de parella de fet de curta durada.

En general, sempre que es prova que es tracta d’una «exparella sentimental» es considera que està inclòs en el concepte d’«anàloga relació d’afectivitat», tot

i que no hi hagi convivència. Així, per exemple, SAP Barcelona 10089/2008 (Sec. 20a), en una relació que havia durat tres mesos sense convivència. La qüestió que cal plantejar-se és si s'haurien d'establir uns terminis de temps o altres indicis per afirmar que una exparella sentimental segueix sent una de les relacions previstes en l'art. 153 CP. I això perquè en moltes ocasions la violència, pels indicis, prové precisament del fet que s'ha deixat la relació. En aquests casos caldria diferenciar les raons per les quals s'exerceix aquesta violència si es manté el criteri que el fet ha de ser manifestació d'una voluntat de dominació.

Una altra qüestió rellevant, en aquest context, és si el «festeig» entra en el terme «relació», o millor dit quins festejos poden veure's com a «anàloga relació d'afectivitat». En aquest sentit, SAP Barcelona 12240/2800 (Sec. 20a), es planteja aquesta qüestió, i afirma que el festeig entra en el concepte d'«anàloga relació d'afectivitat», sense distincions:

«Al·lega la defensa del recurrent com a motiu del recurs que aquest i Susana no havien mantingut una relació d'afectivitat anàloga a la conjugal, amb la qual cosa els fets no podien incardinar-se en l'art. 153 del CP sinó en qualsevol cas en l'art. 617.1 del CP, però de la lectura de la sentència i visionat de l'enregistrament de l'acte del judici es desprèn que la jutge *a quo* va declarar provat que l'acusat i Susana amb anterioritat als fets objecte d'enjudiciament havien estat parella sobre la base de la testifical d'aquesta, a la qual va donar credibilitat i encara que l'acusat en l'acte del judici va admetre que només havien estat nuvis, en la seva declaració davant els Mossos d'Esquadra va manifestar que abans de l'incident va veure la seva exparella, Sra. Susana, a l'interior de la discoteca, encara que en la seva declaració al jutjat va dir que havia mantingut amb ella una relació de festeig. Tanmateix, el fet que la relació fos de festeig no exclou l'aplicació de l'art. 153 del

CP, ja que una tal relació és perfectament incardinable dins del cercle dels subjectes passius d'aquest delictes de violència de gènere, criteri majoritari en les audiències provincials.»

És a dir, conformement amb aquesta jurisprudència, qualsevol forma de relació sentimental s'equipara a la de parella. L'«anàloga relació d'afectivitat» es presumeix sense ulteriors requisits, cosa que planteja problemes. Això, en primer lloc, perquè es tracta d'una analogia *contra reo*, possible, si està prevista legalment, tot i que discutible, però que en tot cas requereix determinar algun requisit que permeti aquesta aplicació analògica.

En conseqüència, presumir que si hi ha festeig ja es pot afirmar l'«anàloga relació d'afectivitat» implica analogia *contra reo*, en sentit estricte ja que, conformement amb la regulació vigent, hauria d'interpretar-se que cal provar que aquesta relació reunia els requisits propis d'una relació de parella. El mateix succeeix amb les situacions d'amistat amb alguna relació sexual. En aquest sentit, la SAP Barcelona 9227/2007, precisament atenent que es tracta d'«analogia», nega que es pugui considerar «anàloga relació d'afectivitat» un supòsit en què s'ha provat que tenien una relació d'amistat durant tres mesos amb relacions sexuals esporàdiques. En el mateix sentit, SAP Barcelona 7636/2007, nega que pugui parlar-se d'«anàloga relació d'afectivitat» respecte a, paraules textuals, «un rotllo d'un mes», considerant que «no s'han pogut desenvolupar els llaços afectius o d'unió que tracta de protegir l'art. 153, posat en relació amb l'art. 173».

De tota manera, la interpretació majoritària, d'afirmar sempre la relació d'afectivitat, és conforme amb l'esperit que ha dut a la creació de la legislació específica en matèria de violència de gènere, quan es pretén eradicar la violència masclista. La qüestió és si la fidelitat a l'esperit justifica passar per sobre de la interpretació no analògica del tipus. La interpretació teleològica, en principi, pretén restringir l'àmbit d'aplicació sobre la base de determinar si

efectivament, realitzat formalment el tipus, s'ha afectat el bé juridicopenal protegit. El contrari, com succeeix en aquest cas, implica anar més enllà del sentit literal possible.

És possible que en aquest context pogués ser vàlid el criteri, tot i que és molt restrictiu, que es planteja en la SAP Barcelona 1798/2007, en la qual es considera que, tot i no haver-hi convivència, la relació ha d'incloure's en l'art. 171.4 CP perquè «per matrimoni o anàloga relació d'afectivitat ha d'entendre's la situació que dues persones decideixen compartir la seva vida quotidiana, els seus problemes i les seves alegries, és a dir que tenen un projecte de vida en comú fins i tot sense que hi hagi convivència entre ells».

#### **4.4.2 Altres relacions familiars. Requisit de convivència**

Tot i que respecte d'altres relacions familiars, diferents a les de parella, es pot condemnar, conformement amb la legislació en matèria de violència de gènere, encara que no hi hagi convivència, la veritat és que en la pràctica s'adverteix que, excepte en comptades ocasions –*vid.* SAP Barcelona 8861/2008 (Sec. 20ª)–, només s'aplica aquesta legislació quan hi ha convivència. Malgrat això, en l'art. 153.2 CP està previst un tipus atenuat per a supòsits en els quals l'agressió s'hagi produït entre persones amb una relació de les previstes en l'art. 173.2 CP, quan no hi hagi convivència, mentre que en l'art. 153.1 es castiguen els supòsits en què sí que n'hi hagi.

En el supòsit de relacions d'ordre domèstic, previstes en l'art. 173.2 CP, es requereix convivència, i en el supòsit de no haver-n'hi s'entén que s'ha de seguir un procediment per falta. Així, per exemple, la SAP Barcelona 7638/2008 (Sec. 20a), en un supòsit en què el fill de 32 anys denuncia el seu pare, amb qui no vivia. En el mateix sentit, SAP Barcelona 11531/2008, revoca la sentència condemnatòria del Jutjat de Violència contra la Dona, en la qual es condemnava per un delictes de l'art. 153.2 i 3 CP, i rebaixa a falta de

l'art. 617.2 CP, per no haver-se acreditat la convivència del fill amb el pare, al qual va pegar un cop de cap al nas, ni amb la mare, a qui va empènyer.

En la interpretació de l'abast del requisit de «convivència» coexisteixen dos criteris en les audiències provincials catalanes pel que fa a la relació de persones previstes en el 173.2 CP:

1r. Es considera que la llista de persones que s'inclouen en l'àmbit de la violència domèstica abasta totes les que estan unides per les relacions de parentiu previstes en l'art. 173.2 CP, amb independència de la dada de la convivència, la qual només operaria en el supòsit dels menors o incapaços.

2n. L'altra línia jurisprudencial sosté que, efectuant una interpretació gramatical i sintàctica del precepte, només pot concloure's que perquè pugui donar-se el tipus penal de violència domèstica es necessita el requisit de la convivència, en tots els casos.

La Secció 20a de l'Audiència Provincial de Barcelona s'inclina pel segon: «perquè pugui donar-se el tipus penal de violència domèstica es necessita el requisit de la convivència, per harmonitzar-se millor aquesta interpretació amb la *ratio legis*, és a dir la finalitat del legislador per penalitzar com a delictes conductes que, en principi, haurien de tenir la consideració de faltes, que no és altra que l'evitació dels maltractaments físics i psíquics al si de l'àmbit familiar o domèstic per la seva major reprovabilitat penal». Aquesta interpretació es fonamenta en l'exposició de motius de la LO 11/2003. Vegeu aquest criteri per determinar les persones que formen part de l'àmbit de la violència domèstica (àmbit subjectiu), SAP Barcelona 9654/2007, 307/2007 i 167/2007 (Sec. 20a).

Aquest plantejament, tot i que sigui fidel a l'esperit de la llei, en particular en la redacció de l'exposició de motius de la LO 11/2003, no es correspon amb la redacció legal, ja que, com dèiem, està previst un tipus específic per als

supòsits de relacions familiars en què no hi hagi convivència, tot i que tingui prevista una pena inferior en l'art. 153.2 CP.

Una qüestió que només s'ha plantejat en una ocasió però que planteja un problema important és la que se suscita en la SAP Barcelona 1808/2007 (Sec. 20a), en la qual es condemna per un delictes de l'art. 153.1.2. i 3 el pare que va castigar físicament la filla de 12 anys, entenent que es tracta d'un excés en el dret de correcció. Referent a això cal tenir el compte que actualment, després de la reforma del Codi civil, ja no existeix aquest dret de correcció.

#### **4.5 Agreujants. En particular, el domicili**

Les agreujants que en més ocasions han estat apreciades per la jurisprudència són les de reincidència, domicili i menors, tot i que les resolucions, majoritàriament, no n'apliquen cap. Les agreujants de traïdoria i acarnissament només s'han imposat en dues resolucions. El que caldria plantejar-se, en particular en el supòsit de l'acarnissament, és si la seva concurrència no implica que ens trobem enfront d'uns fets que haurien de qualificar-se com a delictes contra la integritat moral, de l'art. 173.2 o fins i tot del 173.1 CP, que no requereix cap classe d'habitualitat, i que seria suficient una única conducta que pugui qualificar-se de tracte degradant.

L'agreujant de domicili és la més aplicada, en un 15 % de les sentències i en un 2 % de les interlocutòries. La jurisprudència majoritària dels tribunals catalans duu a terme una interpretació teleològica de l'agreujant de domicili, no literal o formal. Aquesta restricció es basa en dos criteris, interrelacionats:

- a) Si el que justifica la major punició d'aquestes conductes, juntament amb la idea de masclisme i dominació, és que es produeixen en un àmbit d'intimitat, un dels majors exponents del qual és el domicili.
- b) Respecte del principi de *non bis in idem*, puix que, atenent a l'anterior un major càstig pel fet que es produeixi en el domicili requereix un plus de

desvalor, ja que la protecció de la violència de gènere i domèstica es fonamenta, en part, en la protecció de l'àmbit íntim.

La restricció de l'aplicació de l'agreujant de domicili és fonamentada per la jurisprudència que la pluspunió només es justifica quan el subjecte actiu realitza els fets concorrent una de les circumstàncies següents:

1r. Buscar de propòsit la perpetració de l'acció maltractadora en aquest espai físic, per assegurar-se d'aquesta manera més facilitat executiva, derivada de la dificultat per a la víctima de sol·licitar ajuda de tercers.

2n. Quan l'entrada al domicili implica la violació de l'espai d'intimitat domiciliar, en els supòsits en què es manca de títol d'accés a l'habitatge.

Sobre la base d'aquesta limitació no s'aplica l'agreujant de domicili, per exemple, quan els fets s'esdevenen enmig d'una reunió familiar, per la qual cosa el tribunal no considera que el recurrent hagi utilitzat la circumstància del domicili per actuar. *Vid.* SAP Tarragona 2098/2007, 810/2007, 139/07 (Sec. 4a).

És a dir, no és suficient que el delicte es cometi al domicili sinó que es requereix o que la realització dels fets al domicili sigui una manera de traïdoria o que es lesioni la intimitat de la víctima. En aquest segon supòsit caldria plantejar-se si seria adequat no aplicar l'agreujant i castigar el delicte de violència de gènere en concurs amb un delicte de violació de domicili.

#### **4.6 Eximents i atenuants de la culpabilitat. Embriaguesa. Malalties mentals**

Un dels problemes subjacents a la violència de gènere sorgeix a partir de les patologies que presenten els autors d'aquestes modalitats delictives. Entre aquestes la més generalitzada és la d'embriaguesa. L'alcoholisme, més o menys crònic, està en l'origen de moltes agressions en l'àmbit sentimental i en



el domèstic. També es plantegen casos en què el problema radica, almenys en part, en trastorns mentals de l'autor. Alguns de relacionats amb les psicopaties, el més comú dels quals és la gelosia patològica, i d'altres amb trastorns de la personalitat relacionats amb la violència, com succeeix amb l'esquizofrènia o amb trastorns depressius, amb tendències suïcides.

En relació amb l'embriaguesa i el seu tractament jurisprudencial, n'és un clar exemple la SAP Barcelona 11890/2008 (Sec. 20a), en la qual s'afirma:

«Finalment tampoc no pot prosperar la pretensió que s'aprecii l'eximent completa per embriaguesa (que justifica en essència en el comportament totalment embogit que va tenir en relació amb els Mossos d'Esquadra, que el van haver de reduir), i és correcta l'aplicació de la circumstància atenuant analògica de l'art 21.6 en relació amb el 21.2 CP. És sabut que els fets que s'al·leguen com a constitutius de les circumstàncies modificatives de la responsabilitat han de ser provats amb tanta intensitat com el fet mateix en què consisteix el delictes, i que tal prova correspon a qui al·lega tals fets. A aquest efecte, el TS diu, a partir de la STS 628/2000, d'11 d'abril, que l'examen de les causes d'exempció o d'atenuació de la responsabilitat criminal permet comprovar que són dos els pressupòsits que han de ser comprovats. Per una banda, l'existència d'un pressupòsit biopatològic que ha de concretar-se en un estat d'intoxicació, en una síndrome d'abstinència resultant de la carència, o en una greu addicció. En la seva determinació les proves pericials són bàsiques per afirmar l'existència de la seva necessària concurrència. D'altra part, el pressupòsit psicològic, que es concreta en la impossibilitat de comprendre la il·licitud de l'acte, la d'actuar conformement amb aquesta comprensió, o la d'actuar a causa de la greu addicció; ço és, en aquest supòsit l'addicció es relaciona amb l'actuació delictiva.

També en la seva acreditació, la prova pericial és determinant.

No hi ha cap base fàctica per a l'aplicació de l'eximent invocada. No hi ha dubte, segons el tenor de les declaracions de les parts implicades, que l'acusat precedentment al moment que van ocórrer els fets havia consumit alcohol, però no hi ha cap dada que pugui determinar que tal consum influís en les seves capacitats determinants d'una exclusió o minoració de la seva imputabilitat tal com pretén la defensa, ja que unes tals declaracions de cap manera plantegen una situació de pèrdua absoluta de la capacitat de conèixer l'abast dels seus actes, o d'actuar conformement amb tal comprensió, com ho evidencia la dada que se'n recordava molt bé, del que va succeir aquell dia.»

Respecte de l'aplicació de l'eximent d'embriaguesa, com pot deduir-se de les argumentacions anteriors, es plantegen dos problemes en relació amb la qualificació jurídica: un d'índole processal i l'altre de dret penal material. El primer sorgeix a partir que aquests supòsits són jutjats en un judici ràpid, cosa que dificulta l'aportació de proves pericials realitzades en profunditat. La major dificultat, com per altra banda també es reflecteix en la sentència anterior, es planteja en relació amb l'aspecte psicològic. Així, per exemple, es fonamenta la «capacitat de conèixer l'abast dels seus actes» en la dada que «se'n recordava molt bé, del que va succeir aquell dia».

En l'àmbit del dret penal material, per altra banda, no es té en compte el que preveu l'art. 20.2 del Codi penal, que estableix que l'alcoholisme o drogoaddicció només eximeix de responsabilitat penal per la infracció comesa quan aquest estat «no hagi estat buscat amb el propòsit de cometre-la o no se n'hagués previst o hagut de preveure la comissió». És a dir, segons el tenor d'aquest precepte sempre que el subjecte conegui o hagi de conèixer, per haver comès anteriorment fets de la mateixa naturalesa, que bevent o drogant-

se és molt probable que actuï violentament, no hauria d'eximir en cap cas de pena. En aquest sentit, SAP Barcelona 1616/2007 (Sec. 20a) nega l'aplicació de l'atenuant d'embriaguesa, sobre la base que «aquest solia beure amb habitualitat, pel que sabia les conseqüències de la ingesta alcohòlica (barrejada amb fàrmacs), raó per la qual l'embriaguesa no podia haver-se considerat en cap cas fortuïta...».

Tanmateix, tot i que aquesta conseqüència sigui el que es desprèn de la redacció legal, no pot obviar-se que, quan hi ha una addicció d'aquesta naturalesa, l'autor no només no pot controlar els seus actes sinó que no pot evitar beure. A això, des del respecte al principi de culpabilitat en sentit estricte, possibilitaria l'exempció. Per altra banda, i des d'una perspectiva tant de prevenció general com sobretot especial, l'apreciació de l'eximent determina que no s'imposi una pena, però comporta la imposició de mesures de seguretat que, en principi, poden ser més efectives que la pena per reduir el risc de reincidència.

D'acord amb la redacció legal també caldria plantejar-se si pot atenuar-se la pena en aquests casos, conformement amb l'article 21.2 del Codi penal. La dificultat interpretativa sorgeix respecte de l'atenuant, en la mesura que no està prevista la limitació anterior, i requereix exclusivament «greu addicció». Referent a això, la dificultat processal sorgiria per a l'acusació ja que, sobre la base dels mateixos problemes derivats de la naturalesa dels judicis ràpids, difícilment podrà provar que no pateix una «greu addicció». Tanmateix, tal com assenyalàvem des d'una perspectiva preventiva, el que pertoca en aquests casos és la imposició de mesures de seguretat, almenys sempre que no concorri reincidència.

En relació amb altres patologies psíquiques, se n'han pres en consideració per atenuar la pena únicament en 18 ocasions. Cal assenyalar sobre això que no es prenen en consideració aquelles relacionades amb la gelosia. Això, tot i que

no es digui expressament, pot fonamentar-se en el fet que realment darrere de la gelosia malaltissa certament subjau una voluntat de dominació, element clau en la violència de gènere. No obstant això, la gelosia patològica, en la mesura que pugui ser tractada, igual que qualsevol altra afectació psíquica, hauria de tenir-se en compte amb vista a la imposició de mesures en lloc de penes. Mesures de tractament que, com succeeix amb l'alcoholisme, són més eficaces des d'una perspectiva de prevenció especial o rehabilitació i, conseqüentment amb això, de prevenció general disminuint el risc de reincidència. En aquest sentit, crec que no haurien de servir criteris retributius propers a la venjança, en el sentit que la pena és el que únicament pot valorar-se com a càstig i rescabalar la víctima.

Ja sigui per problemes de prova de la concurrència d'una concreta atenuant o per entendre que falta algun dels requisits, la veritat és que trobem moltes resolucions en els quals s'aplica l'atenuant analògic de l'art. 21.6 CP, ja sigui en relació amb l'art. 21.1 i 20.2 CP (SAP Barcelona 11890/2008), o respecte de l'art. 21.1 CP, en supòsits de trastorns depressius que «afecta la seva capacitat volitiva» (SAP Girona 1744/2008).

## **4.7 Agressions mútues i legítima defensa. Arravatament i obcecació**

### **4.7.1 Valoració jurisprudencial de l'agressió mútua**

En supòsits d'agressions mútues és jurisprudència generalitzada que no es condemni l'home per delicte de violència de gènere de l'art. 153, sinó per falta de l'art. 617.2 CP. La SAP Barcelona 13229/2008 (Sec. 20a), és un bon exemple de la jurisprudència sobre el tema, afirmant que la qualificació de falta i no de delicte de l'art. 153 CP, en els supòsits d'agressions mútues entre parelles, es fonamenta en el fet que «els actes realitzats per l'home no han estat en el marc d'una situació de domini, ni de desigualtat, ni de discriminació, ni de relació de poder de l'home sobre la dona». En algun cas, SAP Barcelona 1515/2007 (Sec. 20a), fins i tot s'ha agreujat la pena imposada al jutjat, per

delicte de l'art. 153 CP, augmentant la pena d'un mes a nou mesos de presó, sense prendre en consideració ni valorar que s'havia produït una baralla mútua.

El que no s'explica és per què, en aquests casos, i malgrat que no s'hagi aportat cap prova que els fets tinguin relació amb el fonament essencial de l'art. 153 CP, com és la voluntat de dominació, i malgrat que es consideri provat que ambdós es van insultar i van agredir mútuament, es condemna exclusivament l'home. En aquest sentit, SAP Barcelona 11523/2008 (Sec. 20a), en la qual es considera provat que ambdós es van agredir i van defensar mútuament a causa del nerviosisme derivat de la malaltia que patia el fill. Certament és difícil trobar una fonamentació raonable a aquesta qualificació. Tractant-se de baralla mútuament acceptada i no produint-se en cap cas lesions ni un desvalor diferent de l'una i l'altra conducta, el que pertocaria seria l'absolució de tots dos. Sobretot quan dels fets provats cal concloure que en absolut hi havia una voluntat de dominació o de masclisme, ja que la raó de la baralla no guarda cap relació amb les motivacions que justifiquen el plus de càstig que implica l'art. 153 CP. Per tant, tampoc no es justifica que es condemni només l'home, perquè l'única argumentació per a això és entendre que sí que hi ha violència de gènere però atenuada per l'agressió mútua.

Fins i tot hi ha casos en què entenent-se provat que va haver-hi una agressió mútua es qualifica com a delicte de violència de gènere de l'art. 153 CP. En un supòsit d'agressió mútua en el qual la dona es va produir una lesió en ser empesa contra la porta es condemna no per falta sinó per delicte de l'art. 153 CP. *Vid.* SAP Lleida 606/2008 (Sec. 1a).

Dintre de l'anàlisi que ha de suscitar aquest punt, particularment referit a la impunitat en la qual usualment queda la conducta de la dona o en el millor dels casos la seva menor punibilitat, escau esmentar el cas –probablement aïllat però no per això menys interessant– que va plantejar un debat entre les diferents posicions de dues seccions de l'Audiència Provincial de Barcelona:

1r. La Secció 3a de l'Audiència Provincial de Barcelona considera que la jutjadora d'instància degrada indegudament la conducta de l'acusat a una mera falta de lesions per entendre que no ha intervingut una baralla mútuament acceptada, en la qual ambdues parts forcegen i s'agredeixen mútuament (únic supòsit en què podria estudiar-se si és d'aplicació la doctrina exposada). El fonament de la degradació en aquest supòsit no és l'agressió mútua sinó la consideració que «és un fet aïllat», «puntual».

2n. Per contra, la Secció 20a de la mateixa Audiència Provincial de Barcelona entén que «[e]n definitiva, el fet que sigui un episodi puntual o un maltractament d'obra, no obsta que aquest, tal com ha establert el legislador, sigui constitutiu d'un delictes de violència domèstica i no d'una falta». (Vid. SAP Barcelona 7575/07, 546/06, 0407/07 Sec. 20a).

Sent veritat que, conformement amb la legislació vigent, un fet puntual de maltractament es pot qualificar de delictes de l'art. 153 CP, no ho és menys que el fonament d'aquesta qualificació és la voluntat de dominació. Tot i que aquest element subjectiu, com vam veure, es presumeix sempre que es tracti d'agressions d'home a dona entre els quals intervingui una relació de parella o anàloga, no pot obviar-se que l'agressió mútua hauria de dur a «presumir» que no concorre aquest masculisme.

Un supòsit en el qual es pot apreciar la doctrina jurisprudencial sobre els efectes de l'agressió mútua, quan es condemna per falta de lesions, es recull en la SAP Barcelona 13229/2008 (Sec. 20a):

«Al·lega el Ministeri Fiscal com a motiu d'impugnació de la sentència apel·lada la infracció de llei per inaplicació indeguda de l'art. 153 del Codi penal, però no havent al·legat error en l'apreciació de la prova i per tant admetent que hi va haver una agressió mútua entre l'acusat Víctor i la seva parella Filomena, en la qual ambdós van resultar amb lesions lleus, i sense que pertoqui doncs la modificació del relat de fets provats de la

sentència apel·lada, escau desestimar el recurs puix que el Tribunal té declarat en nombroses sentències que en tals supòsits d'agressió mútua els fets han d'incardinar-se en l'art. 617.1 del CP i no en l'art. 153 del CP, ja que en aquests casos no es pot dir que els actes realitzats per l'home ho han estat en un marc d'una situació de domini i que aquesta conducta sigui exteriorització d'una desigualtat ni una manifestació de la discriminació i de les relacions de poder dels homes sobre les dones. Tal interpretació s'ha fet basada en la sentència del Tribunal Suprem de 24 de juny de 2000 en la qual es diu que el delicte de maltractament és un *aliud* i *plus* distint dels concrets actes d'agressió i que el bé jurídic protegit transcendeix i s'estén més enllà de la integritat personal, per atemptar el maltractament familiar a valors constitucionals com el dret a la dignitat de la persona, i que el bé jurídic protegit és la pau familiar. Sancionant aquells actes que exterioritzen una actitud tendent a convertir aquell àmbit en un microcosmos regit per la por i la dominació, i per altra banda aquesta és la línia en la qual pretén la Llei Orgànica 1/04, de 28 de desembre, de mesures de protecció integral contra la violència de gènere, que en l'exposició de motius s'expressa en idèntics termes i també la LO 11/2003, de 29 de setembre, que era la vigent al temps d'ocórrer els fets.

A tal qualificació de falta de l'art. 617.1 del CP no és obstacle que no s'hagi exercit acusació contra Filomena, ja que va poder també el Ministeri Fiscal acusar-la, però mancant acusació no escau fer cap pronunciament condemnatòri contra ella. Per tot això escau desestimar aquest motiu.»

Allò que té d'especial aquesta sentència és que sembla justificar no haver condemnat la dona sobre la base del respecte del principi acusatori, atès que no hi havia acusació contra ella, cosa que *a contrario sensu* permet interpretar que si s'hagués exercit l'acusació hauria estat condemnada també per falta de lesions.

Tanmateix, si s'admet que hi ha una agressió mútua coetània, sempre que no es constati un excés per una de les parts implicades, el que pertocaria seria absoldre tots dos. En les baralles mútuament acceptades cal entendre que hi ha una agressió il·legítima coetània i, per tant, que ambdós actuen en legítima defensa. Això sempre que es respectin els requisits d'aquesta causa de justificació, en particular que no es produeixin excessos intensius i menys extensius. En el primer cas, d'excés intensiu, podria estar justificada qualificar de falta de lesions els fets de qui s'hagi excedit, sigui home o dona. Per contra, l'excés extensiu, és a dir, continuar algun d'ells l'agressió, exclou l'aplicació de la legítima defensa. En aquest supòsit la qualificació podria ser de delictes de violència de gènere, respecte de qui s'excedeix.

#### **4.7.2 Atenuant d'arravatament i obcecació**

Tampoc s'admet, en general, que l'agressió mútua pugui fonamentar l'aplicació de l'atenuant d'arravatament i obcecació, tot i que pugui haver-hi indicis que en el moment de l'agressió l'acusat es trobava en una situació psicològica anòmala, justificada per fets que es consideren provats. Circumstàncies que, sense concórrer cap forma de masclisme, haurien generat aquesta anomalia en qualsevol persona subjecta a aquesta mateixa pressió psicològica.

D'això, n'és un clar exemple la SAP Barcelona 11890/2008 (Sec. 20a):

«No podem apreciar l'atenuant d'arravatament o obcecació de l'article 21.3 del Codi penal pretesa per la defensa, atès que l'empipament que va generar, segons el parer de la defensa, la bufetada de María Ángeles en l'acusat i les amenaces rebudes per l'amiga de María Ángeles que familiars i amics seus li tallarien el coll manca d'entitat suficient per mitigar la responsabilitat criminal d'aquell per aquesta via.»

En aquest cas, com pot apreciar-se, s'ha provat que, l'agressió, la va iniciar la dona, que li etzibà una bufetada i, a més també s'ha constatat l'existència d'una



amenança que, a partir dels fets provats en la sentència, no deixa de tenir una certa serietat. Atenent a aquests dos fets hauria de concloure's que l'acusat va actuar en una situació en la qual, en qualsevol altre supòsit, les circumstàncies concorrents determinarien que, com a mínim, a l'autor es disminuís la pena per la concurrència d'un atenuant d'arravatament i obcecació.

## **4.8 Ordre de protecció. Mesura d'allunyament. Presó provisional. Trencament de condemna**

### **4.8.1 Ordre de protecció**

L'ordre de protecció és un dels instruments introduïts en la legislació en matèria de violència de gènere que ha generat una important discussió, especialment a partir de l'obligatorietat de la imposició d'una mesura d'allunyament, com veurem.

Quant als criteris que s'han anat desenvolupant per a la concessió o no de l'ordre de protecció, el central és el judici de perillositat i el problema és determinar en quins indicis es fonamenta el risc per a la vida o salut de la víctima. Conformement amb el que assenyala l'art. 544 *ter* LECRIM, en la SAP Barcelona 8314/2008 (Sec. 20a) s'afirma que:

«Concorren els requisits sobre la base de les declaracions del denunciat mateix, que reconeix la disputa i la seva addicció a l'alcohol que agreuja la seva perillositat (si bé la seva versió és lògicament exculpatòria), a més del que manifesta la denunciant, que va explicar amb detall l'episodi violent, en el qual va haver d'intervenir el fill per evitar majors conseqüències, i com fins i tot el Sr. Juan Ramón es va mostrar violent quan va ser detingut per la policia.

Per tant, atenent a les anteriors circumstàncies, analitzades per la instructora, amb el privilegi de la immediació, considerem que, sense perjudici evidentment que siguin acreditats per l'acusació en el

moment processal oportú, es fa necessari que s'adoptin unes mesures com les aquí analitzades, que, d'altra banda, no impliquen una restricció desproporcionada dels drets de l'afectat.»

És a dir, es fonamenta la legitimitat de la imposició de l'ordre de protecció en dos paràmetres: els indicis de perillositat i la restricció limitada de drets que implica l'ordre. És a dir, es fa una valoració en atenció al principi de proporcionalitat. Tanmateix, respecte del judici de perillositat l'únic element que es valora és l'existència d'un previ fet violent, i per això la qüestió és més discutible quan respecte del fet que s'hagi produït efectivament la violència denunciada els indicis són menys evidents.

En aquest sentit, la SAP Barcelona 8270/2008, 30-12 (Sec. 20) concedeix l'ordre de protecció a partir d'una fonamentació menor, especialment perquè l'existència del fet violent es basa en les declaracions de la denunciant i en un comunicat mèdic. El comunicat mèdic en principi és objectiu, però ha de prendre's en consideració que no prova en quin moment ni qui va causar les lesions referides en l'informe clínic. Per això la situació seria més evident en els fets valorats en la SAP Barcelona 8861/2008, en un supòsit en què la víctima va abandonar el domicili i consten informes mèdics que en aquest supòsit es detallen i encaixen en els supòsits de violència de gènere. Igual, fins i tot més concisa, la SAP Barcelona 8269/2008, 29-12 (sec. 20) i la SAP Barcelona 8153/2008, 23-12, on a més es planteja la qüestió de la validesa de la testifical de la denunciant.

La jurisprudència de l'Audiència en relació amb l'ordre de protecció pot resumir-se en el que estableix la SAP Barcelona 8266/2008 (Sec. 20a):

«L'article 544 *ter* de la Llei d'Enjudiciament Criminal estableix com a pressupòsits de l'ordre, d'una banda, l'existència d'indicis fundats de la comissió d'un delicte o falta contra la vida, integritat física o moral, llibertat o seguretat de les persones a les quals es refereix

l'article 173 CP del Codi penal, i per un altra, la situació objectiva de risc per a la víctima.

Resulta indubtable que les especials característiques que conflueixen en les infraccions penals d'aquesta naturalesa obliguen a no demorar la resposta judicial. D'aquí la importància que té resoldre amb caràcter immediat sobre l'adopció o no d'aquesta sèrie de mesures cautelars penals i provisionals civils, que permetin protegir i ordenar les relacions de qui es decideix a presentar denúncia per fets constitutius de maltractament, la veritable essència de les quals es troba en l'existència d'una objectiva situació de risc per a la víctima derivada de la prèvia comissió d'una infracció penal.

Establert això, i malgrat l'al·legació del recurrent, considerem que, a la vista de les dades obtingudes en el curs de la investigació, la pretensió impugnatòria no pot prosperar, per ser encertat el criteri de la instructora, ja que en el cas estudiat sí que hi ha perill per a la denunciant, tal com es desprèn dels següents indicis racionals de criminalitat, a saber, les declaracions del denunciat mateix, que reconeix la relació aferrissada amb la seva exparella (si bé la seva versió és lògicament exculpatòria), a més de les manifestacions de la denunciant, que va explicar amb detall l'episodi violent que va venir inicialment corroborat per l'informe del facultatiu que objectivava lesió.»

Tanmateix, en moltes ocasions, malgrat l'existència de la testifical de la víctima i de tercers, i fins i tot un comunicat mèdic, els fets que originen la imposició de la mesura d'allunyament són en si mateixos d'una mínima gravetat, com pot ser agafar fortament del braç a la víctima, empènyer-la i caure aquesta al sofà (SAP Barcelona 7958/2008 (Sec. 20a). La perillositat es fonamenta en aquest supòsit en les declaracions de la víctima de dur 26 anys casada «i havia estat

des de bastant temps enrere insultant-la, amenaçant-la de mort i agredint-la físicament fins que s'ha materialitzat en l'episodi dels fets». Si s'accepta aquest testimoniatge, com sembla que succeeix per tal d'imposar l'ordre de protecció, els indicis serien d'un delictes de l'art. 173.2 CP i no d'un delictes de maltractament de l'art. 153 CP, que va ser el delictes pel qual es va condemnar en aquest supòsit.

Aquesta conseqüència es podria interpretar de dues formes. La primera, que el tribunal atorga una certa credibilitat a la víctima però no total. La segona, que sobre la base que l'acusació, generalment, acusa exclusivament per l'art. 153 CP, el respecte del principi acusatori impedeix la condemna per l'art. 173.2 CP. Aquesta segona raó ve en part propiciada pel procediment que se segueix en matèria de violència de gènere. Aquestes dues interpretacions no són excloents, ja que en molts supòsits es planta en els dos problemes.

#### **4.8.2 Mesura d'allunyament i consentiment de la víctima**

La mesura d'allunyament planteja diversos problemes, entre els quals caldria ressenyar-ne tres. Primer, les dificultats per a un control efectiu del compliment de la mesura. Segon, quin és l'abast de la mesura d'allunyament, en particular, respecte de quines persones del cercle familiar afecta, i tercer, la represa de la convivència amb el consentiment de la víctima.

##### **1r Control efectiu de la mesura d'allunyament**

Referent a això es desconeix la realitat del compliment efectiu ja que es compta únicament amb dues dades: a) els casos en els quals s'ha produït un nou acte de violència existint una mesura d'allunyament; b) víctimes que, estant vigent una mesura d'allunyament, mantenen la convivència amb l'autor, i davant un nou episodi violent presenten la denúncia.

## **2n Contingut concret de la mesura d'allunyament**

No es troben criteris clars respecte a quines són les dades que poden aprofitar per concretar l'abast de l'allunyament, quan sigui només físic o impedeixi també qualsevol forma de comunicació.

En relació amb la mesura d'allunyament i el seu abast se suscita, en ocasions, el problema de si l'allunyament ha de mantenir-se també respecte d'altres persones del cercle familiar, a més de la dona, en particular dels fills. Sobre aquest tema es pot constatar una tendència a presumir que el risc que pugui existir respecte de la dona «hipotèticament» s'estén a altres familiars, en concret, als fills. En aquest sentit, la SAP Tarragona 1218/2008, 28-11 (Sec. 4a) afirma textualment que «el menor pogués ser hipotèticament subjecte passiu d'aquelles», tot i que en cap moment s'han produït episodis de violència contra el fill. És a dir, hi ha una presumpció en contra de reu, en considerar que l'ordre d'allunyament inclou el menor per haver-hi risc per a la seva vida o salut, sobre la base d'existir risc respecte de la mare, en contra dels indicis que consten en les actuacions. És veritat, de tota manera, que en alguna resolució sí que es matisa i es diferencia l'ordre d'allunyament respecte dels fills i la mare, per entendre que no hi ha risc objectiu de risc per al menor (SAP Barcelona 941/2009).

La qüestió és especialment conflictiva per l'existència en molts casos d'un règim de visites que es veu afectat per la mesura d'allunyament. *Vid.* SAP Barcelona 7956/2008 (Sec. 20a), on se sol·licitava la revocació de la mesura d'allunyament quan afectava la guarda i custòdia a què tenia dret. Se li denega la revocació per tractar-se d'un supòsit en el qual l'autor era reincident i havia trencat prèviament l'ordre de protecció, i estava en aquest moment en presó. No trobem en aquests casos que s'estableixin mesures alternatives, com pot ser l'autorització de la visita dels menors al pare en presó, sempre que no sigui perjudicial per a ells.

### 3r Represa de la convivència amb el consentiment de la víctima

En els casos en què es condemna per violència de gènere o domèstica i, tanmateix, hi ha voluntat de víctima i condemnat de continuar convivint, se suscita un greu problema a partir de l'obligatorietat que la llei estableix d'imposar en l'ordre de protecció una mesura d'allunyament. No pot negligir-se que en gairebé la meitat (un 43 %) de les condemnes per trencaments de la mesura d'allunyament, l'acostament ha estat consentit (16 %) o provocat (27 %) per la víctima. Per als tribunals, majoritàriament, en aquests supòsits l'única possibilitat legal de no impedir la convivència és la sol·licitud de l'indult (*vid.* SAP Barcelona 11075/2007).

Malgrat que aquesta seria la solució més ajustada a la llei, analitzant les resolucions de les audiències catalanes, s'adverteix que s'han plantejat dues sortides: a) la primera implica imposar la mesura d'allunyament i, al mateix temps, plantejar la sol·licitud de l'indult; b) la segona, en la qual es tenen en compte el consentiment de la parella per tal de no imposar la mesura d'allunyament. *Vid.* SAP Barcelona 4564/07, 852/06 i 2504/07.

**a) Sol·licitud d'indult**, que es desenvolupa en dos moments: primera sol·licitud d'indult parcial de la pena de prohibició d'aproximació; segona sol·licitud simultània al tribunal que tramita l'executòria de la suspensió de l'execució de la referida pena accessòria, a l'empara de l'art. 4.4 del CP, mentre el Govern no s'hi pronunciés. Tot això amb la finalitat d'evitar una separació forçosa de la parella que fos contrària a la voluntat d'ambdós (en el mateix sentit, Circular Fiscalia 2/2004).

**b) Consentiment de la parella.** Les SAP Tarragona 682/2007, 283/2007 i 1405/2007 (Sec. 4a) tenen en compte el consentiment de la parella per no imposar una mesura d'allunyament. El tribunal entén que si bé «no pot partir-se d'una sort de clàusula general de destipificació atenent al consentiment de la persona protegida o del seu desinterès en l'efectivitat

de les mesures de protecció ordenades, això no implica que pugui desconèixer-se la diferent valoració que mereix la conducta de qui conscientment vulnera una ordre d'allunyament, que la d'aquell que actua amb l'autorització lliure i expressa de la víctima per no respectar-la, tot i que no s'hagués modificat judicialment la mesura». Considera el tribunal que en aquests casos tan excepcionals no s'identifica el dol específic que ha de concórrer en l'autor.

Aquestes resolucions s'emparen en la jurisprudència del Tribunal Suprem, que sosté que cal compatibilitzar la naturalesa pública de la mesura «amb el respecte al marc inviolable de la decisió d'aquella lliurement autodeterminada». El Tribunal Suprem entén que la reanudació de la relació pressuposa consentiment i que, en conseqüència, la convivència extingeix la mesura tant cautelar com punitiva. Solució diferent a la que se segueix majoritàriament en les audiències provincials ja que, com veurem, en les seves resolucions sobre el tema diferencien la mesura cautelar de la pena.

El Tribunal Suprem igualment manté que, en el cas concret, l'actitud de la parella del processat exclou l'antijuridicitat material de la conducta d'aquest. Els arguments que es despleguen en la STS de 26 de setembre de 2005, parteixen del fet que no pot dubtar-se «de la naturalesa de pena, pena privativa de drets, que té la prohibició d'aproximació a la víctima, segons l'art 39 del Codi penal», ni de «la naturalesa delictiva del seu incompliment, segons l'art. 468 del Codi penal», ni del fet que «una pena no pot quedar a l'arbitri del condemnat» perquè «les penes s'imposen per ser complertes». Continua la sentència expressant que «en l'un i l'altre cas», en el de la pena i en el de la mesura de seguretat, «l'efectivitat de la mesura depèn [...] de la necessària i imprescindible voluntat de la víctima, en la protecció de la qual s'acorda de mantenir la seva vigència sempre i en tot moment».

Aquest plantejament es recull en la jurisprudència de les audiències, entre d'altres les SAP Barcelona 8310/2007, 2305/2007 i 264/2007 (Sec. 20a), que segueixen la doctrina plasmada en la sentència anterior, confirmada després en les STS de 19 de gener de 2007 i 2 de febrer de 2007.

#### **4.8.3 Delicte de trencament de la mesura d'allunyament+**

Entre els supòsits en què es discuteix si existeix trencament sobre la base del consentiment de la víctima, una primera diferenciació hauria de fer-se a partir dels casos en què es tracta d'un mer consentiment davant l'acostament de l'autor d'aquells en els quals l'incompliment de l'allunyament o/i la comunicació és provocat per la víctima. Diferenciació que no sempre es duu a terme, ja que ens trobem amb la dada que un 27 % de condemnes per trencament de la mesura d'allunyament imposada en una ordre de protecció han estat provocats, i no només consentits, un 16 %. Com veurem aquesta dada, que hauria de ser sempre determinant per a la condemna per trencament, no ho és en totes les resolucions, sinó que únicament s'ha assumit com a criteri decisorí per la Secció 4a de l'Audiència Provincial de Girona.

Una segona qüestió, com enuncïàvem, és la referent als majors requisits que s'exigeixen perquè el trencament d'una mesura d'allunyament sigui delictiu quan es tracta d'una mesura imposada en sentència, respecte de quan ha estat imposada a través de l'ordre de protecció. Segons la jurisprudència, són majors respecte de les mesures cautelars imposades amb caràcter previ a la sentència que en aquelles imposades en sentència.

En canvi, no sembla a primera vista coherent que es requereixin majors pressupòsits o requisits processals en el segon cas que en el primer, mentre que en principi una mesura imposada en sentència té majors garanties que una altra establerta a través de l'ordre de protecció. Les superiors garanties processals requerides per condemnar per trencament en els supòsits de mesures d'allunyament imposades en sentència es compensen per la



possibilitat que quan s'infringeixi una mesura d'allunyament establerta en una ordre de protecció el fet no sigui antijurídic quan intervingui consentiment exprés o tàcit de la víctima.

Respecte de l'eficàcia del consentiment de la víctima a l'efecte d'excloure la rellevància juridicopenal del trencament, s'han diferenciat jurisprudencialment dos supòsits: el primer, els casos en què la víctima és la que s'acosta al condemnat; el segon, els supòsits en què el condemnat és qui ho fa.

1r Quan la víctima s'acosta al condemnat s'afirma que no hi ha un trencament de la condemna, «enmarcable en l'art. 468 del Codi penal, ja que el que s'exigeix del condemnat és que no s'acosti a certes persones, no que no permeti el seu acostament quan aquestes lliurement ho propicien; en efecte, l'art. 48. 2 i 3 quan es refereix a la prohibició d'aproximació o a la de comunicació, la descriu amb l'expressió de «...impedeix al penat acostar-se... » o «...impedeix al penat comunicar-se...». Vid. SAP Girona 2407/2007, 932/2007 i 470/2007 (Sec. 4a).

2n Quan és el penat qui s'acosta o qui es comunica, tant si és amb el beneplàcit de la víctima com si no, l'Audiència Provincial de Girona (Sec. 4a) considera que aquesta conducta no pot quedar emparada sota cap excusa, i es pot «parlar de delictes de trencament de condemna de l'art. 468 del Codi penal amb referència a la pena d'allunyament, ja que és l'exclusiva voluntat del penat la que produeix la vulneració d'una pena l'efectivitat final de la qual queda supeditada al seu propi autocontrol».

Amb aquesta fonamentació s'aparta de la jurisprudència del Tribunal Suprem i condemna en casos en què l'inculpat s'havia acostat a la víctima per reprendre la convivència amb el consentiment d'aquesta. Vid. SAP Girona 3107/2007, 1981/2007, 473/2007 (Sec. 4a).

La Secció 20a de l'Audiència Provincial de Barcelona planteja una postura diferent en la seva jurisprudència en entendre que no hi ha trencament sempre que hi hagi consentiment. *Vid.* SAP Barcelona 9658/2007, 309/2007, 132/07 (Sec. 20a), amb base en la doctrina establerta en les STS 26 de setembre de 2005 i 20 de gener de 2006. La secció considera que no és antijurídica la conducta infractora d'una mesura cautelar de prohibició d'aproximació i/o comunicació quan s'ha reprès voluntàriament la relació entre l'obligat per la mesura cautelar i la persona protegida per aquesta, ja que en aquest cas desapareix la necessitat de la mesura cautelar, en la qual pot tenir-se en compte per a la seva adopció la voluntat de la protegida, per no subsistir ja les causes que van justificar-ne l'adopció, per quedar dissipades per la mateixa voluntat posterior de la persona la protecció de la qual es pretenia amb la mesura cautelar.

Sobre aquesta distinció i les seves conseqüències és representativa la SAP Barcelona 13093/2008 (Sec. 20a), en la qual s'absol d'un delictes de trencament d'una mesura d'allunyament imposada en sentència, i s'afirma alhora que s'hauria condemnat si hagués estat establerta com a mesura cautelar:

«La sentència dictada en el procediment de referència ha estat objecte d'impugnació per error en l'apreciació de la prova, per sostenir la recurrent que l'activitat probatòria practicada en el procés ha resultat suficient a l'efecte d'acreditar la comissió per l'acusat del delictes de trencament de condemna que se li imputava. Per a això es recolza en dos documents, la certificació de la sentència de conformitat, en la qual se li imposava la pena d'allunyament presumptament trencada, i la nota del Registre Central per a la Protecció de les Víctimes de Violència Domèstica, on s'incorporava aquella, que estima suficients a l'efecte d'acreditar la vigència de la pena i el seu coneixement pel condemnat a aquella, i sol·licita per això la revocació de la resolució impugnada a fi que en el seu lloc

se'n dicti una altra per la qual, estimant-se les seves pretensions, sigui condemnat aquell com a autor de la referida infracció penal, en la forma sol·licitada per aquesta part en el plenari.

No pot compartir la Sala aquestes asseveracions. Ans al contrari, l'article 468 del Codi penal, segons la seva redacció introduïda per la LO 1/2004 de 28 de desembre, de Mesures de Protecció Integral contra la Violència de Gènere, vigent quan els fets jutjats van tenir lloc, inclou sota la denominació comuna de trencament de condemna dos tipus d'infraccions penals. Les primeres constitueixen autèntics trencaments de condemna, per implicar la vulneració de penes o de mesures de seguretat imposades en sentència ferma que es troben en tràmit d'execució, cosa que exigeix que, per a la seva perpetració, no basti amb el dictat de la sentència, sinó que aquesta ha d'haver arribat a ferma, s'ha d'haver incoat l'executòria, practicat la corresponent liquidació de condemna i notificat el penat, amb indicació de la data a partir de la qual comença la referida execució, requeriment de compliment i prevenció d'incórrer en trencament de condemna si no es verifica.

Enfront d'aquelles, les segones no tenen la naturalesa de pena, sinó de mesura cautelar, i cal entendre subsumides en aquesta categoria no només aquelles adoptades amb la finalitat de garantir el resultat de procés, és a dir, les cautelars en sentit estricte, com la presó preventiva, sinó també les mesures de protecció de la víctima, com ho són les prohibicions d'acostament o comunicació a les quals freqüentment, encara que amb escàs rigor tècnic, se'ls atribueix idèntica qualificació cautelar encara que no ho sigui del procés. La diferència amb les anteriors es troba en el fet que, perquè pugui predicar-se'n el trencament, n'hi ha prou que l'imputat tingui total coneixement de la seva adopció i, a pesar d'això, n'incompleixi

voluntàriament el contingut durant la vigència de la mesura, és a dir, actui deliberadament en contra de la prohibició imposada en la resolució judicial, la qual entrarà en vigor des del moment mateix de la notificació personal a l'interessat, encara que l'acte no hagi arribat a ferma. Aquesta és l'única interpretació d'acord amb la finalitat tuitiva inspiradora de la norma, així com amb la regulació del recurs d'apel·lació continguda en l'article 766 de la LECRIM, que atribueix a aquest recurs únicament efecte devolutiu, mai suspensiu, de la resolució apel·lada. D'acord amb això, la vigència de la mesura, i per tant la possibilitat de cometre'n el trencament, s'estén des de la notificació, sense necessitat de cap requisit addicional, fins al seu alçament, o bé fins a l'inici de l'execució de la sentència dictada en el procediment, quan aquesta sigui de contingut condemnatòri, en la liquidació de condemna de la qual s'aplicarà el temps de mesura cautelar sofert com a efectivament complert de la pena d'igual naturalesa finalment imposada.

Al costat d'aquestes dues categories, es troben al seu torn els supòsits de trencament de conducció o custòdia, que tindran naturalesa de vulneració de mesura cautelar, o bé de pena o mesura de seguretat, respectivament, segons la fase del procediment en què es produeixin, durant la tramitació o durant l'execució.

Partint d'aquestes consideracions, observem que el supòsit que ens ocupa es refereix al trencament d'una condemna, puix que la prohibició d'acostament a la víctima constituïa, pretesament, una pena en execució imposada en sentència ferma, però no consta ni la incoació de l'executòria, ni la liquidació de la pena, ni el requeriment al penat de compliment amb expressió de les dates d'inici i extinció. A causa d'això, escau confirmar el pronunciament absolutori de la

sentència apel·lada, per no haver-se acreditat la concurrència dels elements definidors d'aquesta infracció penal.»

És a dir, perquè existeixi trencament de la mesura d'allunyament, quan aquesta s'imposa en sentència es requereix que:

1r S'hagi incoat l'executòria.

2n S'hagi liquidat la pena.

3r Se n'hagi comunicat al condemnat les dates d'inici i extinció.

Per contra, com es dedueix de l'anterior resolució, en els supòsits en què s'imposa la mesura d'allunyament a través de l'ordre de protecció, no es requereix cap formalitat processal perquè el seu incompliment es qualifiqui de delictes de trencament de condemna.

El diferent tractament del trencament de la mesura d'allunyament quan s'imposa en una ordre de protecció i l'eficàcia del consentiment de la víctima, es resumeix en el que estableix la SAP Girona 2058/2008 (Sec. 4a):

«PRIMER. S'aixeca la part recurrent enfront de la resolució de la instància sobre la base de l'error en la valoració de la prova per entendre que el seu patrocinat no tenia intenció de trencar la mesura de seguretat quan va pujar al cotxe en què viatjava Ascensión, davant la qual tenia una ordre d'allunyament.

El recurs mereix prosperar.

El recurrent no posa en dubte cap dels elements objectius del delictes, com són que l'ordre d'allunyament havia estat dictada, que estava en vigor, o que li havia estat convenientment comunicada. Precisament el que es proposa és que no es tenia consciència d'estar trencant la prohibició cautelar d'acostament dictada en el marc d'un procediment

penal anterior perquè la beneficiada amb aquesta havia prestat el seu consentiment tàcit de pujar al cotxe.

En el cas que ens ocupa, la jutgessa *a quo*, després de considerar acreditat l'acostament entre diverses persones sobre les quals hi havia ordre d'allunyar-se'n, entén que el fet és punible sense que sigui d'aplicació la doctrina establida en el seu moment per la STS de 26-9-05.

Com ja hem dit manta vegades en analitzar el contingut d'aquesta resolució i diferenciar entre penes i mesures de seguretat, la mesura cautelar d'allunyament dictada a l'empara d'una ordre de protecció a la víctima d'un delictes, generalment en supòsits de violència de gènere, com tota mesura provisòria requereix l'apreciació de l'anomenat *periculum in mora*, que en el camp del dret penal està referit a la necessitat de la mesura per a la protecció de la víctima per planar sobre ella un risc seriós derivat de la proximitat física amb el delinqüent; així s'expressen els art. 544 *bis* i 544 *ter* de la Llei d'enjudiciament criminal en utilitzar expressions com ara "...quan resulti estrictament necessari per fi de protecció de la víctima..." o "...resulti una situació objectiva de risc per a la víctima...".

Ara bé, l'especial naturalesa de les mesures cautelars implica que no han de mantenir-se per sempre des del moment en què són adoptades, sinó que, desaparegudes les circumstàncies que es van prendre en consideració per dictar-les, la mesura també ha de desaparèixer o, si més no, adaptar-se als nous fets. Per això, la voluntat de la víctima resulta parcialment transcendent, ja que un dels elements essencials, no l'únic, per conèixer si és necessària o no la mesura cautelar serà la seva pròpia opinió sobre la seva necessitat, perquè si la mateixa víctima entén que el perill o risc no existeix no

podem deixar de tenir en consideració aquesta reflexió important per a la seva apreciació. És per això que la realitat que implica la renúncia tàcita a la protecció que li proporciona l'ordre d'allunyament, i permetre l'acostament de l'imputat o propiciar ella mateixa aquest acostament, en la majoria de les ocasions i excepte situacions qualificables de patològiques, ha de tenir un necessari reflex en la realitat processal.

Tanmateix, la pena d'allunyament no és modificable o adaptable al futur de les situacions sobre les quals recau; s'imposa o no s'imposa en sentència, i una vegada que la resolució esdevé ferma l'única forma de paralitzar-la és mitjançant la suspensió provisional de la sanció mentre se sol·licita al Govern de la Nació l'indult parcial o complet. La voluntat de la víctima manca de rellevància per modelar la pena a la mesura de les seves necessitats, puix que és la voluntat de l'Estat la que l'assenyala, sense que aquesta voluntat pugui ser mediatitzada per l'opinió del perjudicat, per més que l'efectivitat de la pena depengui, entre altres condicionaments, i com diu la sentència analitzada, "de la seva decisió lliurement autodeterminada".

Així les coses, entenem que el concepte essencial de consentiment de la víctima utilitzat en el cas que l'ordre d'allunyament estigui contingut en una mesura cautelar i no en una pena és perfectament aplicable al cas que ens ocupa, cosa que implica l'absolució del condemnat.

En efecte, en la majoria, per no dir en la totalitat, dels supòsits en què hem dictat sentències absolutòries en supòsits on el que estava vigent era una mesura cautelar, era la perjudicada la que d'una manera directa, sense intermediaris, consentia la represa de la convivència o l'acostament puntual. En canvi, en el present supòsit, segons sembla,

la perjudicada viatjava en el turisme del seu actual company i no va afirmar ni va negar res sobre la presència del recurrent en aquest turisme, és a dir, ni va consentir ni no va consentir. Isidoro va veure com paraven el cotxe, el convidaven a pujar i va pujar per ser traslladat on es dirigiria.

Doncs bé, com diem en el cas que ens ocupa no hi ha un consentiment real i evident de la beneficiada per l'ordre perquè Isidoro s'acosti a ella. Ara bé, tot el que ocorre no és, als ulls de l'obligat, sinó l'expressió clara i evident que ella consenteix l'acostament; en efecte, qui atura el turisme és l'actual company sentimental d'Ascensión, que és qui condueix, i Ascensión no diu res quan Isidoro s'incorpora al cotxe; en aquesta tessitura no pot implicar Isidoro més que Ascensión ha consentit prèviament amb la detenció del turisme i la incorporació del passatger. És per això que el consentiment palmari per part del cercle d'interessos de la beneficiada per la mesura cautelar, quan ella mateixa està físicament present i no fa constar amb claredat el seu desdeny, molèstia o desafecció, ha d'equivaler al consentiment tàcit i directe d'aquesta mateixa persona.

No podria ser d'altra manera perquè si sostenim que no és antijurídic l'acostament quan és propiciat o consentit obertament per qui ha de beneficiar-se'n, igualment antijurídic és aquest mateix acostament quan és consentit pel cercle de persones properes a la beneficiada i ella mateixa no desfà l'error davant l'obligat.

És més, en el present cas podem afegir que la mateixa Ascensión va reconèixer diversos elements que forcen aquesta impressió com són, primer, que no es van dirigir la paraula durant el viatge, és a dir, que el recurrent no va aprofitar aquest moment atzarós per molestar-la de manera verbal; segon, que a ella no li va importar gens que pugés al



cotxe, i tercer, que des que es va dictar la prohibició d'acostament no ha tingut cap problema amb Isidoro.»

D'aquí podem concloure que, perquè hi hagi trencament respecte de la mesura cautelar d'allunyament imposada en una ordre de protecció, no es requereixen els requisits processals exigits per a una condemna per trencament de mesura d'allunyament imposada en sentència però, en sentit contrari, sí que pot tenir l'efecte d'excloure l'antijuricitat, el consentiment de la víctima/denunciant, sense que sigui necessària la sol·licitud d'indult.

Caldria plantejar-se, en concret respecte de la mesura d'allunyament imposada a través d'una ordre de protecció, si el consentiment de la víctima és realment lliure. Per això la distinció que duu a terme la Secció 4a de l'Audiència Provincial de Girona és important, ja que no pot valorar-se igual un acostament provocat per la víctima, que d'altra banda pot induir a error l'autor, que un acostament en què la víctima consenteix, especialment si el consentiment és tàcit. Cal no oblidar que una de les raons que estan en l'origen de la legislació en matèria de violència de gènere és evitar que per no denunciar la víctima o per retractar-se en el judici, en molts casos no es pogués condemnar. I això perquè la víctima, precisament per patir la violència, no és capaç d'enfrontar-se a l'agressor.

#### **4.8.4 Presó provisional *versus* mesura d'allunyament**

De la jurisprudència analitzada no resulta evident que s'hagin desenvolupat criteris clars de per què es dicta presó provisional en lloc d'una mesura d'allunyament. Un dels únics criteris que podem trobar es planteja en els supòsits en què, havent-hi una ordre d'allunyament, l'acusat la incompleix i torna a agredir a la dona. *Vid.* SAP Barcelona 7613/2008 (Sec. 20a). La justificació en aquests casos és evident perquè s'han demostrat dues coses: en primer lloc, que hi ha risc de reiteració de la violència, perquè ja s'ha constatat amb una segona agressió; en segon lloc, que la mesura d'allunyament no ha

estat eficaç, ja sigui perquè no se'n pot controlar el compliment i/o perquè no té efectes intimidatoris en l'autor.

## **4.9 Penalitat. Suspensió de condemna. Substitució de penes de presó. Treballs en benefici de la comunitat. Regles de conducta. Expulsió del territori nacional**

### **4.9.1 Substitució de la pena de presó per treballs en benefici de la comunitat o cursos de formació**

En la valoració de l'aplicació de la legislació en matèria de violència de gènere un aspecte que cal analitzar és el relatiu a la penalitat imposada. Fins i tot més interès presenta el tractament de la possibilitat de substitució de la pena de presó pels treballs en benefici de la comunitat, conformement amb el que preveu l'art. 88.1 CP, o per cursos de formació en matèria de violència de gènere, d'acord amb l'art. 83.1.5 CP. Aquesta segona possibilitat és especialment rellevant en aquest context perquè darrere de la violència de gènere hi ha una cultura que, des de temps immemorials, ha considerant que la dona havia d'obeir i respectar el marit/parella i que si no ho feia estava justificada qualsevol agressió. Per això l'educació ha de ser un dels elements nuclears en la lluita contra aquesta violència, educació que ha d'impartir-se en tots els nivells, i més encara respecte d'aquells que han demostrat que tenen una concepció errònia dels rols de l'home i la dona.

Respecte de la substitució de la presó per treballs en benefici de la comunitat, la SAP Barcelona 8951/2008 (Sec. 20a) nega la substitució de la pena de presó per la de treballs en benefici de la comunitat, malgrat no ser «reu habitual», conformement amb l'art. 94 CP, sobre la base de la quantia de la pena de presó imposada (per delictes de maltractament en l'àmbit familiar, a nou mesos de presó; per delictes d'amenaques, a set mesos de presó, i per tinença il·lícita d'armes, a un any de presó) i a la perillositat del subjecte, en relació amb la comissió de delictes de la mateixa naturalesa, malgrat tractar-se d'una persona que sempre havia treballat, l'argument final de la resolució, a partir dels delictes

pels quals se l'havia condemnada, és: «síntoma de la perillositat del penat dintre de l'àmbit familiar, el qual permet inferir una trajectòria delictiva futura que no es pot desconèixer, i que ha de ser valorada amb vista a qualificar les circumstàncies del subjecte de no aptes a l'efecte d'obtenir el benefici de la substitució interessada».

El criteri, doncs, seria que, sempre que hi hagi dades que apunten a la perillositat del subjecte, no escau la substitució de la pena de presó per la de treballs en benefici de la comunitat, cosa que respon al requisit nuclear establert en el Codi penal, en el seu art. 80, perquè puguin substituir-se penes privatives de llibertat.

Criteri que és també d'aplicació respecte de la possibilitat de suspensió de la pena privativa de llibertat imposant la regla de conducta, consistent en la realització pel condemnat de cursos de formació relacionats amb la violència de gènere, conformement amb el que preveu l'art. 83.1.5 CP. En aquests casos, l'incompliment reiterat determina la revocació de la suspensió de la condemna. En aquest sentit, SAP Girona 1064/2008 (Sec. 4a).

Un tema recurrent és la imposició de treballs en benefici de la comunitat, sense comptar amb la voluntat de l'acusat, pels jutjats de violència contra la dona. En tots aquests casos, les audiències revoquen aquesta decisió i imposen la pena de presó. L'argument que s'utilitza es fonamenta en la regulació dels treballs en benefici de la comunitat, articles 88 i 49 del Codi penal, que requereixen, per a la imposició d'aquesta pena, la prèvia audiència de les parts i, especialment, el consentiment de l'acusat. *Vid.*, per exemple, SAP Barcelona 9651/2007, 2404/07, 5/2007 (Sec. 20a).

#### **4.9.2 Expulsió del territori nacional**

Resulta interessant el fet que alguns jutges d'instància i, en general, els fiscals consideren que l'expulsió del territori nacional és imperativa. Per contra, el Tribunal Suprem i l'Audiència Provincial de Barcelona entenen que cal tenir en

compte les circumstàncies personals i decidir motivadament a través d'una audiència, ja que es tracta d'una mesura de seguretat no privativa de la llibertat, segons reforma de l'art. 96 CP, portada a terme per LO 15/2003. Se suggereix que la consideració que és obligatòria la imposició d'aquesta mesura era producte d'un error d'interpretació, amb base en el canvi de filosofia de la legislació: «abans de la LO 11/2003 era una excepció enfront de la regla general de compliment de les penes de presó, ara s'inverteix, de manera que només excepcionalment s'admet el compliment de la pena en un centre penitenciari». Aquest és el criteri seguit, segons sembla, per la SAP Tarragona 1470/2008, que substitueix la pena per l'expulsió, sense ulteriors valoracions.

Malgrat això, el Tribunal Suprem (STS 8 de juliol de 2004) considera que, sobre la base de l'afectació de drets fonamentals que aquesta mesura pot representar per als condemnats, s'ha d'atendre a un judici de ponderació i interpretar-se la normativitat des d'una lectura constitucional que eviti l'afectació de drets fonamentals. Aquest criteri és seguit per les audiències catalanes, *vid.* SAP Girona 1461/2007, 593/2007, 310/2007 (Sec. 4a), que es basen en aquests criteris per denegar l'expulsió del territori nacional.

En el mateix sentit, en les SAP Barcelona 4982/2007, 1605/2007, 69/2007 (Sec. 20a), el tribunal considera que la mesura d'expulsió ha de revocar-se ja que la jutge *a quo* no denega la petició per considerar que «les circumstàncies personals esgrimides són insuficients», sinó perquè entén que la decisió adoptada és de caràcter imperatiu.

## **4.10 Judicis ràpids i prova. En particular, eficàcia de la testifical de la víctima**

### **4.10.1 Prova dels fets, càrrega de la prova i dret de defensa**

En matèria de violència de gènere un dels problemes que se suscita és el de la prova dels fets i, en concret, a partir del valor determinant de la declaració de la víctima, en molts casos, l'única prova. Això es planteja també en altres àmbits privats, com succeeix en els delictes contra la llibertat sexual. Però en el cas de l'aplicació de la legislació en matèria de violència de gènere el problema s'accentua, ja que es dilucida a través de judici ràpid. D'aquesta qüestió és paradigmàtica la SAP Barcelona 13.116/2008 (Sec. 20a), que atorga credibilitat al testifical de l'acusada, juntament amb la d'un company de treball d'aquesta, enfront d'una dada objectiva tal com que el pretès missatge del mòbil no consta, segons s'expressa en la sentència mateixa, i afirma que «sembla que s'ha esborrat». En la referida resolució s'afirma que la documental de part emesa per la companyia telefònica no és prova suficient per desvirtuar la testifical de la denunciada. L'argument que s'hagués pogut sol·licitar una ordre judicial per conèixer la llista de missatges, com a prova anticipada a la vista oral, és irrellevant. Tot i que el document hagi estat sol·licitat per la part, la veritat és que la companyia telefònica no és part i la seva credibilitat en aquest punt hauria d'haver estat determinant.

En aquesta resolució, com s'esdevé sovint en aquesta matèria, es confon a qui correspon la càrrega de la prova, prova dels fets que no ha de ser aportada per la defensa sinó per l'acusació. Per tant, és l'acusació i no la defensa qui hauria d'haver sol·licitat l'ordre judicial per conèixer la llista dels missatges. I això amb independència que un informe d'una companyia telefònica no hauria de valorar-se com a informe de part, pel mer fet que l'hagi sol·licitat la defensa.

Per això és més conforme i respectuosa amb les garanties derivades del dret constitucional de defensa la SAP Girona 1742/2008 (Sec. 4a), en la qual s'absol d'un delictes d'amenaques per haver-se fonamentat la condemna

exclusivament en les declaracions de la dona, i es posa de manifest la importància de la documental que hauria pogut proporcionar la companyia telefònica, que hauria hagut de sol·licitar l'acusació. En la referida resolució, en el mateix sentit de respecte de la càrrega de la prova, es posen de manifest els problemes probatoris derivats del procediment d'urgència, entenent que els dèficits probatoris «no poden ser imputats al deure de l'acusat». Per altres raons, però en el mateix sentit, SAP Girona 1458/2007 absol d'un delictes de maltractaments per falta de credibilitat de la testifical de la dona, sense haver-hi altres proves, per entendre que el motiu per denunciar es troba en la recerca de facilitats o avantatges per a la separació.

En aquest context poden tenir gran utilitat les testificals dels agents que acudeixin al lloc dels fets quan sigui possible, com es posa de manifest en la SAP Girona 1833/2008 (Sec. 4a). Importància d'aquesta testifical que queda palesa també en la SAP Barcelona 10080/2008 (Sec. 20a), en la qual es manté la condemna, malgrat la retractació de la dona, sobre la base del testimoniatge dels Mossos d'Esquadra.

Retractació de la dona que segueix sent un dels problemes per condemnar en aquest àmbit, i molt especialment en els supòsits més greus, en què la víctima està més condicionada en la seva llibertat per la violència mateixa exercida habitualment sobre ella. Cal no oblidar que, des d'una perspectiva politicocriminal, les retractacions de la dona i la falta de denúncia estan en l'origen de la legislació en matèria de violència de gènere, a partir de l'existència de molts casos en què la víctima es retracta de les declaracions efectuades a la comissaria o fins i tot davant el jutjat d'instrucció, en l'acte del judici oral. En aquest sentit, en la SAP Barcelona 10061/2008 (Sec. 20a) es confirma la condemna, sobre la base de les declaracions de la víctima a comissaria, unit a les testificals de la mare i el germà. En el mateix sentit, SAP Lleida 606/2008 (Sec. 1a) manté la condemna per l'art. 153 CP, en un supòsit d'agressió mútua, tot i que la víctima va renunciar a les accions civils i penals.

Quan es tracta de testificals de familiars propers en general se'ls atorga una eficàcia determinant, quan, segons les circumstàncies concorrents, se n'hauria de plantejar també la qüestió de la credibilitat.

El problema de la credibilitat de les declaracions de la víctima se suscita ja en el moment que ha de resoldre's sobre l'ordre de protecció. Ordre de protecció que, en general, es concedeix a partir de les meres declaracions de la denunciant, tot i que, en algunes ocasions aquesta tendència és limitada per l'Audiència, com succeeix en la IAP Barcelona 7956/2008 (Sec. 20a), que deixa sense efecte l'ordre de protecció concedida.

Una situació similar se suscita en relació amb el sobreseïment o no i la condemna per violència de gènere. Un exemple n'és la IAP Barcelona 8880/2008 (Sec. 20a), que ordena la reobertura d'unes diligències prèvies, que havien estat objecte de sobreseïment pel Jutjat de Violència sobre la Dona de Vic, sobre la base que només es comptava amb el testimoniatge de la dona i els fets van consistir a treure amb força de la seva casa la dona amb la qual «havia mantingut una relació sentimental».

#### **4.10.2 Dispensa de declarar**

Atenent que, precisament per la naturalesa dels fets que s'enjudicien, entre autor i víctima hi ha una relació que, en general, planteja una qüestió conflictiva respecte de la dispensa de declarar, la Secció 20a de l'Audiència Provincial de Barcelona havia mantingut, fins a la sentència de 19 de desembre de 2006, que l'omissió en l'acte del judici de l'advertiment a un testimoni de la dispensa de declarar contra l'acusat, en el cas de ser una de les persones esmentades en l'art. 416.1 LECRIM, implicava l'obtenció irregular de la prova testifical, i per això no podia ser objecte de valoració a l'empara de l'art. 11.1 LOPJ. En el mateix sentit, SAP Tarragona 283/2007, malgrat que es tractava d'una parella de fet i en aquest moment no estaven convivint.

Aquest criteri va variar a partir de la sentència de 19 de desembre de 2006, atenent a la doctrina emanada de les sentències del TS de 27 d'octubre de 2004, 8 de gener de 2002 i 6 d'abril de 2001. En l'actualitat es considera que la infracció processal no té la mateixa transcendència en tots els casos, i és irrellevant quan el testimoni coneixia en l'acte del judici aquesta possibilitat, com passa quan ja ha estat fet aquest advertiment en la seva declaració davant el jutjat d'instrucció o quan el testimoni exerceix l'acusació particular, ja que l'adopció d'aquesta posició processal revela la seva intenció d'aportar les proves que acreditin els fets de l'acusació que sosté.

Per altra banda, en relació amb la dispensa de declarar per tractar-se d'una situació anàloga al matrimoni, va haver-hi en el seu moment una doble postura. Molts jutges d'instància reconeixien que podia interpretar-se inclòs aquest supòsit en la dispensa de declarar, amb l'argument que calia interpretar el referit precepte segons els valors de la societat actual. Les audiències provincials, per la seva banda, sostenien la tesi contrària, de la literalitat, amb base en la jurisprudència del Tribunal Suprem: «no pot concloure's que l'assimilació entre el matrimoni i la unió de fet tingui caràcter general en l'ordenament jurídic, i com que no es recull específicament la dispensa de declarar en judici de la persona unida de fet a l'acusat, considerem que no podem efectuar interpretacions laxes d'una norma excepcional a propòsit de la prova testifical, quan el que es pretén a través de la via processal és l'obtenció de la veritat material, per la qual cosa concloem que només el "cònjuge" està emparat per aquella dispensa legal». (Vid. SAP Barcelona 4551/2007, 732/2006, 2103/2007, Sec. 20a.) Sostenen aquestes sentències la «conveniència d'excloure de la dispensa el cònjuge en els supòsits que l'esposa és la víctima dels delictes de violència domèstica, ja que a través de la utilització d'aquest dret a no declarar en el judici podria arribar-se a situacions de privatització *de facto* d'aquests delictes».



Aquesta divergent interpretació es va dissipar, i la dispensa s'aplica per a les relacions anàlogues a les de matrimoni a partir de la STS 22 de febrer de 2007, entre d'altres. (Vid. SAP Barcelona 7576/2007, 35/2007, 1007/2007 Sec. 20a) (Vid. també SAP Barcelona 3721/2007, 702/2006, 703/2007 Sec. 20a) Per contra, en SAP Barcelona 11070/2007 s'afirma que no hi hagi obligació d'advertir de la dispensa.

#### **4.11 Conclusions**

- 1r En l'anàlisi relativa a l'aplicació de la legislació en matèria de violència de gènere en les resolucions emeses pels tribunals de justícia de Catalunya s'adverteix com ha anat evolucionant i, en gran mesura, consolidant-se una determinada interpretació dels diferents problemes que suscita. Aquesta progressiva unificació de la jurisprudència té un aspecte positiu en la mesura en què es respecta en major mesura la seguretat jurídica. Tanmateix, en sentit contrari, i com a conseqüència d'aquesta estabilització, s'està produint un cert automatisme en la solució dels casos. Això condueix, en alguns supòsits, a no prendre's en consideració les diferències objectives i subjectives existents en els fets objecte d'enjudiciament; diferències que haurien de determinar una qualificació jurídica diferent.
  
- 2n Hi contribueixen, així mateix, dues qüestions d'índole processal, possiblement adequades en el plantejament, però que no deixen de plantejar problemes. Els judicis ràpids determinen que moltes vegades la prova no sigui suficient per desvirtuar la presumpció d'innocència, pel que s'adverteix que, tot i que no es digui expressament, hi ha una certa presumpció de culpabilitat. Per altra banda, el fet que tots els supòsits relacionats amb la violència de gènere i domèstica es resolguin en els jutjats de violència contra la dona i es recorrin en seccions *ad hoc* de les audiències, amb els innegables aspectes positius que comporta, condueix al relatiu automatisme a què ens referíem.

- 3r No és aliè a això el fet que gairebé no s'apliqui l'art. 173.2 CP, puix que atenent a les característiques del procés n'és difícil l'aplicació. No obstant això, és cert que, des d'una perspectiva psicològica i criminològica, se susciten problemes afegits. La realitat més greu derivada del masclisme que la llei de violència de gènere pretén castigar i, en darrer terme, eradicar o almenys disminuir, és aquella en què hi ha un maltractament habitual, vexatori, possiblement en molts casos de baixa intensitat, examinant el cas concret. El delictes contra la integritat moral previst en l'art. 173.2 CP és evident que pretén castigar conductes d'aquesta naturalesa, però fins al moment es pot afirmar que la seva eficàcia és mínima, en la mesura en què no s'aplica.
- 4t Caldria reconsiderar també el problema que sorgeix, no tant per la regulació en matèria de violència de gènere, sinó per la prevista per als delictes de lesions. La diferenciació entre delictes i falta a partir que es requereixi o no tractament medicoquirúrgic comporta que es qualifiquin com a falta supòsits amb un desvalor molt superior al d'altres delictes contra béns jurídics menys rellevants, com la propietat. En l'àmbit de la violència de gènere això «se soluciona» a través de l'aplicació de l'article 153 CP. Hem marcat aquest «se soluciona» perquè també en aquest cas es qualifiquen igual conductes amb un desvalor molt diferent. És a dir, es qualifica com a delictes de l'art. 153 CP tant una empenta o una bufetada com una veritable pallissa que provoca lesions, sempre que s'entengui que no han requerit tractament mèdic o quirúrgic. En aquest context no es prenen en consideració ni els mitjans empleats ni les circumstàncies concurrents, com pot ser, per exemple, la traïdoria.
- 5è En el tractament jurisprudencial de les agressions mútues és quan es palesa la total objectivació de la interpretació de l'art. 153 CP: És a dir, les declaracions del Tribunal Constitucional i de la jurisprudència de les audiències, en el sentit que l'aplicació del referit precepte requereix que

concorri voluntat de «dominació» no es prenen en consideració en la pràctica. És evident que no es pot entrar en la ment del subjecte per saber si actua per masclisme i voluntat de dominació o/i vexatòria, però no n'és menys que a través d'indicis pot provar-se que no hi concorre. Això és evident en els supòsits d'agressions mútues, especialment quan es coneix el motiu de la baralla i aquest no guarda cap relació amb els referits mòbils. Qüestió diferent és quan no és una agressió mútua sinó que hi ha una agressió prèvia de l'home, i la dona únicament es defensa.

6è En relació amb la concurrència de circumstàncies atenuants o eximents, en particular l'alcohol o drogues i determinades malalties mentals com esquizofrènies i gelosia patològica, cal evidenciar dues qüestions. La primera que les addiccions que no es poden prendre en consideració per eximir quan el subjecte coneix que es torna molt agressiu en aquests supòsits però no tant perquè no s'hagi provat que concorre l'eximent plena, com afirma la jurisprudència, sinó perquè en l'art. 21.2 CP se n'exclou l'aplicació quan s'hauria hagut de preveure aquesta situació. Malgrat això, en tots els supòsits en què el subjecte actuï en situacions d'aquesta naturalesa això hauria de ser sempre pres en consideració en la determinació de la pena, molt especialment, en atenció a la possibilitat de substitució per programes de penes de presó per tractament de rehabilitació.

7è Respecte de les agreujants és important que es tingui sempre en consideració el respecte del principi de *non bis in idem*. Aquesta qüestió se suscita especialment en relació quan la realització de la conducta es duu a terme en el domicili o en presència de menors. En aquest sentit, un sector de la jurisprudència ha desenvolupat una doctrina respectuosa amb l'esmentat principi. Es tracta en essència d'imposar l'agreujant de domicili exclusivament en dos supòsits: quan s'hagi buscat aquesta situació per assegurar-se la perpetració del delictes, com una forma de traïdoria, i quan

el fet que es dugui a efecte en el domicili, per les circumstàncies concurrents, impliqui una violació de la intimitat. En ambdós supòsits, com es pot advertir, en lloc d'aplicar les agreujants específiques es podia imposar l'agreujant de traïdoria, en el primer cas, i un concurs amb un delicte de violació de domicili, en el segon.

## **5 ASPECTES PROCESSALS ESPECÍFICS: LES CONFORMITATS PENALS I LA RESPONSABILITAT CIVIL DEL DANY A LES VÍCTIMES**

Des del punt de vista processal, les següents apreciacions se centraran en quatre punts principals. En primer lloc, es parlarà de la prova en aquests procediments, qüestió que s'acostuma a deixar de banda però que condiciona l'èxit de la majoria d'aquests processos i que, inexcusablement, s'ha de tractar en aquest informe perquè ha estat objecte d'anàlisi estadística. En segon lloc es parlarà de mesures cautelars, tot i que breument perquè la seva eficàcia serà valorada en aquest informe des d'altres punts de vista que poden dir molt més de la seva eficàcia. En tercer lloc s'abordaran les falles de l'actual sistema de responsabilitat civil i de la seva realitat pràctica. I en darrer lloc es reflexionarà sobre la incidència de la conformitat en aquests procediments.

### **5.1 Deficiències de les diligències d'investigació i dels mitjans de prova**

Una característica comuna en la investigació dels delictes de violència sobre la dona és que cal actuar molt ràpidament. Es tracta de delictes que prou vegades no deixen cap vestigi, o els que deixen són molt febles passades només unes poques hores o dies.

En tota la jurisprudència analitzada es veuen deficiències importants en aquesta matèria. Pràcticament de manera sistemàtica només es practiquen les declaracions del suposat agressor i la suposada víctima, i sempre són practicades per la policia, la qual cosa comporta una eficàcia molt minsa o nul·la de cara a una possible condemna.

Per altra banda, apart de les esmentades, hom acostuma a practicar només la diligència pericial mèdica (incloent-hi l'aspecte psiquiàtric), que és l'única que de vegades aporta algun element més fiable de convicció per poder jutjar el cas

de manera adient. En tot cas, en els supòsits de maltractament habitual és fonamental l'examen psiquiàtric a càrrec dels serveis d'assessorament tècnic. I aquest informe, per manca de mitjans, acostuma a trigar entre 3 i 4 mesos en emetre's. A més, la diligència pericial mèdica sovint és completament infructuosa, perquè les agressions lleus no deixen lesions ni tan sols laceracions que demostrin l'existència de l'agressió. I l'estrès posttraumàtic pot no durar tants dies com per poder ser apreciat en tota la seva realitat o pot estar ocult en el síndrome complex que pateix la dona maltractada. Per altra banda, els insults i les amenaces freqüentment no deixen ni aquests vestigis.

Per consegüent és fonamental, com després es detallarà, una atenció prioritària a la presència d'altres vestigis, especialment en els telèfons mòbils dels implicats i en llurs comptes de correu electrònic, així com en la recerca de possibles testimonis de l'agressió entre el veïnatge o entre els vianants, si el delicte es va produir a la via pública. De vegades, el que altres persones han vist o han sentit, acompanyat dels missatges que freqüentment s'envien els implicats, pot resultar decisiu per aconseguir jutjar degudament el cas.

El problema, però, cal reconèixer-ho, no és només de les investigacions dels delictes de violència sobre la dona, sinó que en realitat es tracta d'un problema de tota l'estructura de la investigació penal, que respon a un model que estava vigent al segle XIX, però que hores d'ara resulta absurd. La Llei d'Enjudiciament Criminal, en concret, parteix de la base de què qui investiga és el jutge d'instrucció, quan en realitat qui ho fa és la policia judicial.

En aquesta línia, el primer que caldria fer és una divisió clara de la feina que fa cada operador jurídic. En aquesta matèria tenim fins a cinc operadors diferenciats: la policia judicial, els serveis d'assistència mèdica i psicològica, els jutges d'instrucció, els fiscals, i, finalment, els jutges que enjudiciaran el cas i dictaran la sentència. Només tenint clar què ha de fer cadascú s'eviten duplicitats en les actuacions,

pèrdua de recursos i ineficàcia general de tot el procediment. A continuació s'exposaran les tasques que hauria de fer cadascú d'aquests operadors.

- Policia judicial: La seva missió principal ha de ser de recollida urgent dels vestigis del delicte, especialment d'aquells a on hagi pogut restar un indicatiu que calgui conservar ràpidament. En aquest sentit, en els casos de violència sobre la dona la policia hauria d'ocupar els telèfons mòbils dels implicats per tal de fer immediatament la recerca de missatges curts o de mails que hagin pogut quedar al telèfon. No es tracta de què els policies mirin aquests missatges –tot i que a la pràctica ho fan de manera jurídicament molt discutible i fins i tot els transcriuen–, sinó només de què ocupin aquests terminals, deixant de banda les targetes SIM, atès que aquestes no emmagatzemen la informació de trucades i missatges. D'aquesta manera, amb un altre terminal, la persona pot continuar utilitzant el seu telèfon.

Per altra banda, haurien de poder donar immediat avís als servidors dels comptes de correu electrònic dels implicats per tal de què aquests servidors custodiïn la integritat de les diferents carpetes de les adreces de correu. Novament no es tracta de mirar aquests correus, sinó simplement de garantir-ne la seva integritat. Per tal de fer això, cal establir legalment la deguda coordinació entre la policia i aquests servidors.

En tercer lloc, cal que ocupin qualssevol objectes que hagin pogut servir per a cometre el delicte. I si han quedat vestigis al domicili, en cas de delicte flagrant han de prendre les corresponents fotografies i recollir degudament les diferents proves en un acte d'inspecció ocular, tal i com es practica en d'altres investigacions.

Fixem-nos bé que les dues primeres diligències esmentades, en no afectar drets fonamentals, poden fer-se per la pròpia policia sense necessitat de cap autorització judicial. I pel que fa a la tercera, si el delicte és autènticament

flagrant, és la pròpia llei la que autoritza a entrar en el domicili i efectuar el corresponent escorcoll.

Cal destacar que en cap d'aquestes diligències s'ha inclòs la declaració dels implicats. Aquesta només tindrà lloc, *in situ* si és possible, per tal d'afavorir la investigació en la pròpia escena del delictes. Però és inútil la declaració en dependències policials d'aquests subjectes, atès el que es dirà després en relació als jutges d'instrucció. A més, per la víctima és un tràngol declarar a comissaria, i l'agressor un cop a comissaria acostuma a negar-se a declarar, per la qual cosa el tràmit globalment acaba sent inútil.

En canvi, sí que és necessari que, també *in situ*, prenguin almenys les dades dels possibles testimonis –el que ja es fa sovint–, per tal de poder citar-los a declarar al judici.

- Serveis d'assistència mèdica: Es pensa, normalment, que l'existència d'aquests serveis degudament coordinats amb els jutjats d'instrucció, pot afavorir que les víctimes estiguin millor ateses i que es puguin fer constar més elements de convicció sobre l'agressió de cara al judici.

La realitat és que no té per què ser així en absolut. En primer lloc, mai no hi haurà prou recursos per a tenir personal sanitari especialitzat de suport en tots els jutjats de violència sobre la dona. En segon lloc, no a tot arreu hi ha un jutjat de violència sobre la dona. A més, inclús a on hi ha serveis assistencials especialitzats per a fer constar la probable existència d'un maltractament habitual, aquests informes es retarden més d'allò que és raonable, com hem vist abans.

- Jutges d'instrucció: Aquest agent és, segons la llei, gairebé l'únic òrgan que fa les investigacions al procés penal. Aquesta realitat és falsa i obsoleta. A finals del segle XIX gairebé no existia la policia judicial i era perfectament normal que hagués de ser el jutge, amb el poc personal que tenia al jutjat, qui hagués de fer les investigacions.



Aquesta és la raó per la qual es detallen a la llei les diligències d'investigació d'un jutge (declaració de testimonis, d'imputats, diligències pericials i fins i tot la inspecció ocular), i en canvi hi ha un buit legal absolut pel que fa a la realització d'aquestes mateixes diligències a càrrec de la policia, que és normalment qui les fa en primer lloc, totes elles, i de vegades de manera exclusiva (inspecció ocular).

Aquesta realitat legal és distorsiona molt perquè provoca duplicitats absurdes en les actuacions (per exemple, declaracions dels implicats primer davant de la policia i després davant del jutge), la qual cosa contribueix per a fer encara més farragós el procés, fent que tret dels casos en els que se celebra un judici ràpid, l'enjudiciament d'un suposat maltractador pugui endarrerir-se fins a un any després de la denúncia de l'agressió, la qual cosa frustra l'eficàcia de tot el sistema en el seu conjunt.

Per això, caldria limitar l'actuació del jutge instructor a allò que és essencial: garantir la regularitat i el respecte als drets fonamentals durant tota l'actuació policial, sense més. A diferència del que succeeix ara, es tracta d'una feina de supervisió, i no pas d'actuació efectiva en les investigacions. És a dir, en principi el jutge només ha de revisar, d'ofici, les actuacions realitzades, intervenint sols si hi ha una denúncia d'actuacions indegudes per part de l'autoritat policial. Amb això s'aconseguiria descarregar la feina d'aquests jutjats concentrant la seva actuació en els extrems esmentats, la qual cosa agilitzaria molt l'actuació del jutjat i podria fins i tot servir per reduir i abaratir la seva estructura burocràtica.

- Fiscals: Junt amb l'anterior proposta s'hauria de potenciar el paper dels fiscals, creant-ne noves places i modificant la seva manera de fer.

Actualment la realitat és que el fiscal és aliè a les investigacions en els supòsits de violència de gènere. Per la seva pròpia naturalesa, no participa en absolut en cap investigació dels fets abans de l'obertura judicial de la instrucció –com sí que fa amb ocasió d'altres delictes–. Per altra banda, el seu coneixement de les actuacions policials es limita a la fase final de la instrucció, quan se li demana

que formuli, si s'escau, escrit d'acusació, però és aliè gairebé de manera completa al que succeeix durant la instrucció.

## **5.2 La problemàtica de les mesures cautelars**

En matèria de mesures cautelars la problemàtica és ben coneguda i, fet i fet, des del punt de vista processal es redueix a dos problemes: l'incompliment de les ordres d'allunyament, amb diferents incidències, causes que motiven els incompliments i conseqüències sovint terribles; i en segon lloc, l'estada a presó provisional, abans de ser jutjades, de persones sense antecedents, la qual cosa potencia el patiment de subjectes que constitucionalment gaudeixen de la presumpció d'innocència.

A les estadístiques es comprova un recurs sistemàtic, i lògic, a la mesura de l'allunyament, com a conseqüència sovint de la pròpia ordre de protecció, així com un recurs més minoritari (entre un 10 i un 15% dels casos), també lògic, a la presó provisional, que malgrat l'amplitud amb la que està prevista a la llei, a la pràctica s'observa que els jutges només recorren a ella en casos autènticament greus, la qual cosa és correcta tenint present que és una mesura molt greu i a la que només es pot recórrer subsidiàriament, és a dir, quan no hi ha cap altra mesura restrictiva de la llibertat menys greu que asseguri les mateixes finalitats que es pretenen amb la presó provisional. En aquest cas aquesta finalitat és, sobretot, l'evitació de la reiteració de l'acte de violència, sense descartar del tot, però, el risc de fuga o de destrucció de proves.

Malgrat tot, la situació és lluny de ser ideal, com ja s'ha dit. No es troba la manera de fer complir les ordres d'allunyament en tots els casos. Normalment no s'incomplixen, però quan es produeix l'incompliment les conseqüències són sovint dramàtiques. Per altra banda, resta el problema ja indicat amb la presó provisional. I a més, existeix certa disparitat de criteris entre els jutges a l'hora d'ordenar aquestes mesures.

Començant amb l'ordre d'allunyament, ja s'ha dit que si es redueixen al mínim els temps d'espera en el judici, serà molt més fàcil fer-les complir, si a més la mesura s'acompanya de mitjans tècnics com les polseres telemàtiques de localització, el desenvolupament de les quals és encara molt deficient. En tot cas, l'ordre d'allunyament també comporta altres danys, com ara la frustració de les visites als fills, o fins i tot la impossibilitat del sospitós d'assistir al lloc de treball o de visitar familiars que visquin a prop de la víctima.

Cal resoldre també aquest problema, reconeixent un fet del que potser es parla poc, però que cal enfrontar. L'ordre d'allunyament, inevitablement, provoca molèsties al subjecte d'aquesta ordre, de vegades molt greus, com les esmentades. Però insisteixo que això moltes vegades és inevitable si es vol protegir la dona eficaçment. Per això, l'única solució és que duri poc la situació d'incertesa abans de la sentència. Qualsevol persona pot suspendre durant 15 dies les seves activitats habituals sense patir cap mal autènticament irreparable. A més, celebrant el judici de manera ràpida és menys probable que sospitós i víctima tinguin l'oportunitat de trencar l'ordre d'allunyament, la qual cosa produirà menys situacions veritablement incomprensibles com les que succeeixen actualment quan és la pròpia víctima qui trenca voluntàriament l'allunyament.

El mateix succeeix amb la presó provisional. Si el cas es jutja ràpid, no caldrà restringir d'aquesta manera la llibertat de ningú, o bé el sospitós podrà gaudir d'un règim penitenciari especial que, sense provocar una situació d'aïllament, no hagi de conviure a la presó en dependències a on comparteixi la vida quotidiana amb altres presos, amb els efectes criminògens que se'n poden derivar. A més, fent que el període de restricció de llibertat durés poc, seria molt poc probable la disparitat judicial de criteris que s'ha esmentat abans pel que fa al fet d'ordenar la presó provisional, la qual cosa és extensiva a la mesura cautelar d'allunyament.

Per altra banda, hi ha un darrer tema que es podria resoldre immediatament si el cas es jutja de manera ràpida. Actualment provoca sovint una gran polèmica la competència civil dels jutjats de violència sobre la dona, amb uns detalls d'aquesta polèmica que són ben coneguts i que ara no venen al cas, a més de ser molts d'ells força discutibles. Ara bé, en alguns casos la celeritat no redunda en eficàcia i per això cal atemperar el proces penal al proces de la dona que pateix síndrome de dona maltractada.

### **5.3 La responsabilitat civil**

En aquesta matèria cal fer una petita explicació prèvia. La responsabilitat civil és en el sistema espanyol, per economia processal, una part rellevant del procés penal, que enjudicia l'existència dels danys materials i morals derivats del delictes, determinant-ne una indemnització.

Legalment, l'art. 108 de la Llei d'Enjudiciament Criminal obliga al Ministeri Fiscal a demanar la pretensió civil de rescabament en tot cas, sense possibilitat d'opció, amb l'única i exclusiva excepció de què la víctima hi renunciï expressament.

Fins i tot per preveure el cas freqüent de què la víctima no vulgui formular acusació contra el sospitós, això tampoc implica legalment cap renúncia a la pretensió civil. L'art. 110 de la mateixa LECrim diu ben clar que un cop que se li ha ofert a la víctima ser part acusadora al procés, encara que no vulgui, sempre i quan no hi hagi renunciat de manera "*expresa y terminante*" a la indemnització, el fiscal l'haurà de demanar.

La pretensió civil, però, és una opció per a la víctima, és clar, i el jutge en cap cas la pot imposar en contra de la seva voluntat, ni tan sols d'ofici, en absència d'aquesta voluntat, si ningú li demana, perquè això trencaria la necessària vigència del principi dispositiu propi del procés civil, que fa que aquest procés estigui presidit pels valors democràtics que impedeixen una intromissió de

l'autoritat judicial en els assumptes privats dels ciutadans. Si la víctima, però, no hi renuncia expressament, el Ministeri Fiscal, insisteixo, està obligat a demanar aquesta indemnització. Per tant, en aquesta matèria no poden haver-hi dubtes.

Malgrat tot, s'observa un desinterès en les víctimes en demanar aquesta indemnització. Aquesta situació ha de canviar. El Ministeri fiscal ha de demanar sempre la pretensió civil de manera expressa, amb independència del que digui la víctima si no existeix una renúncia molt clarament formulada. I a més, no cal oblidar que aquesta indemnització ha de tenir present –seguint el que diu el Codi penal– també el dany moral, és a dir, el pagament en diners del perjudici psicològic greu que sempre pateix la víctima en aquests casos.

I és que és en aquest punt a on rau el problema principal. Novament en el criteri dels jutges, que dubten massa sovint sobre el fet d'imposar aquesta indemnització. El fet és que no pot ser que sempre s'estigui dubtant de si aquest perjudici concorre o no. La rellevància sociològica d'un acte de violència sobre la dona és actualment –i sortosament– tan alta, que des del punt de vista lògic és molt difícil que aquest perjudici moral no concorri gairebé sempre. La víctima no guanya res, finalment, amb una condemna penal. El trastorn provocat per la situació d'estrès viscuda per l'acte de violència s'hauria de mesurar de manera bastant precisa, atès que la varietat dels actes no és tan diversa com per no poder establir uns criteris clars de còmput, deixant sempre la porta oberta, evidentment, al criteri del jutge en casos particulars que es puguin apartar de la regla general.

Però des del punt de vista processal, a efectes probatoris, no es pot dubtar de què qualsevol acte de violència genera uns perjudicis morals en la víctima. No és una qüestió de veure si la víctima està més o menys impressionada pel que ha passat. Quan qualsevol persona rep una agressió i aquesta agressió es demostra, l'acte violent no li pot ser indiferent des de cap punt de vista. La

sensació d'impotència i de neguit per si es tornarà a repetir gairebé sempre hi és present, de manera que tot i que no sóc partidari d'establir un criteri de prova legal que obligués als jutges a condemnar sempre a una indemnització en aquests casos, en canvi sí que crec que caldria establir una recomanació en aquest sentit en la llei. Les normes de prova legal, que obliguen al jutge a tenir per provat un fet sense haver-ho comprovat, són antiepistèmiques, és a dir, contràries a la lògica. Per això, és més que suficient establir una admonició dintre del text legal, recordant que el jutge, en aquests casos de violència sobre la dona, s'haurà de pronunciar expressament sobre l'existència de dany moral. Amb això ja hi hauria més que prou perquè les condemnes per dany moral es multipliquessin, sense necessitat de lligar de peus i mans els jutges, el que sempre reflecteix una desconfiança en ells i, en definitiva, en tot el funcionament del sistema.

Paral·lelament, caldria incentivar la motivació de les víctimes per demanar aquestes indemnitzacions. La situació és que moltes vegades les víctimes no volen, absurdament, "empitjorar les coses", o bé la seva dignitat les porta a pensar que el mal que han patit no es paga amb diners. Tots aquests pensaments només afavoreixen l'agressor, que a més tindrà la sensació de que els seus actes li surten gratis, i potser amb una resposta penal no tan dura com probablement havia esperat.

Per això, sense caure en l'automatisme, en el propi acte de l'oferiment d'accions (art. 109 LECrim) que es fa des de bon començament al procés i que serveix per recordar-li els seus drets a la víctima, fora necessari establir legalment una informació més àmplia d'aquests drets indemnitzatoris en els supòsits de violència sobre la dona, per tal de que la víctima no vegi amb prevenció la qüestió de la indemnització, sinó que sigui capaç de demanar-la sense prevenció. S'hauria de reflexionar sobre la incidència concreta del canvi de redacció de l'art. 109 LECrim, però potser d'aquesta forma s'aconseguirien unes condemnes que serien beneficioses per la dona i per la global imatge i

funcionament del sistema, i que tindrien com a resultat que aquesta part tan rellevant del procés penal, la indemnitzatòria i reparatòria, no caigui en l'oblit.

#### **5.4 La conformitat i la seva escassa incidència actual**

En darrer lloc, cal tractar un últim problema: la conformitat dels acusats amb la pena dictada, que provoca rebaixes considerables d'aquesta pena a l'emparedat del règim legal actualment existent, i que podria frustrar les expectatives de resposta penal del sistema davant dels actes de violència sobre la dona, provocant efectes, novament, criminògens.

Cal concretar molt bé què és la conformitat i sobretot què implica, encara que sigui d'una manera breu. La conformitat no és pas un acte de reconeixement dels fets, encara que la llei ho pugui deixar entreveure de vegades, però és completament fals. La conformitat només és una forma d'acabar prematurament el procés penal si el sospitòs es mostra d'acord amb la pena demanada per l'acusació. No és gens infreqüent, a més, que aquesta pena es negociï entre els fiscals i els defensors. Aquesta és una pràctica molt estesa, que estalvia força feina –no cal celebrar el judici i la sentència és ben senzill–, però que deixa la víctima en una situació d'indefensió, no diré total perquè podria haver estat part en el procés, però sí parcial, perquè la sensació de que no s'ha jutjat l'agressor és perfectament real. I també la sensació que les seves malifetes li han sortit pràcticament gratis.

Tanmateix, no crec que pagui la pena desenvolupar la problemàtica anterior perquè al contrari del que podria ser esperable, no és aquest el problema actualment en matèria de violència sobre la dona. Al contrari, tot i que la situació no va començar així i abans hi havia moltes més conformitats, actualment s'observa que la seva incidència es pràcticament excepcional. Els agressors acostumen a no conformar-se perquè confien en un fet que succeeix prou sovint: que la víctima, un cop al judici, es nega a declarar utilitzant la dispensa de l'art. 416 LECrim, que li permet negar-se a declarar perquè és

cònjuge de l'imputat o manté una relació anàloga, malgrat que això darrer no ho diu la llei però sí la jurisprudència. La raó és exactament la mateixa que feia no demanar la indemnització: la por, la voluntat de "no empitjorar les coses", o fins i tot la dació d'una teòrica oportunitat per part de la víctima que de vegades acaba tenint resultats dramàtics.

La solució a aquest inconvenient passa per fer una reflexió prèvia: el problema de la violència sobre la dona no és només un problema de la dona afectada, sinó que és un problema social que fa que aquests delictes siguin invariablement públics, és a dir, que els pugui perseguir l'Estat sense necessitat de denúncia de la persona ofesa. Si això és així, el que resulta impropï és l'existència de la dispensa de l'art. 416 LECrim, que està pensada per altres realitats que responen a les necessitats d'altres èpoques en les que tot allò que passava a l'àmbit familiar es considerava privat. Hi havia lleis antigues que fins i tot prohibien els jutges d'interessar-se per aquests temes. D'aquestes prohibicions prové la dispensa esmentada.

El dubte està en si proposar l'abolició d'aquesta dispensa, almenys en els casos de violència sobre la dona, atès que d'aquesta manera la dona tindria obligació de declarar com a testimoni, malgrat que aquesta obligació és jurídicament molt discutible perquè la víctima no és pròpiament un "testimoni", sinó un subjecte molt proper en la seva naturalesa jurídica a la part litigant al procés, idèntica en aquest sentit a l'agressor a efectes probatoris. I una part litigant al procés en absolut té l'obligació de declarar en cap procés, sigui l'acusat o sigui la víctima.

Però a banda d'aquest tema, que és bastant més complex del que s'ha exposat, el que és necessari preguntar-se és si aquesta abolició de la dispensa seria eficaç, atès que malgrat l'existència de l'obligació a declarar, no s'evitarien les retractacions. En aquest sentit, potser no queda més que insistir en la absoluta necessitat de què el judici se celebri ràpid, més que ara fins i tot



amb la tramitació del judici ràpid, per tal de reduir la incidència de la retractació. Tanmateix, les retractacions es produeixen prou vegades passades només unes poques hores, per la qual cosa aquesta mesura, en aquest cas concret, podria no ser del tot eficaç.

Per això, potser fora molt més raonable insistir en la deguda realització de la recollida de vestigis que abans s'ha esmentat, per tal de permetre el jutge basar la seva convicció en altres elements menys complexes que la declaració de la víctima, podent prescindir sobretot d'ella si tots els elements de convicció que figuren al procés porten a un resultat contrari al que diu aquesta declaració. Dintre del procés no es pot lluitar de cap altra manera contra aquesta realitat perquè, al cap i a la fi, és molt difícil obligar a declarar a qui, en realitat, no vol fer-ho, sense incórrer en pressions absolutament prohibides per l'ordenament jurídic.

En conclusió, l'eficàcia de la perseguibilitat d'aquests delictes passa perquè s'actui degudament en el primer moment i es recullin tots els vestigis del delicte. Si la investigació duta a terme no dona fruits, el cas conclourà de ben segur amb una absolució, amb independència de la culpabilitat del sospitós.

## **6 INDICADORS PSICOLÒGICS DE VALORACIÓ DEL DANY A LES VÍCTIMES DE VIOLÈNCIA DE GÈNERE I ACTUACIONS JUDICIALS REFERIDES A LA VIOLÈNCIA DE GÈNERE**

En el capítol que ve a continuació ens ocuparem d'analitzar totes aquelles informacions que tenen relació amb el que genèricament podríem anomenar "aspectes psicològics" implicats en els procediments judicials sobre violència de gènere. Hem analitzat, per mitja d'una sèrie d'indicadors dissenyats al efecte, com les interlocutòries i sentències relacionats amb delictes de violència contra la dona i primordialment de violència de gènere, son tractats en aquests tipus de processos judicials. No es tractarà només de resumir si els diferents fets delictius de violència de gènere han produït o no "danys psicològics" i com es valora aquest aspecte en les víctimes, també ens hem ocupat de presentar una imatge realista de la implicació de tots aquells aspectes psicològics (tècniques emprades en els processos, aspectes psicològics de les víctimes, dels agressors i de les circumstàncies que varen envoltar als successos jutjats ...) relacionats amb aquests processos. Els resultats els podrem inferir de l'anàlisi dels indicadors plantejats tot i que l'èmfasi fonamental es situarà en el tractament de la violència psicològica al ser la mes difícil de tractar penalment i de la qual ens convé una aproximació mes rigorosa de la que actualment es realitza. Tal i com veurem la realitat del tractament de la violència psicològica al àmbit penal segueix sent una tasca pendent ja que son escasses les identificacions i condemnes generades per aquest tipus de violència i en relació a l'epidemiologia de la violència de gènere.

### **6.1 Els indicadors del tractament de la violència de gènere als processos judicials penals**

La aportació de la Psicologia, com a disciplina aplicada i accessòria del dret, en el àmbit de la violència de gènere te diferents aspectes que fan referència al

menys a tres aspectes i dels quals hem obtingut els indicadors que hem emprat per l'anàlisi empíric de les sentències.

El primer té que veure amb la faceta tècnica que inclou la avaluació i la intervenció. El segon aspecte amb la delimitació dels tipus de violència, especialment amb la denominada "violència psicològica". I el tercer es el que fa referència a les conseqüències, en particular ens ocuparem de la problemàtica del dany psíquic o dany moral. Tots tres aspectes poden ser de gran utilitat en la administració de la justícia en el cas de la violència de gènere.

A partir del anàlisi dels indicadors psicològics pretenen saber quin es el paper i l'efecte que tenen les mesures penals, en tant que resposta inicial i intensa de l'Estat davant dels fets de violència contra les dones, sobre els implicats en aquests fets i especialment sobre les víctimes. L'anàlisi dels indicadors ens permet conèixer de forma analítica aquests processos. Analitzarem la informació d'acord a una sèrie de indicadors que reflecteixen diferents moments del procés penal i com es consideren els aspectes psicològics al llarg dels mateixos.

La sèrie d'indicadors emprats (fins un total de 62) estan classificats per grups i son els següents:

- Grup 1.- Sobre Tècniques i Procediments psicològics
  - Entrevista medicoforensa
  - Simulació i Dissimulació
  - Qüestionaris, Tests Psicològics i Protocols de valoració
  - Valoració del risc futur de violència
  - Entrevista motivacional
  - Psicoteràpia (breu,...)
  - Teràpia de Parella
  - Tractament psicològic (conductual,...)
  - Pla de seguretat i recaigudes

- Testimoni i credibilitat
- Plans d'intervenció i “*empowerment*”
- Grup 2.- Tipus de violència
  - Física
  - Lleu (sense lesions)
  - Greu (amb lesions)
  - Lleus i passatgeres (sense atenció mèdica)
  - Greus amb o sense seqüeles
  - Molt greus i irreversibles
  - Sexual
  - Lleu
  - Greu
  - Psicològica. Abús psicològic que inclou:
    - Humiliació
    - Control del comportament diari i quotidià.
    - Control de la informació que rep/emet la víctima
    - Enfadar-se quan la víctima contradiu l'agressor
    - Degradar i menysprear a la víctima intencionadament
    - Molestar i preocupar a la víctima intencionadament
    - Utilitzar els recursos/patrimoni de la víctima
    - No atendre les necessitats de la víctima
    - Aïllar social i familiarment de la víctima
    - Prohibir la circulació, viatges i moviments lliures de la víctima
  - Prohibir i privar de l'ús del telèfon (i anàlegs) a la víctima
  - Amençar de treure la custòdia dels fills de la víctima
  - Negar a la víctima els recursos econòmics i d'altres essencials i bàsics
  - Trencar/destruir objectes propis de la víctima

- Difondre aspectes privats/intims de la víctima amb l'objecte d'afectar l'honor i l'imatge pública de la víctima
- Econòmica
- Stalking "assetjament no-sexual"
- Grup 3.- Conseqüències
  - Dany psíquic i moral
  - Lesions físiques i discapacitat
  - Victimització (primària, etc.)
  - Trastorn per estrès posttraumàtic
  - Síntomes i trastorns no-específics (ansietat, depressió...)
  - Aïllament social
  - Inadaptació
  - Atenció mèdica primària i ambulatoria
  - Hospitalització i atenció d'urgències
  - Mort
  - Autolesions i intents de suïcidi
  - Consum de drogues i d'altres tòxics

Amb aquests indicadors es varen analitzar les interlocutòries i sentències per tal de veure'n el seu ús. Entenem que la presència de molts d'aquests indicadors reflectirà fins a quin punt el tractament penal de la violència de gènere, en clau psicològica, es de prou qualitat ja que voldria significar que l'acció dels agents jurídics incorpora en el seu llenguatge i en els seus procediments, una sèrie de coneixements propis de la Psicologia com a ciència auxiliar però imprescindible l'abordatge tècnic de la violència contra la dona.

## **6.2 El problema de la Violència de Gènere i la Violència contra la Dona: la ubicació dels indicadors en l'acció judicial.**

La realitat de la violència que exerceixen els homes contra les dones es reconeguda de forma col·lectiva i jurídica, com a tal es considerada un fet a eliminar de les relacions socials per raons ètiques i declarat un comportament

antisocial il·lícit de caràcter públic. Les recomanacions de la ONU, la OMS i les lleis estatals i autonòmiques específiques així ho traslladen de la voluntat social a l'acció pública. Aquest fet rep diferents denominacions que tot i tenir un element comú mantenen certes diferències rellevants, per comprendre millor les causes, les conseqüències i actuar en contra d'elles. Entre els termes més emprats trobem el de Violència Masclista, de Gènere, Domèstica, Contra la Parella, etc. En general nosaltres seguirem la següent preferència per les denominacions. El més genèric es la denominació "contra les dones", seguit per la "masclista", la de "gènere" i la "domèstica o familiar" i com a intersecció entre la de gènere i la domèstica apareix la "contra la parella" (referència comuna a la situació en que la dona es la víctima de la seva parella o ex-parella sentimental) i que en la legislació vigent estatal es la que qualifiquem com de "gènere". Així es com la venim denominant en aquest estudi.

Una primera consideració necessària fa referència al que psicològicament podem identificar com violència de gènere. De fet un del camp de les ciències socials i humanitats en el que va fer molta fortuna el concepte de gènere va ser la Psicologia. En aquest camp es va distingir el concepte sexe del de gènere al classificar a les persones pels seus rols i funcions socials, també per les seves propietats psicològiques associades a la seva categorització sexual. Des d'aquí s'ha generalitzat a totes les ciències socials la idea de que les funcions socials estan estretament relacionades amb la condició "de gènere" dels ciutadans. El tema de la violència contra la dona no podria ser aliè ja que gran part de la violència que reben les dones, especialment aquelles amb relacions de naturalesa sentimental, es deu al seu rol social de submissió i discriminació històrica. L'afegit de que, quan parlem de violència de gènere el agressor tingui un lligam (o l'hagués tingut) sentimental fa que afegim un component molt important a l'hora de comprendre les causes, les propietats i les conseqüències d'aquest tipus de violència que, a mes de tenir present la situació de submissió de la dona fa que la relació entre ambdós membres de la parella tingui un paper molt destacat. Aquest element, la relació entre agressor i víctima, modula

de forma definitiva l'expressió de la violència de gènere (Andres-Pueyo, 2009) i provoca situacions paradoxals com ara la voluntat de la víctima de no denunciar a l'agressor o la de considerar-se la causa de la seva situació.

En un estudi recent de l'OMS (2005), que analitza les relacions entre violència contra les dones i la salut d'aquestes, es contemplen i defineixen 4 tipus de violència exercida contra elles: física, sexual, psíquica i la derivada dels comportaments dominants per part de les seves parelles o ex-parelles (marits, nuvis, etc.). En general la majoria de sistemes de classificació de la violència contra les dones accepta els tres primers i afegeix d'altres com ara el comportament dominant, la violència econòmica, etc. Aquest estudi, realitzat a diferents països que representen una gran varietat cultural i social a nivell mundial, mostra el percentatge de dones que havien tingut parella i que havien patit violència, en algun moment de la seva vida a mans de la seva parella, oscil·lava entre el 15 i el 71% a tot el món. Les taxes més baixes apareixen a entorns urbans d'alguns països (per ex. Japó) i les més elevades a entorns rurals com ara d'Etiòpia i Perú.

Veiem quines definicions i limitacions operacionals son habituals en els estudis epidemiològics i en certa manera en el context jurídic. Per violència o maltractament físic s'entén qualsevol acte de força intencionat que provoqui o pugui provocar danys en l'organisme de la víctima agredida (cops, ferides, cremades, fractures, pallisses, etc.). Aquest tipus de maltractament és el més evident i identificable i per això se li sol donar major importància tant en l'àmbit personal com el social o personal.

**La violència física** s'identifica empíricament com haver estat: bufetejada o haver rebut l'impacte d'algun objecte llençat amb intenció de ferir-la, empesa o haver rebut estirades dels cabells, colpejada amb el puny o algun altre objecte que pugues ferir-la, colpejada amb el peu, arrossegada o objecte d'una

pallissa, estrangulada o cremada a propòsit i amenaçada amb una pistola, ganivet o d'altre arma, intent d'atropellament amb un vehicle, etc.

**La violència o maltractament sexual** té relació amb l'obligació de mantenir qualsevol tipus d'intimitat sexual contra la voluntat de la dona mitjançant amenaces, intimidació, coacció o per dur-se a terme en un estat d'inconsciència o indefensió de la dona. S'inclouen, per tant, les violacions, però també altres agressions sexuals. La dificultat per a identificar per part de les dones aquest tipus de violència protagonitzades per part de la seva parella té a veure sovint amb les creences sobre l'obligació i el dret de mantenir relacions íntimes amb la parella. La violència sexual, s'identifica empíricament en funció dels tres comportaments següents: ésser obligada a tenir relacions sexuals en contra de la seva voluntat, tenir relacions sexuals per por del que pogués fer-li la seva parella i ésser obligada a realitzar algun acte sexual que considerés degradant o humiliant.

**La violència o maltractament psicològic** es refereix als actes o conductes d'abús que poden causar en qui la pateix desvaloració, intimidació, sentiment de culpa, patiment, i disminució o pèrdua d'autoestima. Aquest tipus de maltractament s'emmarca en les relacions d'abús emocional, econòmic, social, ambiental i verbal i alguns exemples serien: humiliacions, insults, crits, menyspreus, burles, acusacions, aïllament social i/o econòmic, amenaces, abandóament, destrucció o dany d'objectes personals. Però també la negació de la violència, la culpabilització o l'atribució de la responsabilitat dels actes violents a la víctima. Tot i que és menys "visible" i difícil de provar, és el que apareix més sovint i les seves repercussions dificulten en gran mesura el tractament i la recuperació de les víctimes.

A nivell psicològic, el dany produït pel maltractament psicològic és tan greu com el produït pel maltractament físic (Echeburúa, 2004). La violència psíquica exercida per la parella s'identificava amb els següents indicadors: ésser



insultada o fer sentir-se malament en referència a ella mateixa, ser humiliada davant dels altres, ésser intimidada o espantada intencionadament (per exemple per llançament d'objectes i crits...), ésser amenaçada amb la realització de lesions físiques (inclosa la mort) a realitzar sobre persones properes a la dona (familiars, amics...).

Segons l'estudi de l'OMS (2005) que venim comentant entre un 20 i un 75% de les dones han estat objecte d'aquest tipus de violència. Els més habituals són els insults, les humiliacions i la intimidació. Hem de recordar que certes amenaces, especialment aquelles que provoquen una creença ferma i/o una por incontrolable, realitzades per la parella sobre la dona haurien de considerar-se anàlogues a d'altres fets propis de la violència física (Andres-Pueyo, 2009).

La darrera categoria de violència contra les dones que s'ha identificat és la que l'OMS denomina "**Comportament dominant**" i és, gairebé sempre, propi de la violència exercida en l'àmbit domèstic o de parella. El comportament dominant inclou actes com els següents: impediment de relacionar-se amb les seves amigues, limitar el contacte amb la seva família biològica, insistir a saber on es troba a cada moment, ignorar-la o tractar-la amb indiferència, enfadar-se amb ella si parla amb algun home, acusar-la constantment de ser infidel i també controlar el seu accés als serveis de salut o d'altre similars. Segons l'OMS la prevalença d'aquest tipus de violència contra les dones es situaria entre el 21 i el 90% (Japó i Tanzània, respectivament). Moltes vegades aquest tipus de comportament violent s'inclou en la categoria de violència psicològica per que té, amb aquesta, una similitud en quan a la forma d'exercir la acció coercitiva que comporta.

Naturalment els actes violents, a més de classificar-se pel tipus de violència al que pertanyen, es poden identificar per la gravetat de les conseqüències que tenen. Normalment entenem la gravetat segons la importància de les lesions

físiques que provoquen i parlem de violència greu (cremades, pallisses...) o moderada (bufetada, empenta...).

Aquesta distinció és molt difícil de traslladar-la a determinats tipus de violència com la sexual, la negligència o la psíquica, però sempre cal tenir present aquest criteri per a considerar de forma precisa la violència contra les dones.

Lorente ( 2005) considera que la violència dirigida cap a la dona s'aparta d'altres formes de violència interpersonal. Les característiques que assenyala com a fets diferencials tenen a veure amb que la violència envers la parella és immotivada, desproporcionada, excessiva, extensiva i amb intenció d'alliçonar i a més, l'agressor és conscient del que fa i de perquè ho fa.

Així, tot i que qualsevol violència és injustificada, l'anàlisi de les circumstàncies en les quals és produïda la violència de parella revela que davant de conflictes mínims és desenvolupa violència de gran intensitat, mentre que en altres tipus de violència sembla haver-hi un llindar a partir del qual la hostilitat passa a ser agressivitat. A més, sovint aquestes conductes van carregades d'una violència excessiva, com, per exemple, l'ús del foc, d'instruments lesius, armes...

D'altra banda, **l'objectiu en la violència envers la dona no és ocasionar lesions, sinó que l'objectiu final és alliçonar, posar de manifest qui té i manté l'autoritat i el control en la relació.** A més, no es limita només a la dona, sinó que l'agressor fa extensives les seves conductes violentes a altres persones del seu entorn (fills, familiars de la dona, amistats...) que consideri que poden ajudar la dona o minvar el seu poder de control.

Podem resumir la especificitat de la violència contra les dones (sigui en el marc de la parella i/o de la família, encara que val també a efectes de la comunitat si tenim en compte que la majoria de vegades la violència s'exerceix sobre les dones per persones conegudes) atenent al següents elements:

1.- *Alta reincidència*: Per dues raons la violència contra les dones té una alta reincidència: a) Es dona entre persones que tenen (o han tingut) una relació interpersonal estreta i continuada en el temps, i b) Degut a la relació estreta és molt més probable que sorgeixen conflictes i actes violents.

2.- Existeix una marcada *Desigualtat* en les relacions entre agressor i víctima, aquesta desigualtat es pot identificar comparant les edats, recursos, rols de poder, etc.

3.- Normalment la violència contra les dones succeeix en un entorn de *privacitat* molt freqüent (dins la llar, en l'àmbit de la família, etc.) i per tant pot passar desapercebuda amb molta facilitat, fins i tot no ser mai coneguda a no ser que la víctima ho denunciï.

4.- Els tipus de violència contra les dones solen ser *variats* i poden presentar-se successiva o *simultàniament* en el temps.

5.- La violència contra les dones, especialment la que es dona en la parella i en el sí de la família, es dona en un context en què la *separació i la ruptura entre agressor i víctima sempre és molt difícil* i de vegades impossible.

6.- Els *sentiments de la víctima envers l'agressor solen ser contradictoris* i molt més complicats del que sent una víctima sobre un agressor desconegut.

7.- Importància del *cicle vital d'agressor i víctima* en el curs de la seva relació o futures relacions violentes.

8.- La *indefinició legal i jurídica de certs tipus de violència* que són confosos, així mentre que el filicidi sempre ha estat penat certs tipus de càstig físic exercits pels pares sobre els fills no queden clars en quant a la seva categoria com a falta o delicte.

9.- El *patró de violència* contra les dones exercit per la parella lluny de correspondre a un fet accidental habitualment segueix un patró de maltractaments *continuats*.

Segons aquestes particularitats de la violència exercida sobre les dones, que com veurem és proporcionalment molt més freqüent entre familiars que entre desconeguts, podem resumir que la violència contra les dones no només és freqüent sinó que a més és repetitiva (amb tendència a la cronificació) per la qual cosa les estratègies preventives han d'incloure, necessàriament, una estimació dels risc de reincidència de l'agressor.

Si comparem la violència exercida sobre la dona per la parella amb realitzada per persones desconegudes, centrada en la violència física i sexual, els resultats avalen l'observació de la molt més gran prevalença de la violència exercida per la parella que la de la resta d'agressors. En una estimació general podem dir que és 5 vegades menys probable que una persona desconeguda agredeixi a una dona que ho faci la seva parella o ex-parella. Tot i així, els agressors més freqüents de les dones són persones que la coneixen, tret de la seva parella actual o anterior, són freqüents entre els agressors persones com ara: els pares, d'altres membres masculins (i de vegades femenins) de la seva pròpia família (biològica i política).

Una breu referència epidemiològica ens ajudarà a situar-nos en la magnitud del problema i ens servirà de referent per comprendre els resultats d'aquest estudi. Presentarem tres referències: la Macro-enquesta del Institut Nacional de la Dona de Espanya, els estudis socio-sanitaris i les taxes de mortalitat.

Totes tres informacions son incomplertes però son el marc de referència del anàlisi de les sentències que presentarem perquè aquesta informació es provinent d'un tipus peculiar de registre de la violència de gènere: aquella que per diverses raons (generalment la seva gravetat i/o cronicitat) arriba als tribunals.

Segons l'última Macroenquesta del Maltractament contra la Dona, realitzada per encàrrec de l'Institut de la Dona de 2006 (MTAS, 2007) la prevalença de la VCP, denominada maltractament en l'enquesta i d'acord a les consideracions legals - "maltractament tècnic" - és d'un 9,6% anual. Al contrari i d'acord a la subjectivitat de les pròpies dones - "maltractament auto referit" - la prevalença assolix un valor del 3,6%. Altres dades de prevalença de VCP obtinguts en estudis específics, com el realitzat per Fontanil i altres (2005) xifren la prevalença de la VCP a Espanya en un 20%. Així mateix Ruiz-Perez i altres (2006), estimen la prevalença de la VCP en un estudi de detecció i garbellament de VCP en l'àmbit de l'Atenció Primària en un percentatge del 30% al llarg de la vida i del 17% l'últim any.

Dos estudis recents, realitzats a Espanya en dos intervals temporals prou distants entre si (1999 i 2006) i amb el mateix instrument d'avaluació (La Conflict Tactics Scale de Strauss adaptada a l'espanyol) ens donen una imatge molt realista de la realitat epidemiològica de la violència contra la dona en el sí de la parella. Es tracta dels estudis de Medina-Ariza i Barberet (2003) i de Calvete, Corral i Estevez (2007) (veure Andres-Pueyo, 2009 per a major detall). El 1999 (Medina-Ariza i Barberet, 2003) van estudiar la prevalença de la violència de gènere a Espanya amb una versió adaptada de la Conflict Tactics Scale Revisada (CTS2) de Strauss (Medina-Ariza i uns altres, 1998). La mostra estudiada tenia una composició heterogènia formada per un total de 2015 casos de dones adultes (majors de 18 anys). Mes recentment Calvete, Corral i Estévez (2007) amb motiu d'un estudi de l'estructura factorial del CTS2 han descrit també la prevalença de la violència de gènere seguint un procés similar al anterior de Medina-Ariza i Barberet. La diferència temporal entre ambdós estudis és especialment interessant.

En aquests 7 anys han canviat moltes coses quant a la consideració social i legal de la violència de gènere pel que la comparació adquireix major importància.

Una anàlisi general d'aquests estudis descobreix que la prevalença de la violència s'ha de distingir segons la seva naturalesa i gravetat. A la taula següent tenim els valors d'aquesta.

**Taula 48: Prevalença de la violència de gènere a Espanya a 1999 i a 2006**

Tipus de violència*	Medina i Barberet (2003)	Calvete et al.(2007)	Diferencia(%)
Psicològica	42,52	71	+28,48
Psicològica greu	15,21	23,6	+8,39
Física	8,05	16,2	+8,15
Física Greu	4,89	6,6	+1,71
Sexual	11,48	29,4	+17,92
Sexual Greu	4,7	2,8	-1,9
Lesions	5,76	3,8	-1,96
Lesions Greus	2,23	1,6	-0,63

\* Tipus de violència segons la Conflict Tactics Scale (Strauss, 1980)

Podem indicar, a partir de la Taula 1, que la violència de gènere ha augmentat de forma important i per a aquest període temporal en 5 modalitats: Violència psicològica lleu i greu, la Violència física lleu i greu i la Violència sexual lleu (aquesta de forma molt alarmant, un 17,92%). Al contrari la Violència sexual greu, les Lesions i les Lesions greus han disminuït per al mateix període. En la nostra consideració creiem que aquestes dades reflecteixen dos fenòmens diferents sobre l'evolució de la violència de gènere i que poden ser paradoxals. Quant a les dades de les escales que augmenten, creiem que només reflecteixen un aparent augment de les formes menys greus. Aquest augment reflecteix una major sensibilitat per identificar i qualificar millor certs esdeveniments quotidians com a violents (que anteriorment no tenien aquesta

consideració) i també majors facilitats en l'exposició, denúncia dels mateixos i les majors garanties de seguretat de les víctimes. En els casos de violència sexual greu, en les lesions i en les lesions greus ens trobem amb un descens de la prevalença que té una altra explicació més nítida. Pensem que aquest descens és un descens propi de les formes greus de VCP per tres raons: a) aquest tipus d'esdeveniments és menys susceptible de passar desapercbut ja que en general és objecte freqüent d'intervenció sanitària (i també policial) per tant les dades d'auto informe són més vàlides, b) s'apropen als valors de la Macroenquesta de maltractament contra la dona de l' Institut de la Dona (MTAS, 2007), a l'indicador "maltractament auto percebut", que també mostra un descens en les tres enquestes de 1999, 2002 i 2006, i finalment, c) coincideix amb la dinàmica de descens de la violència de gènere greu (assassinats i violència física greu) que es detecta en països del nostre entorn sociocultural en els que s'han pres mesures explícites i generals de lluita contra la violència de gènere.

El cas dels assassinats de dones a les mans de la seva parella mereix una consideració independent. Aquest tipus de violència de gènere és tractat àmpliament i gairebé amb preeminència (sinó exclusivitat) en els mitjans de comunicació fins a convertir-se en l'únic indicador de la dinàmica epidemiològica de la violència de gènere a Espanya i mostra, en termes absoluts, un augment relatiu (amb oscil·lacions) en els últims anys.

Aquesta evidència justifica la indicació més corrent que la violència de gènere augmenta malgrat els esforços per reduir-la. Aquesta es una observació molt inadequada per la seva "infreqüència" i tot i la seva importància obvia no es un bon indicador sobre la dinàmica social de la violència de gènere.

D'acord amb aquests estudis i d'altres realitzats recentment a Espanya, que ja hem esmentat, podem considerar que les magnituds epidemiològiques de la violència de gènere a Espanya són similars, potser una mica inferiors als

d'altres països de condicions socioeconòmiques i culturals anàlogues (Medina i Barberet, 2003) i que requereix en un procés de clarificació epidemiològica, en el cas de la violència menys greu, però sembla constatar-se un descens de la violència més greu.

Una reflexió important, referent especialment a la violència psicològica i sobre la qual convé aprofundir en els límits de la seva consideració tècnica. Es tracta de exemplificar el problema de la avaluació, de la naturalesa i conseqüències de la violència psicològica.

### **6.3 El problema de la violència psicològica i el dany moral en el context de la Violència de Gènere**

La definició de violència psicològica encara no ha estat suficientment consensuada ni validada, ni té una base conceptual sòlida per a poder ser avaluada. Les lluites conceptuals han dut cap a tradicions que defensen diferents operacionalitzacions. Una d'aquestes entén que el component principal de la violència psicològica són les agressions verbals. La segona tradició centra la seva atenció en l'ús d'estratègies no físiques per al control com component principal de l'abús psicològic. La Llei 5/2008 de la Generalitat de Catalunya, de 24 d'abril, sobre el dret de les dones a eradicar la violència masclista, s'entén la violència psicològica com "tota conducta o omissió intencional que produeixi en una dona una desvaloracions o un sofriment, per mitjà d'amenaques, d'humiliació de vexacions, d'exigència d'obediència o submissió, de coerció verbal, d'insults, d'aïllament o qualsevol altra limitació del seu àmbit de llibertat".

Per altra banda, ens vam trobar també davant una confusió terminològica en l'ús de diferents expressions amb un significat molt semblant, però que poden tenir matisos diferents (Rodríguez Carballeira et al., 2005): abús psicològic, agressió psicològica, violència psicològica, maltractament psicològic, maltractament emocional, abús emocional, abús no físic, abús mental, agressió



verbal, manipulació psicològica, etc., encara que l'anàlisi diferencial d'aquests termes excedeix els límits del present treball.

En qualsevol cas, és important arribar a un consens respecte a la violència psicològica, buscant definicions comprensives però que posin límits en la seva conceptualització.

En aquest sentit, un estudi recent portat a terme pel grup de Rodríguez Carballeira (2005) en el nostre entorn pròxim fa una aportació que intenta clarificar quins són els components que inclou la violència psicològica en diferents tipus de relacions interpersonals (grups manipuladors, violència de parella i assetjament laboral). Des d'una àmplia anàlisi de la bibliografia i dels instruments de mesurament pertinents, aquests autors proposen sis estratègies d'abús psicològic en la parella: aïllament, control i manipulació de la informació, control de la vida personal, abús emocional, imposició del propi pensament i imposició d'un rol servil.

En aquest context es situa el problema del “dany moral o lesions psíquica” que es la versió jurídica mes complexa de valorar i d'identificar de la violència psicològica.

**El dany moral, l'equivalent legal del anomenat “dany psíquic”, es un fenomen real però d'una enorme dificultat en registra-ho de forma objectiva** i per tant fàcil motiu de grans litigis. Com la resta de fenòmens psicològics es inobservable de forma directa. Es constata la seva existència per mitja de analitzar la presència de certs indicadors en el terreny de la conducta motora, la conducta verbal, les respostes psicofisiològiques associades als canvis emocionals propis dels successos psicològics així com dels seus efectes. Aquesta delimitació metodològica es d'ús freqüent en el àmbit de la Psicologia empírica i per tal de garantir la objectivitat en l' identificació d'aquests fenòmens s'han desenvolupat una sèrie de tècniques i procediments que garanteixen que les avaluacions dels mateixos compleixen tres condicions:

observabilitat (identificació de indicadors específics del fenomen a avaluar), la fiabilitat (contrast entre observadors i seguretat en la mesura) i la validesa (garantia de contingut o predicció de les avaluacions) de qualsevol fenomen psicològic.

Hem de dir que precisament gran part dels desenvolupaments de la tecnologia de la mesura psicològica es de gran ajuda en les avaluacions forenses, tal i com veure'm.

La referència empírica mes acceptada del "dany moral", en el context forense, es una entitat psicopatològica que es denomina Trastorn d'estrès posttraumàtic (TEPT). S'entèn que el TEPT correspon a la "petjada psíquica" de les accions/successos que ha viscut la víctima de mans del seu agressor.

Es considera que el TEPT es anàleg a les lesions físiques resultants dels diferents actes que agrupem sota l'etiqueta de "violència física" (cops de puny, empentes, apunyaments, etc...). Per les pròpies característiques del TEPT aquest es un fenomen transitori i per tant l'avaluació precisa s'ha de fer en un interval temporal (referent als actes que el varen provocar) limitat. Tanmateix es considera que un cop ha desaparegut el TEPT (al menys la simptomatologia que el caracteritza) poden perdurar certs quadres simptomatològics de naturalesa afectivo-emocional com son la depressió, la distímia i els quadres d'ansietat. Seguint la analogia amb la violència física, aquests símptomes secundaris es consideren com a seqüeles cròniques o permanents del dany moral (semblants a les cicatrius produïdes per ferides ja guarides). Aquesta associació es la mes acceptada i per tant es una referència obligada tot i que tingui algunes dificultats, no tant en quant al seu diagnòstic, sinó en quant a la determinació inequívoca de l'origen del mateix. Aquesta dificultat esmentada es crucial en el context judicial.

El TEPT es el referent obligat en un sentit forense del "dany moral" i per tant si no es pot verificar l'existència (actual o passada) del mateix no es pot concloure

que hi ha (hagut) dany moral. Pel contrari la presència de depressió, distímia o ansietat pot confirmar el dany moral, pel contrari de la no constància de depressió o distímia no es pot concloure que no hi va haver dany moral. A més, i es imprescindible en el context legal i forense, s'ha de sospitar de la presència de simulació i per tant s'ha de contrastar la hipòtesi de que hi hagi simulació en la valoració forense.

Ambdues coses s'han de avaluar simultàniament i, en general, aquesta valoració s'ha de fer mitjançant procediments acreditats tals com i, per exemple, l'ús de instruments d'avaluació com el MMPI en combinació de una entrevista especial (l'anomenada clinico-forense) que permet satisfer les condicions esmentades anteriorment (Arce et al. 2009).

En el terreny de la violència psicològica l'exploració psicològica de la víctima ha d'incloure varis nivells i aspectes tals com les Respostes Psíquiques Immediates: reaccions de xoc, negació, confusió, temor o abatiment, que va perdent intensitat, amb la desaparició del fet puntual. Els trastorns psicològics reactius: Trastorn per estrès posttraumàtic, problemes psicossomàtics i somatitzacions, trastorns d'ansietat (ansietat generalitzada, atacs de pànic, agorafòbia...), depressió (amb expressions diverses com son la anhedonia, baixa autoestima, auto inculpació, dificultat per prendre decisions, desesperança, aïllament), problemes crònics de salut. També, en el plano de les relacions podem trobar problemes de relació social/familiar/laboral. No es infreqüent l'abús de substàncies sedants, ansiolítics, alcohol i en algun cas altres, drogues, els trastorns de la conducta alimentària, de la son i les idees i/o intents de suïcidi o el comportament dissociat.

També es molt important explorar les estratègies personals d'afrontament: recursos personals per afrontar situacions d'estrès o canvis vitals i la valoració de l'empremta psíquica que, sobre tot comporta valorar les conseqüències temporals de la lesió psicològica (aguda o crònica). En el cas, que sigui de

caràcter crònic, parlem de seqüeles psicològiques. La valoració del dany psíquic constitueix una tasca difícil i discutida, no només per la falta de delimitació i la confusió dels termes psicojurídics sinó perquè la formulació subjectiva dels símptomes per part de les víctimes, facilita una possible simulació o sobressimulació.

La valoració de la simulació/credibilitat del testimoni, que ha de ser realitzada amb gran cura per les implicacions legals que comporta per part del professional forense. La idea bàsica per valorar la credibilitat d'un testimoni és que la memòria del percebut i l'imaginari, el realment ocorregut i el que no s'ha vivenciat, presenten característiques diferents. Per tant s'avaluarà i analitzarà la congruència emocional, si el seu afecte és adequat o relatat, l'absència d'estereotips intellectualitzats, si la informació oferta en l'entrevista forense posseeix consistència i coherència lògica i psicològica, etc. L'objectiu és augmentar i incrementar la validesa i fiabilitat de la valoració realitzada i com a estratègia de suport per reforçar les conclusions del dictamen pericial. En darrer terme el problema del nexa causal: S'ha d'establir la causalitat entre el dany psíquic i la constatació de la violència psicològica. Aquesta s'ha d'acreditar utilitzant la mateixa metodologia diagnòstica per a qualsevol altre quadre psicopatològic.

La identificació de aquests fenòmens es, en la pràctica, una prova de competència i perícia dels tècnics i juristes. Es, també una de les mes difícils a les que s'enfronta el jutge interessat per aquesta tipologia delictiva. Es per això que les fonts d'informació que utilitzen els experts per a valorar Violència contra la parella són diverses, el que és altament recomanable en aquest context (Dutton, 1998). L'entrevista amb la víctima és la font d'obtenció de dades a la qual més freqüentment recorren, seguida de la consulta d'arxius o expedients. També s'utilitzen les entrevistes amb altres persones rellevants per al cas, sigui l'agressor, altres familiars o altres tipus d'informants. Finalment, la coordinació

amb altres recursos assistencials és un element útil al que també recorren els professionals.

Les fonts d'informació que utilitzen habitualment per a realitzar les valoracions de violència psicològica es presenten a continuació. La totalitat d'experts utilitza l'entrevista amb la víctima, dues terceres parts consulten també arxius o expedients per a recaptar informació, seguit de l'entrevista amb altres persones informants, amb l'agressor, amb familiars, i contacten amb altres serveis o recursos que han atès el cas.

Les fonts d'informació habituals per tal d'obtenir informació verídica sobre la violència de parella son: la entrevista amb la víctima el 100%, d'Arxius/informis/expedients el 73,3%, entrevista amb altres informants 60%, entrevista amb l'agressor 53,3%, entrevista amb familiars 40%, i coordinacions altres serveis/recursos el 40%.

De l'estudi de Alvarez i Arbach (2008) obtenim la informació de que el 73 % dels experts utilitza algun instrument o prova d'avaluació per a realitzar la tasca de valoració de la violència de gènere. Entre aquests el 36 % utilitza proves específiques per a la valoració de casos de violència de parella, com ara el SARA o l'entrevista de Echeburúa i Corral. No obstant el 91% utilitza proves no específiques per a aquesta finalitat (essencialment proves de tipus clínic o de personalitat i similars.)

## **6.4 Indicadors proposats en valoració psicològica forense per identificar la violència psicològica**

Tanmateix els indicadors proposats pels professionals experts en valoració psicològica forense per identificar la violència psicològica, atenent al seu contingut son els següents:

Indicadors relatius a:

- Simptomatologia clínica: manifestacions de caràcter clínic en la víctima, tant si són signes, símptomes o seqüeles provocades per la situació de violència.
- Creences: actituds i creences entorn de la violència de parella.
- Relació de parella: elements relacionats amb la dinàmica de parella i la resposta davant la violència rebuda.
- Relacions socials: indicadors sobre la dinàmica social de la víctima.
- Tractaments rebuts: intervencions professionals motivades per aquest fet tant de caràcter psicològic com farmacològic.
- Relat: elements formals i de contingut relatius al discurs de la víctima.

La categoria “simptomatologia clínica” és la qual agrupa un major nombre d'indicadors explorats, així com una major unanimitat quant a concretar quins són aquests. La resta de categories no reben la mateixa atenció per part dels professionals i s'observa una major dispersió quant als

Gran part dels experts manifesta utilitzar proves o instruments per a l'avaluació de la Violència de Gènere; això no obstant això, un terç dels experts recorren exclusivament al judici clínic per a portar a terme aquesta tasca. Segons els supòsits del mètode clínic, un professional amb experiència pot realitzar un diagnòstic basant-se principalment en el seu judici clínic, de manera que combina de forma intuïtiva el seu coneixement i experiència prèvia amb la informació que considera rellevant sobre un cas únic per a realitzar una valoració (Mossman, 2000; Bjorkly, 2002).

Sovint, la investigació de la violència psicològica cap a la parella s'ha realitzat paral·lelament a la de la violència física i, freqüentment, de manera interrelacionada. Però, mentre que la violència física sembla més fàcil de delimitar, encara no sabem a quina ens vam referir exactament quan vam parlar de violència psicològica. La violència psicològica és més subtil i difícil de percebre, detectar, valorar i demostrar que la física. No obstant això, alguns estudis indiquen que, en general, la violència psicològica pot tenir pitjors i més devastadors efectes sobre la salut que la física (O'Leary, 1999).

La violència psicològica pot ser inherent a la violència física, un preludi o totalment independent. I les tres combinacions són possibles tot i que la més freqüent és la violència psicològica sense d'altres components.

Per això, és necessari tenir present una sèrie de distincions en el moment d'estudiar aquest fenomen. Primer, cal distingir entre el tipus de violència exercit i les seves conseqüències. Així com la violència física pot tenir conseqüències físiques i psicològiques, també la violència psicològica pot provocar seqüeles tant de tipus somàtic (per exemple, dolor físic, úlceres, addiccions, etc.) com emocional, entre les quals els símptomes de l'espectre depressiu i ansiós i el trastorn per estrès posttraumàtic solen ser les més comunes (Plazaola-Castany i Pérez, 2004; Ruiz-Pérez i Plazaola-Castany, 2005). A més, s'ha de diferenciar el procés violent en si dels efectes que produeix. En el nostre cas, ens centrarem en l'avaluació dels processos de violència psicològica més que en les seves conseqüències.

Els resultats de l'exploració de resolucions judicials: anàlisi dels indicadors psicològics en les sentències i autos judicials.

Tal i com s'ha descrit en els apartats anteriors d'aquest informe les dades que es presentaran a continuació corresponen als resultats provinents de un total de 543 autos i sentències dictades per les Audiències Provincials de Catalunya en els anys 2007 i 2008.

El mostreig s'ha fet atenent als diferents delictes que compren l'anomenada violència de gènere. Segons la LO 1/2004 s'entén per Violència de Gènere aquell acte de violència física i psicològica que inclogui: agressions sexuals, amenaces, coaccions o privació de llibertat, adreçades contra les dones per aquells que son o han estat cònjuges o estiguin o hagin estat lligats per relacions similars d'afectivitat encara que no n'hagin conviscut junts. En clau penal es recullen aquests actes com a delictes o faltes als articles: 147, 148.4º i 5º, també l'article 153 (en referència a les lesions); els articles 171, 171.4, 171.5 i 171.6 en referència a les amenaces; els articles 162 i 620.2 en referència a les coaccions. A més s'inclouen aquells delictes i similars declarats com a violència domèstica i que son els articles: 173 i 173.2 del CP i el de trencament de condemna (en relació a les ordres d'allunyament) que es recull en el art. 468 del CP.

Els resultats els tractarem segons l'ordre següent: primer tractarem la proporció d'indicadors que apareixen en cada un dels apartats en que s'han dividit l'anàlisi de les sentències, d'aquesta manera podrem estimar quanta rellevància tenen els aspectes psicològics de la violència de gènere.

En segon lloc descriurem el tipus de relació entre els membres de la parella en conflicte.

En tercer lloc el rol actiu i/o passiu de l'agressor i la víctima tenint en compte el gènere d'ambdós.

En quart lloc analitzarem en detall la problemàtica de la violència física i psicològica dels casos jutjats i, per últim com apareix el tema psicològic en l'anàlisi de la culpabilitat del agressor.



1.- Proporció d'indicadors psicològics als apartats analitzats dles interlocutòries i sentències.

Proporció de referències als indicadors “psicològics” en els diferents apartats en els que s’ha dividit l’anàlisi de les interlocutòries i sentències del estudi.

Com podem veure a la Taula següent els indicadors apareixen citats en els apartats de forma freqüent en els següents (per ordre de mes a menys i en un rang entre el 74% al 13,4%).

**Taula 49: Distribució del percentatge de referències als indicadors psicològics en els apartats de les Interlocutòries i Sentències**

<b>Registrats</b>	<b>Residual</b>	<b>Mai</b>
Tipus de relació (58,7)	Instrucció	Antecedents
Rol actiu/passiu (55,1%)	Judici Oral	Agravants
Fets (74%)		Concursos
Violen. Física (45,9%)		Mesures/Penes
Violen. Psíquic. (18,6%)		Cautelars
Culpabilitat (13,4%)		Trencaments
Rellevants (64,3%)		Tipus Penals
		Noticia
		Finalització

Es habitual trobar, entre un nivell alt i mig, referències als indicadors psicològics als apartats de les sentències i les interlocutòries següents: “Descripció dels fets” i al apartat de “aspectes rellevants”. També es freqüent indicar el tipus de relació entre agressor i víctima (58,7%) i el rol passiu/actiu d’ambos en els fets (

55,1%). Es també habitual descriure el tipus de violència quan es física (45,9%) en canvi quan es psicològica el nivell es redueix molt notablement al 18,6%. Per últim cal indicar que en el apartat relatiu a la Culpabilitat trobem, en un 13,4%, referències als indicadors psicològics.

En tot allò que refereix a la instrucció o judici oral només trobem referències residuals (molt escasses) dels indicadors psicològics. I en la resta d'apartats d'anàlisi (antecedents, agravants, concursos, etc...) no ho ha cap referència als indicadors.

En quant al contingut dels indicadors seleccionats trobem mencions al llarg de l'apartat de "fets" en les sentències i autos analitzats i que fan referència a tòpics i temàtica psicològica (identificats per mitja dels indicadors). Tot i ser mencions molt poc freqüents (menys de un 2% dels casos) crec que es rellevant citar-ho per que reflecteix alhora la utilitat i el desconeixement de la seva potencialitat pràctica. Al llarg de l'anàlisi hem identificat els següents temes:

Risc objectiu per la víctima: es el mes freqüent (habitualment formulat com a: "valoración de riesgo objetivo") apareix en un 5% dels casos. Sempre aquest risc es califica com a "objectiu", associat a estat patològics o criminals del acusat. Mai es fa menció a com s'ha obtingut aquesta valoració.

Alteracions/problemes de salut mental de la víctima. Apareixen cites al trastorns com ara Trastorn de personalitat de la víctima i gelosia en la víctima. Ambdós son cites úniques, es a dir dos casos.

Credibilitat de la víctima. Apareixen tres mencions aquest tema.

Indicadors de violència psicològica. Apareixen dues mencions referents a "insults" i a "trucades telefòniques intimidatòries".

Alteracions/problemes de salut mental del agressor. Dues mencions a casos de Trastorn delirant i un altre referent a Trastorn Límit de la Personalitat.

Tanmateix es fa menció als indicadors, al llarg de l'apartat de "altres aspectes rellevants" en les sentències i autos analitzats i que fan referència a tòpics i temàtica psicològica. Tot i ser mencions molt poc freqüents (menys de un 2% dels casos) crec que es rellevant citar-ho per que reflecteix alhora la utilitat i el desconeixement de la seva potencialitat pràctica. Al llarg de l'anàlisi hem identificat els següents temes:

Credibilitat. Es freqüent indicar algun element referit a la credibilitat de la víctima però sense indicar si aquesta credibilitat s'ha valorat mes enllà del judici del jutge o magistrat. Apareix associada a estat d'intoxicació o de trastorn mental de la víctima

Violència psicològica. Algunes vegades es fa menció al problema de la naturalesa del fet violent indicant "trucades amenaçants" o "amenaces de mort".

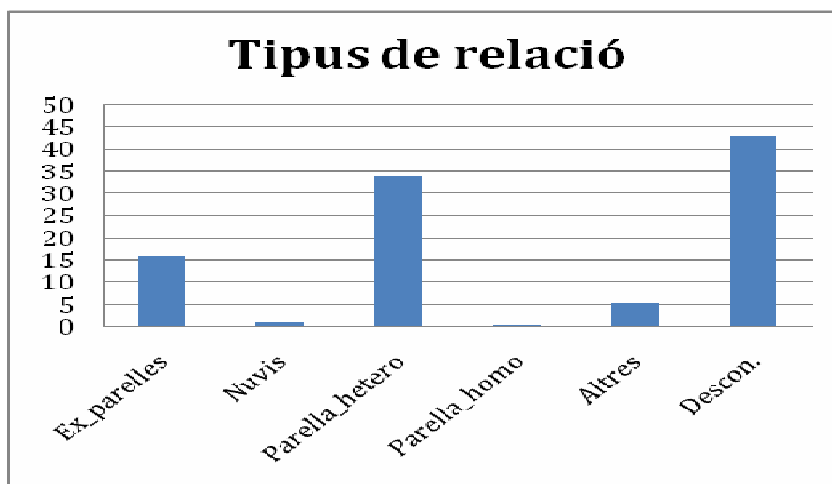
Valoració de relacions de poder/dominancia del agressor sobre la víctima. Solen aparèixer comentaris que justifiquen si estem davant d'un cas de violència de gènere o no en funció de si hi ha relacions de poder dominància.

Alteracions/trastorns de salut mental. Alguna menció a "gelosia de la víctima" o "internament psiquiàtric de la víctima".

## 2.- Tipus de relació entre agressor i víctima

Sobre el tipus de relació entre agressor i víctima de les sentències i autos revisats (N= 539) ens mostren un predomini de les parelles heterosexuales (matrimonis o parelles de fet), en segon lloc ex-parelles i els altres tipus de relació sentimental. Es destacat que en mes d'un 40% no es menciona la relació i per tant no podem saber si els membres en conflicte eren o no parella. Aquesta realitat amaga que en part, algunes de les actuacions ho eren sobre fets de violència domèstica (entre pares i fills, germans, etc...).

**Gràfic 56: Distribució del tipus de relació en la mostra analitzada de sentències i autos.**



### 3.- Rol dels membres de la parella i el seu paper en les accions jutjades

Aquest es un aspecte molt important a les sentències i autos ja que en funció d'acceptar o no la realitat de una igualtat entre home i dona, en quan a la situació de violència, es sol considerar que no estem davant d'un cas de violència de gènere. De fet si associem aquesta variable amb la de tipus de violència, en concret la de "baralles mutues" trobem que es poden "amagar" molts casos que també es podrien considerar violència psicològica contra la parella. Cal analitzar amb mes detall aquesta interacció. A la taula següent es presenta el creuament de ambdues realitat.

**Taula 50: Distribució del paper d'agressor i víctima en funció del gènere de la mostra analitzada**

Agressor vs. Victima	Home	Dona	Total
Home	22	236	258
Dona	5	2	7
<b>Total</b>	<b>27</b>	<b>238</b>	<b>265</b>

\* 51,20% no es registra

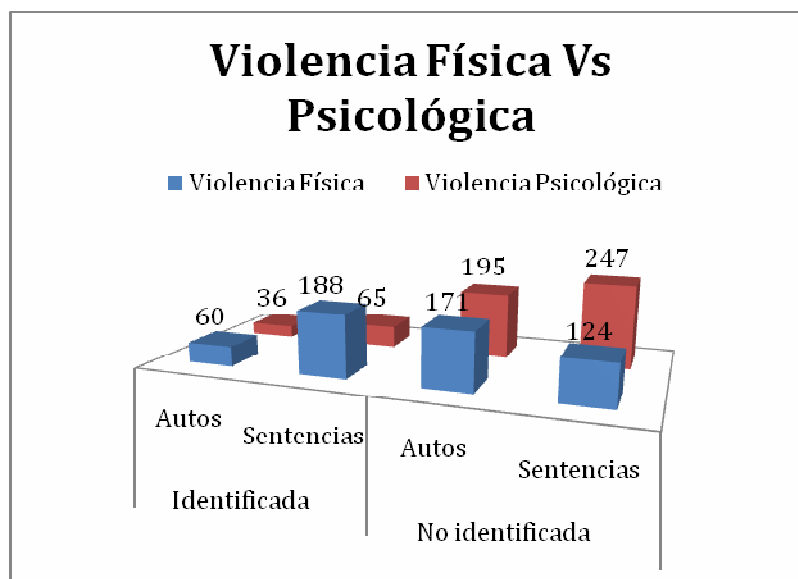
De la taula anterior podem deduir que la gran majoria de casos (el 89,2%) es de violència exercida sobre la dona per part de l'home. En un segon terme apareix la violència exercida per un home sobre un altre (cas de parelles homosexuals) amb un 8,3% dels casos. Queda molt residual la realitat de una dona que agredeix a la seva parella home (un 1,8%) o sobre la seva parella dona (en un 0,7%). Aquesta es una representació epidemiològica molt realista de la distribució de la violència entre parelles actualment.

#### 4.- Naturalesa i tipus de la violència de gènere descrita

Aquí distingirem dos tractament diferenciats de les dades obtingudes. En primer lloc les diferències entre tipus de violència i de procediments judicials i, en segon lloc la distribució dels tipus de violència identificats en el procediments per tal de comparar-los amb les dades epidemiològiques de la taula 48.

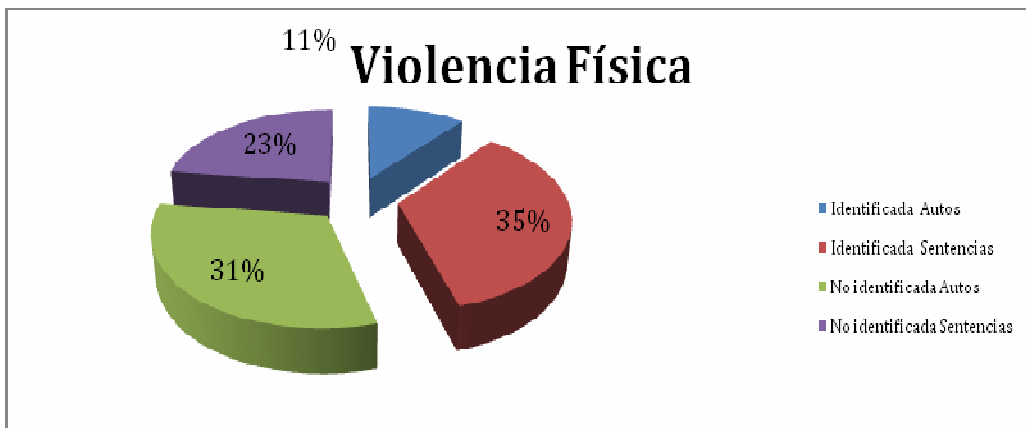
En l'estudi de la violència identificada o no en les interlocutòries i sentències, tal i com es mostra a les següents figures i taules podem observar.

**Gràfic 57: Distinció entre tipus de violència identificada i tipus de procediment**

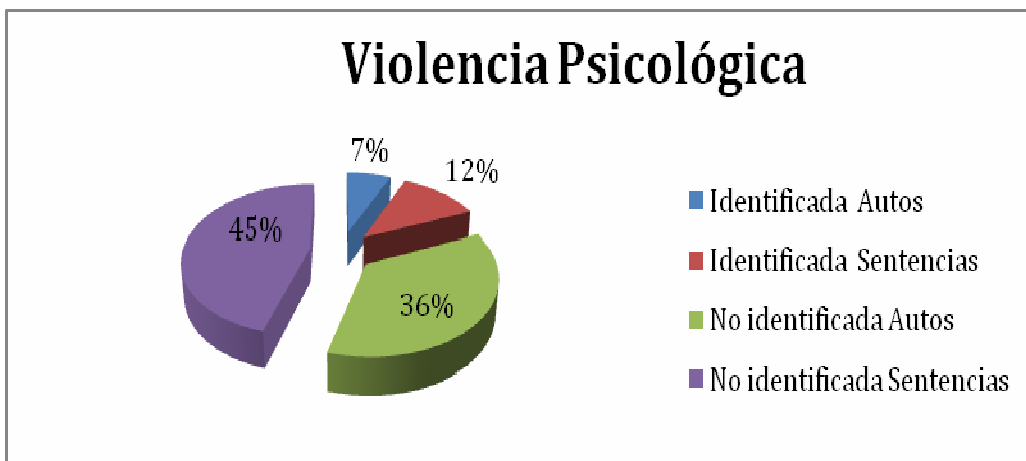


Un total de 248 casos es va identificar la existència de violència física (sobre un total de 543 anàlisis) corresponent a un 45,6% dels casos. D'aquestes identificacions un percentatge molt més elevat es va identificar en les sentències que en les interlocutòries.

**Gràfic 58: Distribució de la violència física identificada i no-identificada.**



**Gràfic 59: Violència psicològica identificada i no-identificada**

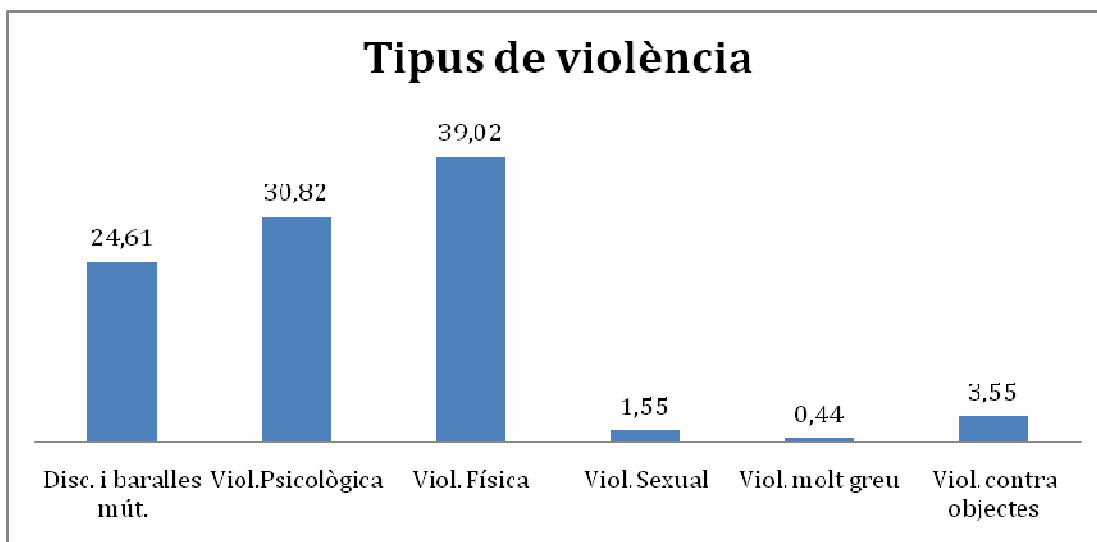


Al contrari de l'anterior en el tipus de violència psicològica només es varen identificar un total de 101 casos sobre 543 (un 18,60%) essent menys freqüentment identificada en les interlocutòries (7%) que en les sentències (12%). Com es pot veure la no-identificació és més comú en la violència psicològica (36 i 45%) que en la física (23 i 31%, respectivament). Aquest patró

coincideix amb la percepció de que molts casos de violència psicològica son rebutjats a nivell penal que els de violència física per la validesa de les proves.

Un altre anàlisis va ser comparar la distribució dels tipus de violències de gènere que es jutgen als tribunals penals i la distribució epidemiològica coneguda. Per això varem recodificar les dades originals en una agrupació similar a la de la Conflict Tactics Scale (Strauss, 1980) que es un referent considerat internacionalment. Els resultats apareixen a la figura 62 a continuació.

**Gràfic 60: Distribució dels tipus de violència de gènere en sentències/autos.**



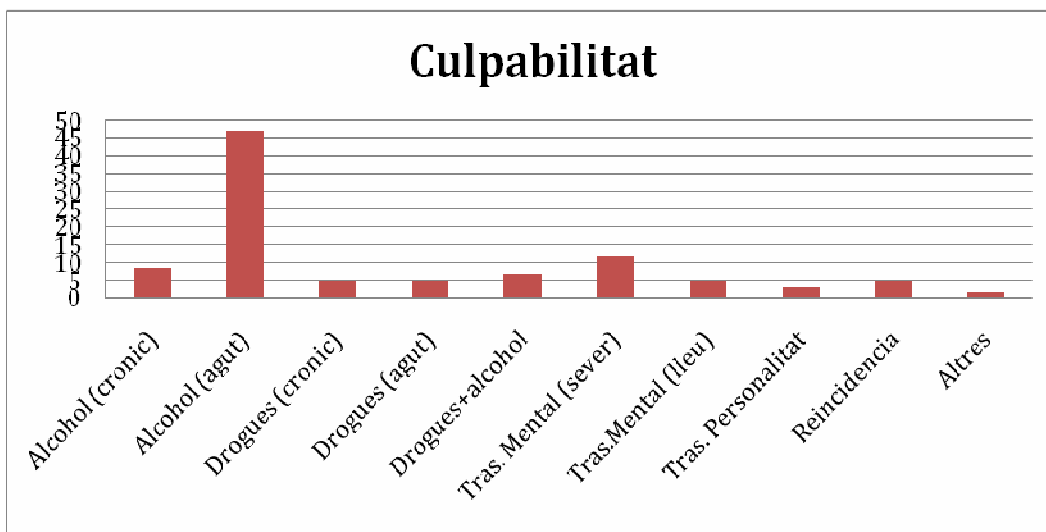
La figura anterior ens mostra un patró propi de dades judicials envers les epidemiològiques. Son molt mes freqüents la violència física en comparació amb la psicològica ja que probablement molts casos de violència psicològica no arriben als tribunals i les que arriben no es consideren punibles, per això predominen la violència física. També un comentari semblant podem fer sobre la violència sexual que esta molt representada a la gràfica, en comparació a la epidemiològica (un 2,8%). També convé indicar que una part important dels fets valorats es consideren disputes o “baralles mútues” (en igualtat de condicions???) que no apareix en les estadístiques epidemiològiques (o que si

ho estan es subsumides en violència psicològica lleu). Aquí representen un gens rebutjable 24,61%. Per últim cal considerar el 3,55% de violència contra objectes que requereix mes anàlisis per que de vegades pot considerar-se violència psicològica o coacció i de vegades violència física.

### 5.- La culpabilitat

Aquest apartat es interessant analitzar-ho perquè reflexa com es d'habitual considerar els aspectes psicològics del agressor (tradicionalment en l'àmbit penal) i per contra no apareix cap apartat en les sentències i autos que considerin l'estat psicològic de la víctima (durant els fets i després).

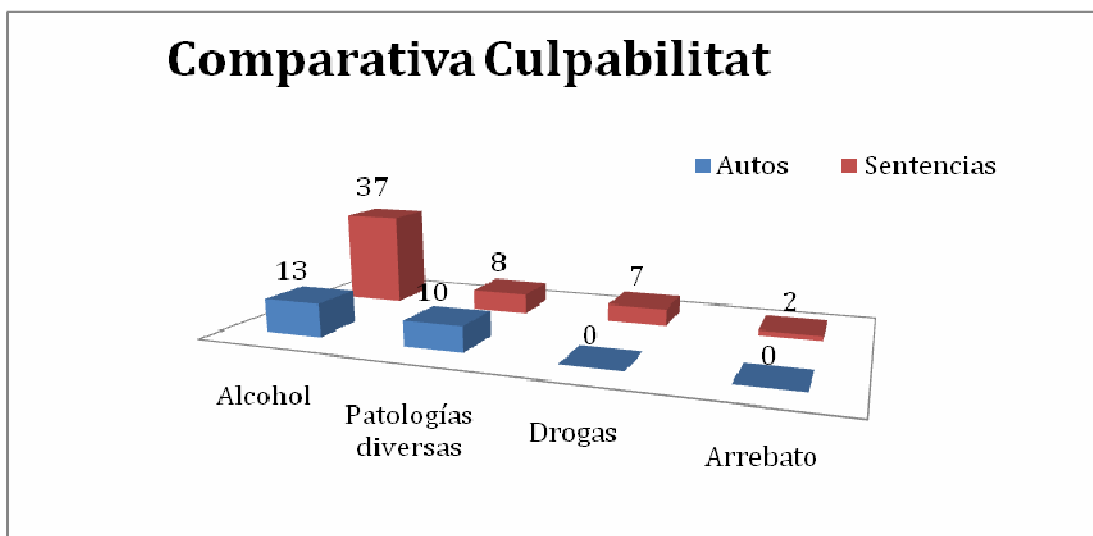
**Gràfic 61: Tipus de variables psicològiques que afecten a la culpabilitat de l'agressor (en %)**



Com veiem apareix amb molta claredat i prevalença el consum d'alcohol "agut" (47%) associat al fet delictiu. El segueixen els trastorns mentals greus (12%) que son dos grans factors de risc associats a la violència de parella. Aquesta consideració es diferent si considerem les interlocutòries i les sentències. En les primeres únicament apareix una aproximació bàsica al problema (alcoholisme vs. altres patologies) i en canvi en les sentències apareix molt mes precisat com es propi dels anàlisis mes detinguts del agressor.



**Gràfic 62: Factors psicològics que afecten a la culpabilitat en autos i sentències.**



Abans de finalitzar voldríem recuperar alguns comentaris que figuren a les sentències i autos i que fan referència als indicadors psicològics tot i que no es poden ubicar fàcilment en els apartats anterior però que son rellevants en la temàtica que tractem. Aquests comentaris son els següents.

En un percentatge elevat (40-50%) de les interlocutòries sobre el curs de la apel·lació contra l'ordre d'allunyament es diu que es desestima per "existir peligrosidad" o "indicios de amenazas y agresiones ..." i algunes vegades (poques) "amb informe médico-forense".

També apareixen comentaris i anotacions sobre conductes que es consideren violència psicològica i que actualment es denominen comportaments de "stalking" (assetjament no-sexual) tal com es "telefonar para insultar, amenazar, burlar-se, etc."

Es destacable un altre tipus de comentaris com ara:

Com discriminar si son o no parella sentimental i es fa referència a: la existència de convivència i projecte de vida en comú present i futur, i que les

relacions son continuades o No -esporàdiques, ja que s'entén que no qualsevol relació sexual i/o sentimental es anàloga a la relació matrimonial o de parella.

També s'interessen per les relacions entre agressor i víctima, especialment si son parella aleshores s'ha de confirmar si son de domini/subordinació o be d'igualtat. En el segon cas no consideren la existència de violència de gènere.

Per últim, i a efectes de constatació epidemiològica i validesa de la mostra hem de constatar que només va aparèixer un cas de homicidi en grau de tentativa que correspon a una taxa del  $1,8 \times 10.000$  (la referència epidemiològica actual es de  $0,03 \times 10.000$ ).

## **6.5 Proposta integral de nous indicadors per mesurar els efectes de la violència de gènere**

Partint de la hipòtesi de que els sistemes d'indicadors existents no presten atenció als aspectes específics i multidimensionals que té la violència contra les dones en les seves vides, la Fundació Surt ha elaborat una proposta de nous indicadors orientats a una valoració del dany més integral per a l'atenció de les víctimes de violència de gènere. Considerem imprescindible, en el marc del present treball de recerca, incloure la proposta tècnica esmentada tenint en compte que tant l'esforç realitzat com l'excel·lent qualitat de l'instrument que es proposa obliguen a la seva màxima optimització i aplicació futura. És per això que incorporem a continuació la proposta tècnica de la Fundació Surt.

La iniciativa s'ha dut a terme en el marc del projecte GVEI (*Gender Violence Effects Indicators*) de la Comissió Europea, amb la participació de la Unitat d'Estudis de Gènere de la Universitat de Tartu (Estonia), el Centre d'Estudis de Dones Milly Villa de la Universitat de Calàbria (Itàlia) i la unitat d'Estudis de Dones i Gènere de la Universitat d'Oulu (Finlàndia). La proposta està basada en les experiències de dones que pateixen o han patit VdeG en la seva relació de parella a Espanya, Estonia, Finlàndia i Itàlia.

Entre altres aplicacions, la proposta pot servir per acreditar dany moral i valorar la responsabilitat civil. Les dades que es recopilarien a través d'aquests nous indicadors se centren o bé en les conseqüències, penals o bé en les conseqüències individuals, físiques i psicològiques. Els GVEI focalitzen l'atenció en els efectes de la VdeG en diverses esferes clau de la vida de les dones: salut, laboral, vivenda, relacions i vida social, economia i aspectes legals. La mateixa entitat autora de l'estudi apunta que l'enfocament caldria complementar-lo analitzant també les conseqüències des del punt de vista del benestar personal i social de les dones.

Els objectius de la proposta són:

- Aportar dades i informació sobre la multidimensionalitat de l'impacte de la VdeG sobre la vida de les dones. Visibilitzar i mesurar els efectes per donar una imatge més holística de com afecta la VdeG a les víctimes.
- Generar nous paràmetres respecte a les conseqüències i a les necessitats que poden tenir les dones en situació de VdeG, que serveixin per dissenyar respostes polítiques que donin suport i empoderin les dones que pateixen VdeG.
- Millorar les polítiques socials per combatre la VdeG.

Per a la construcció dels indicadors GVEI, el punt de partida són les **variables qualitatives en sis dimensions –Salut, Laboral, Econòmica, Relacions socials, vivenda i legal—**, que s'han **quantificat** per transformar-les en indicadors quantitatius. Malgrat que alguns no es poden calcular en l'actualitat amb les dades disponibles, la proposta representa un pas endavant perquè planteja indicadors innovadors i fa palesa la necessitat de construir noves estadístiques. A més, s'afegeix una '**Dimensió 0**', **transversal: l'estat emocional**. Tenir en compte aquest impacte previ ajuda a entendre els indicadors en les altres dimensions perquè condiciona la salut, les possibilitats

de treballar, les relacions socials, la situació respecte a la vivenda, la situació econòmica i els aspectes legals.

La recerca ha valorat la viabilitat dels indicadors, ha identificat les fonts de les dades per cada dimensió i ha classificat els indicadors en **tres categories: existents, possibles** (actualment no es poden calcular, però hi ha dades en brut) i desitjables (no hi ha dades; en aquest cas, se suggereixen qüestions a afegir als qüestionaris, excepte en els caos en què no s'ha pogut suggerir cap font perquè l'aspecte precís que hauria de mesurar l'indicador no ha estat contemplat per cap de les fonts investigades). La majoria dels indicadors proposats són desitjables i, en menor mesura, possibles.

La proposta subratlla que **la separació entre esferes és fictícia, només analítica**, ja que la VdeG es un fenomen devastador que afecta de forma global, no segmentada. En aquest sentit, les variables transversals que també es contemplen —edat, nacionalitat/origen ètnic, estructura de la llar (persones, gènere, edat, relació entre elles), situació legal/administrativa, entorn religiós, situació laboral i discapacitat— permeten desagregar la informació del sistema d'indicadors i poden ser factors explicatius o de vulnerabilitat.

Dins de cada dimensió, les taules d'indicadors van precedides d'una introducció —que conté objectiu, impacte polític, observacions metodològiques generals, referències de les bases de dades—, i els diferents apartats inclouen la definició de l'indicador, la seva viabilitat, observacions metodològiques i observacions particulars.

## **6.6 Resum de les taules d'indicadors**

### **Dimensió 0: Condició emocional general de les dones**

#### **1.1 Por com a restricció a actuar**

##### **1.1.1 Percentatge de víctimes que tenen por de:**

- a) Ser rebutjades (per la família, amics/gues o altres persones)

- b) Ser etiquetades
- c) Agressions (cap a ella o cap a altres)
- d) Perdre la casa / ser desplaçada després de la separació
- e) Problemes econòmics després de la separació
- f) Problemes legals/administratius (manca de permís de residència/treball...)
- g) Pèrdua dels fills
- h) Soledat

1.1.2 Percentatge de víctimes que, com a conseqüència de la por, no:

- a) Expliquen la seva experiència de VdeG o menteixen sobre ella
- b) Es relacionen o comuniquen amb altres persones
- c) Accedeixen als serveis (sanitat, legals) o demanen ajuda
- d) Van a treballar o buscar feina
- e) Deixen la parella / acaben la relació
- f) Duen a terme una acció legal

1.2 Vergonya com a restricció a actuar

1.2.1 Percentatge de víctimes que, com a conseqüència de la vergonya, no:

- a) Expliquen la seva experiència de VdeG o menteixen sobre ella
- b) Es relacionen o comuniquen amb altres persones
- c) Accedeixen als serveis (sanitat, legals) o demanen ajuda
- d) Van a treballar o buscar feina
- e) Deixen la parella / acaben la relació
- f) Duen a terme una acció legal

1.3 Esgotament i baixa autoestima com a restricció a actuar

1.3.1 Percentatge de víctimes que, com a conseqüència de l'esgotament i la baixa autoestima, no:

- a) Expliquen la seva experiència de VdeG o menteixen sobre ella
- b) Es relacionen o comuniquen amb altres persones
- c) Accedeixen als serveis (sanitat, legals) o demanen ajuda
- d) Van a treballar o buscar feina

- e) Deixen la parella / acaben la relació
- f) Duen a terme una acció legal

## **Dimensió 1: Salut**

### **Objectius:**

Mesurar l'impacte de la VdeG en la salut física, psicològica, sexual/reproductiva de les dones

Mesurar l'accés i l'ús que fan les dones dels serveis de salut

**Impacte polític:** no totes les dones que tenen accés als serveis de salut reben uns serveis apropiats, per la qual cosa poden córrer el risc de patir una segona victimització a causa de la manca de sensibilització dels professionals de l'àmbit de la salut per tractar-les adequadament. Calen noves polítiques socials i de salut, així com intervencions dirigides als professionals de la salut per sensibilitzar i formar en relació a la VdeG. També s'han de calcular els costos econòmics que l'atenció mèdica implicaria en termes de diner públic.

**Observacions metodològiques:** el centre d'atenció és visibilitzar les conseqüències de les agressions en relació a l'atenció mèdica, la medicació, la hospitalització, l'accés al servei de salut, etc., i en veure si són superades o no. Sovint són efectes a llarg termini, i per tant se suggereix tenir en compte els efectes ocorreguts en:

- els últims 12 mesos
- els últims 5 anys
- al llarg de la vida

## **EFFECTES EN LA SALUT FÍSICA**

1.1 Mort

1.2 Lesions

1.3 Síntomes físics

1.4 Malalties cròniques

1.5 Comportaments addictius

1.6 Incapacitat permanent

## EFFECTES EN LA SALUT PSICOLÒGICA

- 2.1 Taxa de suïcidi
- 2.2 Depressió o estrès post-traumàtic
- 2.3 Trastorns psicològics
- 2.4 Fragilitat emocional

## EFFECTES EN LA SALUT REPRODUCTIVA I SEXUAL

- 3.1 Síntomes ginecològics
- 3.2 Taxa d'avortaments involuntaris
- 3.3 Taxa d'avortament
- 3.4 Taxa de malalties sexuals
- 3.5 Reducció de l'autonomia sexual
- 3.6 Embarassos no desitjats
- 3.7 Embarassos d'alt risc
- 3.8 Inapetència sexual

## ACCÉS I ÚS DELS SERVEIS DE SALUT DEGUT A VdeG

- 4.1 Necessitat de medicació
- 4.2 Atenció / Tractament d'urgència
- 4.3 Necessitat de i accés al tractament hospitalari (ingrés a l'hospital)
- 4.4 Necessitat de i accés a l'atenció mèdica
- 4.5 Necessitat de i accés a recolzament terapèutic i psiquiàtric



## **Dimensió 2: Laboral**

### **Objectius:**

- Medir l'impacte en la situació laboral i la carrera professional de les dones
- Visualitzar les conseqüències en el desenvolupament de la seva feina
- Medir les reaccions de les empreses en relació amb la VdeG patida per les dones

**Impacte polític:** la importància de treballar per a les dones víctimes és fonamental perquè és un mitjà per ser autònomes econòmicament (amb el que això significa de cara a deixar la parella agressora) i perquè vehicula la seva participació social. Els efectes són de vital importància també en termes econòmics i socials degut a les reduccions de productivitat, a la disminució de les contribucions a la Seguretat Social i als serveis de salut públics, etc. Per tant, cal sensibilitzar els professionals dels serveis socials i les empreses per que entenguin els efectes i millorin les mesures que prenen al respecte. Mantenir els llocs de treball de les víctimes, millorar la seva inserció laboral i recolzar-les per que obtinguin una feina estable que es correspongui al seu nivell educatiu és decisiu. Si no estan en condicions de treballar, haurien de rebre ajut econòmic. El treball en la economia irregular és un factor de vulnerabilitat perquè queden excloses de les prestacions econòmiques en cas d'atur o baixa laboral.

**Observacions metodològiques:** l'anàlisi dels indicadors s'ha de fer al marge de que la situació laboral sigui formal o informal. Quan es parla de 'mala salut' es fa referència a la física i la psicològica (lesions, por, baixa motivació, etc.).

## **EFFECTES SOBRE LA SITUACIÓ LABORAL**

### **1.1 Inactivitat**

### **1.2 Pèrdua de temps**

1.3 Atur

1.4 Dificultat de trobar feina

## EFFECTES EN LA CARRERA PROFESSIONAL

2.1 Abandonament d'activitats de formació continua

2.2 Pèrdua d'oportunitats professionals

2.3 Deteriorament de la carrera professional

## EFFECTES EN L'EFICIÈNCIA EN EL TREBALL

3.1 Taxa d'absentisme

3.2 Taxa de baixes laborals

3.3 Dificultats per fer la feina

## EFFECTES EN LA RELACIÓ AMB L'EMPRESA

4.1 Necessitat d'amagar l'experiència de VdeG

4.2 Recolzament de l'empresa

## **Dimensió 3: Econòmica**

### **Objectius:**

- Medir els efectes sobre la situació econòmica, tant durant com després de la relació
- Medir les possibilitats de les víctimes de controlar els seus ingressos i recursos
- Medir la dependència de les víctimes d'altres persones o de l'ajuda financera deguda a la VdeG

**Impacte polític:** la situació econòmica és un dels factors decisius per sortir d'una situació de violència. Cal quantificar i analitzar els efectes de la VdeG (en molts casos les dones entren en un cercle viciós de deteriorament de la seva situació financera i, sovint, en una fase de dependència d'altres persones i/o en processos d'exclusió social) per proporcionar una nova perspectiva en la determinació de les exigències per poder accedir als serveis socials. Calen ajudes financeres dirigides exclusivament a víctimes de VdeG i s'ha de considerar el paper de les dones en la família (sovint tenen responsabilitat respecte a altres membres). Els indicadors d'aquesta dimensió permetrien establir, analitzar i millorar l'eficàcia dels serveis socials d'ajut econòmic a les víctimes. Sobre la base dels resultats seria útil elaborar estratègies a llarg termini de suport financer que inclogués el finançament serveis socials i el subministre de suport econòmic diferenciat de les ajudes socials bàsiques per evitar processos d'exclusió social i dependència externa.

**Observacions metodològiques:** els indicadors no procuren medir la situació econòmica ni analitzar el tipus de violència econòmica exercida per l'agressor, sinó destacar com la VdeG empitjora la situació de les víctimes i, per tant, les seves vides de forma global. Utilitzar els "ingressos familiars" com a unitat bàsica de medició suposa una limitació perquè l'accés a aquest ingrés no és igual per tots els membres. La desigualtat d'accés i distribució es reforça amb la VdeG. A banda dels paràmetres de segregació aplicats en la resta de dimensions (edat, nacionalitat, etc), per aquesta es proposen unes variables addicionals:

- ingrés familiar net
- ingressos personals nets
- posició de cap de família

En l'anàlisi d'aquests indicadors caldria tenir en compte també alguns factors que agreugen la vulnerabilitat econòmica de la víctima, com tenir fills, ser major de 45 anys o ser immigrant.

#### IMPACTE DE LA VdeG EN L'ESTABILITAT ECONÒMICA

- 1.1 Absència d'ingressos personals
- 1.2 Manca d'accés: ingressos disponibles i autonomia
- 1.3 Manca de control dels recursos econòmics
- 1.4 Pèrdues i deterioraments econòmics
- 1.5 Inseguretat econòmica
- 1.6 Dependència de l'ajuda financera

#### IMPACTE DE LA VdeG EN EN LES RESPONSABILITATS ECONÒMIQUES

- 2.1 Responsabilitats econòmiques familiars com a càrrega addicional

#### IMPACTE DE LA SEPARACIÓ DERIVADA DE LA VdeG EN LA SITUACIÓ ECONÒMICA

- 3.1 Pèrdues i deterioraments econòmics
- 3.2 Absència de suport financer (pensió) per part de l'excompany
- 3.3 Inseguretat econòmica
- 3.4 Taxa de risc de pobresa
- 3.5 Dependència

#### **Dimensió 4: Relacions i vida social**

##### **Objectius:**

- Medir els efectes en les relacions de les dones

- Medir l'impacte en la implicació i participació de les dones en activitats socials, culturals i de lleure
- Medir el nivell social d'aïllament degut a la VdeG

**Impacte polític:** el trencament de vincles socials, la manca de participació social, la reducció de capital social, etc. poden actuar com a factors d'exclusió social i agreujar la vulnerabilitat de les víctimes i el seu aïllament. La tensió entre l'esfera pública i la privada esdevé una de les claus a considerar per part de qualsevol intervenció dirigida a dones víctimes. Les polítiques socials han de buscar nous enfocaments que contemplin aquests factors; les relacions socials, la implicació en activitats públiques, la vinculació a l'entorn local i la participació en la vida social haurien de ser possibles objectius de la intervenció.

**Observacions metodològiques:** dades difícils de recaptar.

## AÏLLAMENT SOCIAL DEGUT A L'IMPACTE DE LA VdeG

### 1.1 Aïllament

### 1.2 Manca de recolzament de la xarxa social

### 1.3 Conflictes i tensions amb la família i la xarxa social

## XARXA SOCIAL COM A FONT DE RECOLZAMENT I AJUDA DURANT L'EPISODI DE VdeG I DURANT LA SEPARACIÓ

### 2.1 Recolzament de les xarxes socials

## IMPACTE DE LA VdeG SOBRE LES ACTIVITATS CULTURALS I SOCIALS

### 3.1 Participació en activitats socials i culturals durant/després de la VdeG

## IMPACTE DE LA VdeG EN LA LLIBERTAT I OPORTUNITATS DELS CONTACTES SOCIALS

### 4.1 Oportunitats d'escollir i fomentar lliurement les seves pròpies xarxes socials

## 4.2 Oportunitats d'escollir lliurement l'ús del seu temps lliure

### **Dimensió 5: Vivenda**

#### **Objectius:**

- Medir els efectes en relació a la vivenda de les dones
- Medir l'impacte dels problemes amb la vivenda en la vida de les dones

**Impacte polític:** es podrien desenvolupar noves formes per abordar els assumptes de la vivenda, dissenyant estratègies per garantir que les dones es quedin als seus domicilis i siguin els homes els que l'abandonin, o desenvolupant serveis per ajudar les dones que han d'abandonar la seva llar. Ni tan sols quan hi ha serveis socials, aquests responen adequadament a les necessitats de les víctimes. La manca de serveis eficaços frena moltes dones. Cal millorar-los i informar-ne més.

**Observacions metodològiques:** no hi ha dades, ni nacionals ni europees. Només parcials: *Macroencuesta Española sobre la violencia contra las mujeres*, on s'inclou una qüestió sobre l'abandonament de la vivenda, però només considera les dones separades. En la majoria de països hi ha dades sobre l'accés a cases d'acollida, però és només una de les conseqüències.

#### OPCIONES RESTRINGIDAS EN TEMES DE VIVENDA DEGUT A LA VdeG

1.1 Necessitat de viure amagades

1.2 Cohabitació forçada amb la parella

#### EFFECTES DE LA VdeG EN L'ACCÉS DE LES DONES A LA VIVENDA

2.1 Canvi(s) de residència

2.2 Accés a serveis o beneficis socials de vivenda

2.3 Accés a cases d'acollida

2.4 Pèrdua de la vivenda

2.5 Taxa de persones sense sostre

2.6 Retorn a la vivenda

## **Dimensió 6: Legal**

### **Objectius:**

- Medir l'accés i l'ús dels recursos legals per part de les víctimes
- Visualitzar els obstacles (en les víctimes i en el sistema legal) que impedeixen a les víctimes recolzar-se en els recursos legals
- Fer visible les experiències de les víctimes en passar per processos legals i els mateixos processos, amb especial atenció als efectes que té a nivell emocional, econòmic, de seguretat i administratiu

**Impacte polític:** la legal acostuma a ser la via definitiva i, sovint, l'únic camí per ser reconegudes com a "víctimes" i així tenir accés a serveis públics, com mesures de protecció o ajuts econòmics. L'àmbit legal és un dels més desenvolupats estadísticament, ja que hi ha dades judicials que recullen moltes variables. Però es recullen des del punt de vista judicial, de la seguretat, i no tenen en compte les experiències personals, l'impacte i les necessitats de les dones que han d'enfrontar-se a un procés legal. Els nous indicadors no dupliquen els existents, sinó que introdueixen un enfocament centrat en aspectes diferents per visibilitzar la posició de les víctimes i millorar la seva situació. Poden ser útils per elaborar intervencions que augmentin la motivació de les dones a iniciar un procés legal, reduir els obstacles per fer-ho i millorar l'efectivitat i el desenvolupament dels processos legals; l'objectiu seria respondre millor a les seves necessitats i reduir la victimització secundària. Cal entendre la por, l'estrès emocional i els aspectes econòmics lligats als processos legals. Els indicadors proposats permetran elaborar intervencions públiques per:

- Motivar les víctimes a iniciar un procés legal i garantir que totes elles, independentment de la seva situació econòmica i legal, tindran accés als serveis legals
- Reduir l'impacte dels prejudicis socials i individuals relacionats amb el sistema legal, que poden dur a l'etiquetatge i la victimització secundària
- Assegurar que les víctimes obtinguin serveis de suport per fer front a tots els efectes de passar per un procés legal
- Millorar l'efectivitat del sistema legal a l'hora de satisfer les necessitats de les víctimes

**Observacions metodològiques:** en gairebé tots els països hi ha dades d'aquesta dimensió, però són reduïts i normalment només recullen informació sobre queixes formals, resultats judicials i víctimes mortals. Finlàndia és un dels pocs que en recull de diferents (percentatge de dones que no han denunciat o que han abandonat un procés legal). En els indicadors proposats els processos que es consideren són els de naturalesa penal iniciats com a resposta a delictes de VdeG.

## EFFECTES DE LA VdeG EN RELACIÓ A L'ÚS, ACCÉS I PERCEPCIÓ DEL SISTEMA LEGAL

1.1 Denúncies a la policia

1.2 Taxa de judicis

1.3 Resultat del procés legal

1.4 Abandonament del procés legal

1.5 Mesures de protecció

## IMPACTE DE PASSAR PER UN PROCÉS LEGAL PER A LES DONES, A NIVELL EMOCIONAL, ECONÒMIC, ADMINISTRATIU I DE SEGURETAT

2.1 Manca de seguretat



2.2 ADMINISTRATIU: Repercussió del divorci sobre la protecció i custòdia dels fills

2.3 EMOCIONAL: Frustració amb el sistema legal

2.4 EMOCIONAL: Esgotament

2.5 EMOCIONAL: Estrès, ansietat i nerviosisme

2.6 EMOCIONAL: Etiquetatge de les dones

2.7 ECONÒMIC: Dificultats econòmiques per enfrontar-se al procés legal

## 7 CONCLUSIONS FINALS

1. **Dades estadístiques:** Es constata una dificultat important per donar-li forma a una radiografia quantitativa estadística de la violència de gènere a Catalunya en el sistema penal. Els diversos serveis tenen dificultat en establir uns indicadors homogenis que facilitin el coneixement del fenomen i la seva evolució, així com un anàlisi transversal. Sovint les dades tenen caràcter intern i no s'optimitzen en relació a l'avaluació de les intervencions. Moltes fonts no coincideixen entre elles pel que fa al nombre absolut de diverses dades. Pel que fa a les dades judicials, només estan publicades en la web del Consejo General del Poder Judicial.

Es realment necessari impulsar des de el Govern de la Generalitat la creació d'un servei centralitzat de dades sobre violència de gènere a Catalunya on de forma obligada els diversos serveis aboquin la informació estadística. No és possible optimitzar les polítiques de prevenció, atenció i resposta penal al fenomen de la violència de gènere sense que aquesta realitat pugui ser dimensionada i avaluada.

2. **Jurisprudència:** En l'anàlisi relatiu a l'aplicació de la legislació en matèria de violència de gènere en les resolucions emeses pels Tribunals de Justícia de Catalunya s'adverteix com ha anat evolucionant i, en gran mesura, consolidant-se una determinada interpretació dels diferents problemes que suscita. Aquesta progressiva unificació de la jurisprudència té un aspecte positiu en el sentit que es respecta en major mesura la seguretat jurídica. No obstant, en sentit contrari i com a conseqüència d'aquesta estabilització, s'està produïnt un cert automatisme en la solució dels casos. La qual cosa condueix a que, en alguns supòsits, no es tinguin en compte les diferències objectives i

subjectives existents en els fets objecte d'enjudiciament. Diferències que haurien de determinar una qualificació jurídica diferent.

3. A aquest fet hi contribueixen, tanmateix, dues qüestions de caràcter processal, possiblement assenyades en el seu plantejament, però que no deixen de plantejar problemes. Els judicis ràpids determinen que moltes vegades la prova no sigui suficient per desvirtuar la presumpció d'innocència, per la qual cosa s'adverteix que, malgrat no es digui de manera expressa, hi ha una certa presumpció de culpabilitat. Per altra banda, el fet que tots els supòsits relacionats amb la violència de gènere i domèstica es resolguin als Jutjats de Violència contra la Dona i es recorrin a Seccions *ad hoc* de les Audiències, amb els innegables aspectes positius que això comporta, condueix al relatiu automatisme al qual ens referíem.
4. No és aliena al fenomen descrit la quasi inaplicació de l'art. 173.2 CP, ja que ateses les característiques del procés, la seva aplicació és difícil. No obstant, és cert que, des d'una perspectiva psicològica i criminològica, se susciten problemes afegits. La realitat més greu, derivada del masclisme que la Llei de Violència de Gènere pretén castigar i, en últim terme, eradicar o si més no disminuir, és aquella en la qual existeix un maltractament habitual, vexatori, possiblement de baixa intensitat en molts casos, examinant el cas concret. El delictes contra la integritat moral previst en l'art. 173.2 CP és evident que pretén castigar conductes d'aquesta naturalesa, però fins el moment es pot afirmar que la seva eficàcia és mínima, pel fet que no s'aplica.
5. Caldria reconsiderar també el problema que sorgeix, no tant per la regulació en matèria de violència de gènere sinó per la prevista per als delictes de lesions. La diferenciació entre delictes i falta a partir del fet que es requereixi o no tractament mèdic-quirúrgic comporta que es qualifiquin com a falta supòsits amb un desvalor molt superior al d'altres delictes contra béns jurídics menys rellevants, com la propietat. En

l'àmbit de la violència de gènere això se "soluciona" a través de l'aplicació de l'article 153 CP. Diem que se "soluciona", entre cometes, perquè també en aquest cas es qualifiquen igual conductes amb un desvalor molt diferent. És a dir, es qualifica com a delictes de l'art. 153 CP tant una empenta o una bufetada, com una vertadera pallissa que provoca lesions, sempre que s'entengui que aquestes no han requerit tractament mèdic o quirúrgic. En aquest context no es prenen en consideració ni els mitjans emprats ni les circumstàncies concorrents, com pot ser per exemple, l'alevosia.

6. En el tractament jurisprudencial de les agressions mútues és quan s'evidencia la total objectivació de la interpretació de l'art. 153 CP. És a dir, les declaracions del Tribunal Constitucional i de la jurisprudència de les Audiències, en el sentit de que l'aplicació del referit precepte requereix que concorri voluntat de "dominació" no es tenen en compte en la pràctica. És evident que no es pot entrar en la ment del subjecte per saber si actua per masclisme i voluntat de dominació o/i vexatòria, però no ho és menys que a través d'indicis pot provar-se que no hi concorre. Això és evident en els supòsits d'agressions mútues, especialment quan es coneix el motiu de la baralla i aquest no guarda cap relació amb els mòbils referits. Una qüestió ben diferent és la que es dona quan no es tracta d'una agressió mútua, sinó que hi ha una agressió prèvia de l'home i la dona únicament es defensa, supòsits habituals i poc contemplats.
7. En relació amb la concurrència de circumstàncies atenuants o eximents, en particular l'alcohol i /o drogues i determinades malalties mentals com esquizofrènia i gelopaties, cal evidenciar dues qüestions. La primera és que les addiccions no es poden prendre en consideració per eximir quan el subjecte coneix que es torna molt agressiu en aquests supòsits, però no tant perquè no s'hagi provat que concorri la plena eximent, com s'afirma per part de la jurisprudència, sinó perquè en l'art. 21.2 CP

s'exclou la seva aplicació quan la situació s'hauria d'haver previst. No obstant, en tots els supòsits en què el subjecte actui en situacions d'aquesta naturalesa, aquest fet s'hauria de tenir en compte sempre en la determinació de la pena, molt especialment en atenció a la possibilitat de substitució de les penes de presó per programes per tractament de rehabilitació.

8. Quant als agreujants és important que es prengui sempre en consideració el respecte al principi de *non bis in idem*. Aquesta qüestió se suscita especialment en relació a quan la realització de la conducta té lloc al domicili o en presència de menors. En aquest sentit, un sector de la jurisprudència ha desenvolupat una doctrina respectuosa amb el mencionat principi. Es tracta, en essència, d'imposar l'agreujant de domicili exclusivament en dos supòsits: quan s'hagi buscat aquesta situació per assegurar-se la perpetració del delictes, com una forma d'alevosia, i quan el fet que es porti a efecte al domicili, per les circumstàncies concorrents, suposi una violació de la intimitat. En ambdós supòsits, com es pot advertir, en lloc d'aplicar els agreujants específics es podria imposar l'agreujant d'alevosia, en el primer cas, i un concurs com un delictes de violació de domicili, en el segon.
9. **Dèficit en la inclusió de dades:** Cal normalitzar la inclusió de informació més exhaustiva i específica del camp dels estudis propis de la violència de gènere (criminològica, psicològica, etc...) en els protocols de les interlocutòries i les sentències ja que aquestes son escasses i molt "idiosincràtiques". No s'incorporen els conceptes tècnics i teòrics del fenomen.
10. Es podria precisar i detallar millor la informació referent a:
  - Tipus de relació entre agressor i víctima, rol dels implicats i fets.
  - Emprar una categorització més unitària en la designació dels tipus de violència.
  - Incloure més detall i exhaustivitat en el capítol de "culpabilitat".

- Adequar les informacions rellevants que s'inclouen a un model de explicació més analític de la violència contra la parella.
11. **Dany moral:** Creiem que es pot proposar la incorporació d'aspectes propis de la víctima més enllà de la descripció dels fets i les conseqüències (anàlogament a com es fa en referència al agressor). És imprescindible un tractament explícit de la situació psicològica pròpia de la víctima i a tots els efectes. Un exemple resultant d'aquest anàlisi és la quasi inexistència del dany moral com a conseqüència de la violència exercida per les parelles o ex-parelles jutjades en els actes judicials analitzats.
  12. Constatar que els materials propis dels actes juridico-penals (autos i sentències) no s'utilitza la gran quantitat de coneixements i recursos tècnics que la psicologia aplicada al estudi de la violència de gènere ha produït en els darrers anys i que ajudarien, de forma indiscutible, a una millor acció dels jutges i dels operadors jurídics que s'ocupen dels delictes d'aquesta naturalesa.
  13. La cura i atenció que posen en les interlocutòries i sentències per conèixer: relació de parella o no i existència de dominació/submissió però contrasta la poca atenció als procediments que fonamenten els informes que han d'"ajudar" al jutge a conèixer millor els riscos i recomanacions més adients per conservar la seguretat de la víctima i la reinserció del agressor.
  14. Es **constata la confusió de nomenclatures** que provoca els conceptes de violència domèstica i de gènere ( Consejo General del Poder Judicial) vers el concepte o indicador de violència masclista (més usual a Catalunya: Llei, Institut Català de les Dones i Departament d'interior). Aquesta diferent catalogació condueix a que **les dades estadístiques existents no puguin ser comparables o ni tan sols siguin coincidents:** en el N<sup>o</sup> de denúncies, de dones ateses o de dones mortes per exemple). El Departament d'Interior ha modificat enguany el seu

sistema de informació incloent les diverses modalitats de violència masclista. Es de vital importància facilitar un sistema informàtic centralitzat a nivell policial i judicial.

15. **Es molt important reforçar els dispositius d'atenció policial a les víctimes per tal de garantir la qualitat dels atestats policials** que són el punt de partida del procediment penal en la majoria dels casos. En aquest sentit és imprescindible reforçar la formació especialitzada dels professionals, incloent les Polícies Locals, i la homologació dels protocols d'obtenció de dades on s'incloguin indicadors indiciaris, possibilitat de creuament de dades entre serveis, declaració complerta de la víctima en relació a possible violència habitual i existència de menors. No pot ser que depenen de qui tramiti la denúncia es provoquin actuacions tan dispars.
16. **Les unitats forenses de valoració integral i els EATV (Equips d'Atenció a la víctima)** haurien de desplegar-se per tot el territori, es constata la dotació de plantilles insuficients i el desequilibri territorial. Calen recursos econòmic per fer front a aquestes necessitats i per compensar la diferent atenció i especialització dels Jutjats especialitzats en violència contra la dona i els Jutjats mixtes d'Instrucció. Es vital pel bon funcionament de la tutela judicial efectiva tan per víctimes com per agressors, les diligències pericials forenses i dels EAT per tal d'aprofundir sobre els fets, la credibilitat, la detecció de factors de risc de reincidència i la valoració del dany ocasionat. El sistema sovint es troba colapsat per la manca de recursos.
17. **La denúncia i tramitació de cassos de violència psicològica és molt poc present**, en canvi sovint és la més llarga en el temps i la que més dany i seqüela ocasiona. **Tanmateix es constata les poques condemnes per violència habitual (art 173 del CP)** i la conclusió és que el sistema actua molt des de l'automatisme, i no funciona donat que no articula de manera suficient les dinàmiques d'escolta a les víctimes

en el moment de la denuncia i en la tramitació de la mateixa. El coneixement de si ha existit violència habitual i/o psicològica hauria d'incorporar-se en els diagnòstics i en les declaracions judicials de forma més generalitzada. El síndrome d'estres posttraumàtic, la dificultat en conciliar denuncia i vincle afectiu en alguns casos tenint en compte la complexitat del fenomen de la violència de gènere fa necessària la màxima dedicació en la fase inicial d'exploració i diagnòstic.

18. Quant a **les denúncies amb origen de l'àmbit sanitari** (CAP o urgències hospitalàries) es constata que s'ha de reforçar l'aplicació pràctica del protocol, encara que ha anat millorant la derivació d'informació posant com exemple l'Hospital del Mar a Barcelona que inclou una exploració molt completa. El "parte" facultatiu puntual no és suficient per incorporar indicadors de síndrome de dona maltractada.

**19. No sempre és possible conciliar celeritat i eficàcia en la tutela penal de les víctimes.** L'ús i abús de diligències urgents renunciant per tant a la instrucció del procediment impedeix la valoració dels fets en tota la seva amplitud, i l'aplicació en sentència de possibles circumstàncies modificatives i l'accés a determinats instruments penològics com les mesures de seguretat. Malgrat això en alguns casos els procediments rapits té l'avantatge que la dona no es desdiu i s'eviten desistiments de les víctimes en les relacions on hi ha reconciliació i perdó. **La suspensió del procés en els cassos de retractació o retirada de denúncia de la dona víctima s'hauria de contemplar a fi de afavorir que el procés de la dona s'integres en el procés penal.**

20. **Hi ha un problema amb la font de prova,** no s'utilitza prova preconstituïda, gravacions, ni inspeccions oculars o obtenció d'informació de l'entorn de les dones víctimes. La prova de càrrec encara descansa en les declaracions de les dones i això constitueix una càrrega incompatible sovint amb l'atenció al dany que ha ocasionat la



violència patida o al propi fenomen del vincle que perdura amb l'agressor. El percentatge alt de sobreseïments no és un bon indicador.

**21. Les actuacions judicials vers la violència prioritzen la detecció de risc que la detecció del dany i la reparació.** Ambdues finalitats haurien de ser compatibles. Existeix instruments e indicadors suficients per tal de que siguin optimitzats al màxim en el seu ús generalitzat pels serveis i jutjats.

22. Quant a les ordres de protecció cal modificar alguns plantejaments:

- 1 S'han de reforçar els mecanismes de vigència de les ordres i del seu compliment, tan pel que fa en l'intercanvi d'informació com en la seva duració, i seguiment a través de mitjans telematics (pulseres, telèfon 112).
- 2 En el cas de trencaments de condemnes o mesures on les dones han tornat o admès la situació cal propiciar la possible suspensió de la mesura a tenor de la situació de fet i efectuar un diagnòstic individual del cas.
- 3 Cal revisar la preceptivitat en la imposició de la pena de prohibició de mesura d'acostament i comunicació amb la víctima (art 48 i 57 del CP) així com en la suspensió de l'execució de les penes de presó com a condició de suspensió (art 83 CP).

**23.** Es fonamental invertir esforços en la **efectiva informació de drets a les víctimes, garantint una adequada defensa lletrada.** Cal seguiment i formació així com avaluació de l'atenció que s'ofereix. Persisteix la percepció de que els criteris de justícia gratuïta no sempre son assimilats d'entrada.

## 8 Referències

- Andrés-Pueyo, A. i Redondo, S. (2007). La predicción de la violencia: entre la peligrosidad y la valoración del riesgo de violencia. *Papeles del Psicólogo*, 28(3), 157-173.
- Andres-Pueyo, A. (2009). La predicción de la violencia contra la pareja. En: Echeburúa y otros (ed). *Predicción del riesgo de homicidio y de violencia grave en la relación de pareja*. (21-56). Valencia. Centro Reina Sofía para el estudio de la violencia-Generalitat de Valencia.
- Arbach,K. i Alvarez,E. (2009). *Avaluació de la violència psicològica contra la parella en l'àmbit forense*. Informe CEJFE. Generalitat de Catalunya.
- Arce,R. Fariña,F. Carballal,A. i Novo,M. (2009). Creación y validación de un protocolo de evaluación forense de las secuelas psicológicas de la violencia de género. *Psicothema*,Vol. 21, nº 2, pp. 241-247
- Associació Institut Genus (2007). *L' impacte penal i penitenciari de la violència de gènere a Catalunya*. Informe CEJFE. Generalitat de Catalunya.
- Larrauri, E. I Anton,L. (2008). *Estudi sobre l'aplicació en l'àmbit judicial de les mesures de protecció integral contra la violència de gènere aprovades pel legislador l'any 2004*. CEJFE. Generalitat de Catalunya.
- Lopez Ferré,S. i Andres-Pueyo,A. (2007). *Avaluació del risc de violència contra la parella*. Informe CEJFE. Generalitat de Catalunya.
- Magro,V. et al. (2004). *Protocolo para la aplicación de programas formativos de carácter reeducativo para maltratadores en aplicación de las medidas de suspensión de la ejecución de la pena*. Trib.Superior de Justicia de La Comunidad Valenciana. *La Ley*. 2004.

Rodriguez, A. i d'altres (2009). *La dominació masclista: com detectar i avaluar les estratègies d'abús psicològic en la violència de parella*. Revista del COPC. Desembre 2009-Gener 2010. Pp: 60-65

- Fundació Surt(projecte GVEI: Gender Violence Effects Indicators). *Proposta de nous indicadors per mesurar els efectes de la violència de gènere* (2009)

- **Departament d'Interior**

- *Protocol de coordinació interna per a la gestió de les Mesures de Protecció a Víctimes* (Maig 2006)
- *Programa marc d'ordenació de l'atenció integral de les víctimes de l'Oficina d'Atenció a la Víctima del Delicte* (Juny 2009)
- *Programa Marc de Tractament en Violència de Gènere* (Setembre 2009)

- **Consejo General del Poder Judicial**

- *Informe sobre víctimas mortales por violencia doméstica y violencia de género en el año 2008*
- *La violencia sobre la mujer en la estadística judicial - 2008*